

ספר לימוד יומי

חוסן יהושע

לר' יהושע העליר זצוק"ל

עם הוספות
ביאורים ועיונים

סדרת
ארחות
המוסר

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון "ארחות יושר"
במייל

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר,
בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי
ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב
03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

חוסן יהושע

לר' יהושע העליר זצוק"ל

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות ישרון"
מיסודו של מרן שר התורה זצוק"ל
בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב רפאל נוסבוים

הרב ישראל מאיר וולך

נר ה' נשמת אדם

זכות הלמוד והחיזוק בקונטרס זה
תעמוד לעלוי נשמת נפש זכה ונקיה

מרת **ברכה** ב"ר נפתלי ע"ה

חסידה

מצויינת באהבת תורה ויראת שמים

שפכה לב כמים בתפילותיה

באצילות בשפת אמת ובמאור פנים

היטיבה ורוממה שבורי לב

כואבים ומצפי ישועה

באהבה ויראה כבדה הוריה כמס"נ

צופיה הליכות ביתה בחן ובחסד ובדמעות

לגדל דורות ישרים ולהשיב לב בנים

נלב"ע כ"ח באייר תשפ"ד

ת.נ.צ.ב.ה

תוכן עניינים

- 8 פתח דבר
הקדמה
- 11 ספר חוסן יהושע
המשך פרק ה
- 20 ספר חוסן יהושע
פרק ו
- 25 ספר חוסן יהושע
פרק ז
- 41 ספר חוסן יהושע
פרק ח
- 67 ספר חוסן יהושע
פרק ט
- 84 ספר חוסן יהושע
פרק י
- 111 ספר חוסן יהושע
אגרות בענין חיזוק התורה
- 143 פעילות הארגון
- 148 לחזות בנועם השם

בעזה"ת

בשיר ובשבח נהלל ונשבח ונודה לחי העולמים, אשר ברב טובו וחסדו עלינו, זיכנו להרבות כבוד שמים בהאדרת והפצת ספרי רבותינו הקדושים זצוק"ל אשר האירו עינינו והדריכו את לבנו לאהבה את השי"ת ולעבדו בכל לבבנו ובכל נפשינו.

זכות רבנו הגדול נשיא "ארחות ישר" מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמדה לנו בכל אשר צעדנו, להתקבל באהבה בכל מוסדות התורה, בישיבות ותלמודי תורה, בבתי ספר וסמינרים, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובהרבה שיעורי תורה הקבועים בכל מקומות מושבותיהם, ולקבוע עתים לבניה בלימוד ושינון פרקי מוסר לתורה ויראת אלקים, ע"פ החוברות שאנו מוציאים לאור למעלה משלושים אלף העתקים, מזי חודש בחדשו, מספרי היראה המחולק ללימוד יומי בקביעות, להגדיל תורה ולהאדירה, אשרי העם שככה לו.

והנה כעת לאחר שסיימנו בחסדי השי"ת הספר הקדוש "מעלות התורה" לרבנו אברהם אחי הגר"א זצוק"ל, המדבר בשבח לימוד התורה, נחיצותה, ורב יקרתה, המליצו רבותינו שליט"א לעסוק ולסדר הספר הנפלא "חוסן יהושע" להגאון מוהר"ר יהושע העליר זצוק"ל רבה של טעלז המעטירה, תלמידו של הגאון רבנו דוד טעביל בעל הנחלת דוד זצוק"ל, אשר הקדיש את ספרו ללמד דעת כיצד להתמודד עם תכסיסי היצה"ר על ביטול תורה, ומתאר באופן מיוחד ומופלא את כל תחבולות ודרכי היצה"ר איך לבטל האדם מלימוד התורה הקדושה, ומורה דרך כיצד להתמודד ולהתגבר על היצה"ר שלא יפריענו ולא יגרום לנו לביטול תורה ח"ו, וחילק הספר לשני חלקים האחד לבני התורה תלמידי חכמים המתמודדים עם יצרם הבא לבטלם מתלמוד תורה, והחלק השני לבעלי בתים העמלים לפרנסתם המתמודדים עם יצרם הבא לבטלם מתלמוד תורה.

וידועים דברי רבנו הגאון החסיד מוילנא זצוק"ל בביאורו לספר משלי, דעיקר עבודת היצר הרע בעולם, הוא לגרום לביטול תורה, שלא ירבו לעסוק בתורה

הקדושה ח"ו, ואין היצה"ר מתעסק כל כך לבטל מקיום שאר מצוות הבורא, כי עיקר התעסקותו בעולם לבטל לימוד התורה, וזהו עיקר עבודת היצר הרע בעולם, השי"ת יצילנו ויגער ביצה"ר שלא יצליח במשימתו ח"ו.

ושמענו מנשיא "ארחות יושר" הגאון הגדול רבי אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א בן רבינו מרן שר התורה זצוק"ל שבילדותו היה אביו זצוק"ל מצטט הרבה מהספר חוסן יהושע והיה מתאר מהספר באופן ציורי מאד את תחבולות היצר איך לבטל מתורה, ולא אז מחבב את הספר, והמליץ לו בכל הזדמנות ללמוד ולחזור על הספר חוסן יהושע, והיה אומר בענוותנותו שהיה לו הרבה תועלת מהספר הזה.

וכמעשינו בקודמים חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעז"ה ביאורים והערות קצרות, להבין את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפלה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי הרב המחבר הגאון זצ"ל, כי כל כוונתנו להרבות תורה ומוסר ה' בישראל, כפי שהודרכנו ע"י רבנו הגדול מרן שר התורה זצוק"ל.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הרה"ג ר' סיני מוסקוביץ שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש בספר חוסן יהושע שבהוצאתו עם פירושו, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים וחלוקת האותיות, ונעזרנו אף בפירושו, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת תורה ומוסר ויברכו בכל מילי דמיטב.

ויהי רצון שנזכה להרבות קדושה וטהרה בישראל, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה בקרוב בימינו לחזות בביאת גואל צדק, ובבנין בית המקדש, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה
ארחות יושר

סדר ה'לוימוד היומי

שבוע א'

יום א' כ"ח בכסלו - יום ה' ב' בטבת (פי' ויגש)

שבוע ב'

יום א' ה' בטבת- יום ה' ט' בטבת (פי' ויחי)

שבוע ג'

יום א' י"ב בטבת - יום ה' ט"ז בטבת (פי' שמות)

שבוע ד'

יום א' י"ט בטבת - יום ה' כ"ג בטבת (פי' וארא)

שבוע ה'

יום א' כ"ו בטבת - יום ה' א' בשבט (פי' בא)

שבוע ו'

יום א' ד' בשבט - יום ה' ח' בשבט (פי' בשלח)

שבוע ז'

יום א' י"א בשבט - יום ה' ט"ו בשבט (פי' יתרו)

שבוע ח'

יום א' י"ח בשבט- יום ה' כ"ב בשבט (פי' משפטים)

שבוע ט'

יום א' כ"ה בשבט - יום ה' כ"ט בשבט (פי' תרומה)

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
טבת -
שבט

לתועלת ה'לומדים

החברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות.

(חברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

וַתַּדַּע וַתִּשְׁכַּח, ¹כִּי הִרְעִיזוּן הַהַבְלִי, שְׁאִינוּ מַעֲלָה וּמִזְרִיד בְּהַמְשָׁא וּמִתֵּן כָּלֵל, ²יֹתֵר מִטְרִיד מִזְעָסֵק בְּמִשָּׂא וּמִתֵּן בְּעִצְמוֹ, ³כִּי לְהַמְסַחֵר בְּעִצְמוֹ יֵשׁ לוֹ גְבוּל וְקִצְבָה לְשֵׂא וְלִתְת, לְמַכֵּר וְלִקְנֹת, לְפַקֵּת, ⁴לְתַפֵּס בְּעִסְקִים הַקְּרוּבִים לְשֹׁכֵר וְרוֹחוּקִים מִהַפְסֵד בְּאִמֹד הַדַּעַת, וְלִהְתַּרְחֵק מִהַפְּסָם, וּלְכַלֵּם ⁵יֵשׁ קִין וְסוּף, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב (תהלים קיט, צו): ⁶"לְכַל תְּכַלֶּה רֵאִיתִי קִין", ⁷וְאוֹלָם לְרַעֲיוֹנוֹת הַהַבְלִיִּים אֵין קִין לְכַל עֵמָלָם, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב (איוב טז, ג): ⁸"הֲקִין לְדַבְרֵי רוּחַ?" -

ביאורים

1. כי הרעיון ההבלי שאינו מעלה ומוריד בהמשא ומתן כלל. המחשבות שעולות בלבו של האדם, מחשבות דמיון לתכנון העסקים או לשכלולם, והן אינן מועילות דבר לעצם ההצלחה במסחר, מטרידות ומפריעות ללימוד התורה יותר מהעיסוק במסחר עצמו. 2. יותר מטריד. רעיון ההבל מזיק ומפריע ללימוד התורה. 3. כי להמסחר בעצמו יש לו גבול וקצבה לשא ולתת. למלאכת המסחר יש גבול - גבולות של זמן עבודה וגבולות של המאמץ האפשרי. 4. לתפוס בעסקים הקרובים לשכר ורחוקים מהפסד באומד הדעת. לבחור בסוגי עסקים אשר על פי הסברה הם מניבים רווחים ורחוקים מהפסדים. 5. יש קין וסוף. יש גבול לעיסוק בהם. 6. לכל תכלה ראיתי קין. לכל תאוות העולם יש קץ וסוף, וכאשר ישבע האדם מהן, שוב לא ירצה בהן עוד. 7. וואולם לרעיונות ההבליים אין קין לכל עמלם. למחשבות ההבל ולדמיונות הכרוכים בהם אין סוף. יכול אדם לשקוע בהם ולהפוך בהם בדעתו שוב ושוב בכל שעה ובכל מקום, ללא גבולות. 8. הקין לדברי הרוח. זוהי שאלה שנאמרת כאמצעי להבעת עמדה ולא במטרה לקבל תשובה (שאלה רטורית): האם יש קץ וסוף לדברי הבל?! הלא אין להם גבול!

חוסך

פרק ה

יהושע

עיונים

9(א) וְהָרִי הוּא מִסְתַּבֵּךְ וְהוֹלֵךְ בְּרַעֲיוֹנָיו
 שֶׁל אָדָם, כְּמַהְלֵךְ הַחַלּוּמוֹת אֲשֶׁר
 נֹאמַר עָלָיו (קהלת ה, ב): ¹⁰"כִּי כָּא
 הַחַלּוּם כְּרֹב עֵינָן", וּכְפָרַט בְּשַׁעֲהָ
 שְׂמִיכִין עֲצָמוֹ לְעַסֵּק בְּדַבְרֵי תוֹרָה, כִּי
 אֵז ¹¹יִשְׂרָף דְרָכּוֹ בְּסִבְבֵּי עֵינָיִים רַבִּים,

א. והרי הוא מסתבך והולך ברעיונו של אדם כמהלך החלומות. כתב ה'בן איש חי' בספרו 'עוד יוסף חי' (פר' כי תצא): "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך' (דברים כב, ח), בא הכתוב כאן ליתן עצה

טובה נפלאה לאדם, בין בעניינים הגשמיים של משא ומתן שלו, בין בעסק התורה... והענין הוא: דאיתא בספר 'כתר מלכות' (סי' צ) וזה לשונו: איתא בגמרא דסנהדרין (כו, ב): 'אמר עולא, מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, ופירש רש"י ז"ל: 'מחשבה שהאדם מחשב כך וכך אעשה, כך וכך תעלה בידי, מועלת להשבית הדבר, שאין מחשבתו מתקיימת אפילו לדברי תורה, כגון, האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגרסה, עכ"ל. הנה דבר זה ביאר אותו רש"י ז"ל בלשון קצר כדרכו הטוב לדבר בלשון קצר, ואתה המשכיל קבע אותו על לוח ליבך תמיד, כי טבע האדם להיות מתאוה טובה ועושר, ויש שהוא מחשב תמיד ומצייר בליבו אופנים והמצאות שבהם יהיה לו סך כך וכך מעות, והוא שיקנה סחורה פלונית וישלחנה למקום פלוני ופלוני וירויח בה כך וכך למאה, ויחזור ויקנה בסך כך וכך וירויח כך וכך, וגם יעסוק בעסק פלוני ופלוני וירויח כך וכך, והוא מצייר בדעתו המצאות של רווחים, והוא הולך ושב בצירורים אלו בדעתו תמיד. על כן האדם הפקח צריך להיזהר כשיבואו אליו

ביאורים

9. והרי הוא מסתבך והולך ברעיונו של אדם כמהלך החלומות. בונה מגדלים בדמיונו ומרקיע שחקים ברעיונות ההבל ובתכניות השווא, כפי שרגיל האדם לראות בחלומותיו. 10. כי בא החלום כרוב ענין. החלום מטבעו הוא עמוס עניינים ורב פרטים, ורעיונות ההבל כמוהם כחלום בהקיץ. 11. ישרך דרכו בכך ענינים רבים. דווקא בשעה שמתכוון האדם ללמוד תורה, ייגרר ללכת במחשבות סבוכות ובעניינים רבים.

עיונים

מחשבות כאלה, אשר בנויים על תוהו, שידחה אותם מלבבו תכף ומיד, וכל שכן שלא יהיה מעמיק בהם כלל ועיקר, עכ"ל.

נמצא, דמיונות וציורים אלה שהאדם מדמה ומצייר בדעתו באופנים שיהיה לו בהם הצלחה והרווחה, גורם בזה הפסד לעצמו, שתהיה מחשבה זו מועלת להשביט ההצלחה שלא תבוא לידו בפועל, וכמו שכתב רש"י ז"ל. כן האדם אם יגביר דמיונותיו במחשבתו לצייר בדעתו לעשות אופנים כדי להשיג ההצלחה וההרווחה, תהיה מחשבתו סיבה לקלקלתו, שאז השמחה המועטת שתהיה לו בעת שהוא מצייר טובתו והצלחתו במחשבתו, תאבד ותפסיד את הטובה וההרווחה שנפסקה לו בראש השנה.

וצריך האדם לדעת בבירור, כי כל אלו הדמיונות שעולים בלבבו הם מעשה שטן, כדי להפסידו ולחסרו טובה בפועל, כי יודע השטן שהמחשבה מועלת להפסיד האדם אפילו לדברי תורה, וכנזכר לעיל בגמרא, ולכך יזדרז האדם ויתגבר על טבעו לדחות דמיונים וציורים אלו מלבבו ומוחו.

ובזה יובן הכתוב כאן: 'כי תבנה בית חדש', בא הכתוב לתת עצה לאדם, ואמר: 'כי תבנה בית חדש', כלומר, רעיון חדש אשר בו תבנה ותתכונן בעולם הזה להתעשר, 'ועשית מעקה לגגך', כלומר, המחשבה מכוונת בשם 'גג' כנזכר במפרשים, מפני שהיא עליונה שוכנת בראש האדם שהוא גג הבית, כי הגוף עצמו נקרא 'בית', כמו שכתוב 'אשר לא יזועו שומרי הבית', ואתה צריך לעשות גדר לגגך היא המחשבה שאתה מחשב על השגת הטובה וההרווחה בעולם הזה, שלא התפשט בך בעומק לחשוב מחשבות בדמיונים וציורים שבהם תשיג טובה והרווחה שאתה מבקש לקנות לך באושר עולם הזה, 'ולא תשים דמים בביתך', 'דמים' לשון דמיונים, כלומר, לא תשים בביתך הוא המוח והלב שלך דמיונים וציורים באופנים שבהם תהיה משיג הטוב והריווח שאתה מקווה ומבקש להיות לך באושר עולם הזה, יען כי בריבוי המחשבה והדמיון והציור אשר תשים בליבך ומוחך, בזה 'יפול הנופל ממנו', הנופל הוא אושר עולם הזה שדרכו ליפול, שאין לו קיום ועמידה, ועל ידי הדמיון והמחשבה אשר אתה מרבה בו יפול ויחסר זה האושר ממנו, רוצה לומר, מכח הרעיון הזה עצמו שיהיה לך בו, גורם לו המחסור וההעדר, שאפילו אם נפסק לך ביום ראש השנה להיות לך טוב וריווח באושר עולם הזה, הנה עתה על ידי הדמיון שאתה מרבה בקרבך, יצא ממך ולא יגיע לידך, עד כאן דברי 'עוד יוסף חי'.

לְחֹשֶׁב בְּדַבְרֵיהֶם שֶׁל¹² מַה לָּךְ וּמַה בְּכַךְ¹³ כְּמַה שֶׁעֵבֶר כָּבָר, ¹⁴אוֹ כְּמַה שֶׁעֲתִיד לְהִיּוֹת, אוֹ אִם בְּדָבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם כָּלֵל, וְלֹא עֲתִיד לְהִמָּצֵא¹⁵ רַק בְּדֶרֶךְ אֲפֹשֶׁר רְחוּק, אֱלוֹ הָיָה לוֹ מְמוֹן הַרְבֵּה הַיָּה מוֹצִיאָן בְּעֶסֶק פְּלוּנִי, וּכְמוֹ שֶׁכְּתוּב (משלי יז, כד): ¹⁶”וְעֵינַי כְּסִיל בְּקִצֵּה אֶרֶץ”, וְכִיּוֹצֵא בְּדַבְרֵי הַבַּל אֲשֶׁר¹⁷ רְעִיּוֹנֵי הַבְּטָלָנִים מְלֵאִים מֵהֶם, וְכֹלֵם אֵינֶם בְּדָאִים¹⁸ לְבַלְבַּל עֵתוֹ הַיְקָרָה, אֲשֶׁר הוֹרְמָה תְרוּמָה לְהַקְדִּישָׁה לַשָּׁמַיִם.¹⁹ וְאָמְרוּ בִירוּשָׁלַיִם (שבת פרק י”ד הלכה ג): ²⁰”וְנָתַן עוֹל בְּרוּז עַל צוֹאֵרֶךְ” (דברים כה, מח) - ²¹זֶה

ביאורים

12. מה לך ומה בכך. על אותן מחשבות הבל ניתן לגעור באדם: "מה לך ולחשבונות הללו? הרי אין צורך בהן, לא לך ולא לאחרים!". מדובר אפוא במחשבות ובחשבונות שאין בהם תועלת מעשית. (עפ"י רש"י שבת קנ, א).
 13. כמה שעבר כבר. מחשבות שווא אלו עוסקות במה שכבר היה, פג ונעלם.
 14. או כמה שעתיד להיות. ועדיין לא נולד, כך שאין ביד האדם לשנותו.
 15. רק בדרך אפשר רחוק. או מחשבות העוסקות בדבר שיש רק אפשרות רחוקה ובלתי סבירה שיתקיים, אם וכאשר יהיה לו כסף רב להשקעה. 16. ועיני כסיל בקצה ארץ. הטיפש מחפש את החכמה בפניות נידחות בעולם. כלומר, בדברים הרחוקים ממנו ומאפשרויותיו העכשוויות. דומה לו האדם המפליג במחשבות הבל בענייני עסקיו ומבזבז אגב כך את הזמן המוקדש ללימוד התורה. 17. רעיוני. מחשבות. 18. לבלבל עתו היקרה אשר הורמה תרומה להקדישה לשמים. לבלבל את דעתו בזמן היקר שהוקדש ללימוד התורה, והיינו השעה אשר קבע בו לעסוק בתורה. 19. ואמרו בירושלמי. בפירושו של פסוק הנאמר בקללות. 20. ונתן עול ברזל על צוארך. בפשוטו של מקרא הכוונה לכך שיוטל עליכם שעבוד קשה ומעיק. למה כיוון הכתוב? 21. זה הרעיון. מחשבות של דאגה או

עיונים חוסן פרק ה' יהושע

ב. רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. אחרי כל המחשבות שהאדם חושב להצליח, יש

הַרְעִיּוֹן. ²²יָשֶׁם (ז, טו): ²³וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חֲלוֹי" - ²⁴זֶה הַרְעִיּוֹן, ²⁵כִּי אֵינְנוּ כִּי אִם מִחֲלָה לָב, ²⁶וְנָתַן כְּעַל עַל צִוָּאר הָאָדָם, ²⁷אֲשֶׁר בְּלִי שׁוֹם לָב וְכֹל הָאָדָם לְאֶפֶד רַב זְמַנּוּ בּוֹ, לְחֹשֶׁב מִחֲשָׁבוֹת כֹּה זָכָה אֲשֶׁר לֹא יִזְעִילוּ וְלֹא יִצְלִנּוּ ²⁸כִּי תִהְיוּ הַמָּה, ²⁹וְהִבֵּל וְרִיק יִעֲזְרוּ. וְכִמּוֹ שִׁכְתוּב (משלי יט, כא): ³⁰(=) רַבּוֹת מִחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ, וְעֲצַת ה' הִיא תִקּוּם".

ביאורים

מחשבות של תכנונים ותוכניות, שהן לאדם כעול על צווארו. והיינו, הכוונה היא לרעיונות הבל שהזכרו לעיל. **22. ושם.** באותו מעמד של הקלות והברכות הכתוב אומר את אחת הברכות ללומד ומקיים את מצוות התורה. **23. והסיר** ה' **מִמֶּךָ כָּל חֲלוֹי.** אי אפשר לפרש 'כל חולי' כפשוטו - כל המחלות - שהרי מיד לאחר מכן ממשיך הפסוק ואומר: 'וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך...'. אם פירט הכתוב בהמשך את מִדְּוֵי מִצְרַיִם, הרי שהביטוי 'כל חולי' אינו מתייחס למחלות פיזיות. לפיכך בא הפירוש לציין מהי הכוונה בביטוי זה (יפה מראה). **24. זה הרעיון.** פירושו של הביטוי 'כל חולי' הוא מחשבות של פחד ודאגה המביאות לידי מחלות רבות. **25. כי איננו כי אם מחלה לב.** מחשבות הבל אינן אלא ייחול ושאיפה ממושכות המביאות לכאב לב, והסרתן דומה להסרת חולי. **26. ונתן כעול על צוואר האדם.** נמצא שמחשבות הבל מזיקות לא רק בהיותן מונעות את האדם מלימוד התורה, אלא הן מייסרות ונתונות כעול על הצוואר. **27. אשר בלי שום לב.** בלי שישים לב עלול האדם - **28. כי תהוה המה.** כי הבל הן ולא תצמח מהן כל תועלת. **29. והבל וריק יעזרו.** מחשבות שאין בהן ממש ואינן שוות דבר, מאחר שאינן יכולות לעזור במאומה. **30. רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום.** מרובות התכניות והרעיונות שבלב האדם, אולם גזרת ה' היא לבדה תתקיים.

חוסן

פרק ה

יהושע

עינים

וּכְבָּר

פָּתַח הָרַמְבַּ"ם ז"ל (איסורי

ביאה כב, כא) שְׂאִין דְּרַבִּי

רוח וְשָׂמוֹת פְּאֵלָיו נִכְנָסִים אֶלָּא בְּלֵב

לדעת, שאין בכוח המחשבות האלו להביא להצלחתו, כי ההצלחה תלויה אך ורק ברצון ה' יתברך.

וכדברי רבינו יונה בדרשותיו (פר' כי תבוא, ד"ה כבד): "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום", אפילו יראה לך בשכלך ובתבונתך, כי המעשה אשר תעשה יצליח על דרך עצת לבך ותבונתך אשר תחשוב, אל תבטח על זה, כי הכל תלוי בידי שמים, 'משיב חכמים אחר ודעתם ישכל', 'רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום"', עכ"ל.

ובמשלי (ג, ה) כתב רבינו יונה: "רבות מחשבות בלב איש", שלימות הביטחון שיבטח אדם בה' ולא יבטח באדם, ולא גם בכוח עצמו ועוצם ידו, ולא בשכלו ותבונתו. ועל כן אמר: 'זאל בינתך אל תשען'. ומפני כי רבים ישגו לבטוח בבינתם, הזהיר על זה יותר מן הבטחון בעושר ובגבורה. והשנית, כי הבטחון בבניה כלל אותם, כי לא יבטח אדם בעושר ובגבורה, ולא בזולתם, עד שיראה מבינתו כי יש לבטוח בהם. על כן הזהיר ואמר: 'זאל בינתך אל תשען', והענין: כאשר יראה לך בשכלך ובתבונתך כי המעשה אשר תעשה, יצליח על דרך עצת לבך ותחבולות אשר תחשוב, אל תבטח על זה, כי הכל תלוי בידי שמים, שנאמר (ישעיה מד, כה): 'משיב חכמים אחר, ודעתם ישכל'. ובמשלי (יט, כא): 'רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום'''.

כתב השל"ה (שער האותיות אות א): 'רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום', בכלל דביקות האמונה, שיאמר על כל פעולה שרוצה לעשות, אפילו לזמן קרוב, יאמר: "אעשה זה אם ירצה השם", הן שיהיה דבר גדול או דבר קטן, וסימנך: 'עצת ה' היא תקום', 'היא' ראשי תיבות: 'אם ירצה השם', ואז 'תקום'. וכן אם ירצה לעשות איזה משה ומתן, כגון לקנות או למכור איזה סחורה, יאמר: אני בוטח בה', ומקווה שבזו הסיבה ישלח לי ה' יתברך מזוונתי וצרכי וכו', ואם הרויח, יאמר: "הרווחתי בעזרת ה' יתברך", כמו שכתוב: "וידעת כי ה' הוא הנותן לך כח לעשות חיל" וכו'. ובזה יתבאר מה שאמר (תנחומא וישב סי' ח): "כי ה' אתו - שם שמים שגור בפיו" וכו', הענין "שם שמים שגור" הוא על דרך שפירשנו, שבכל ענין שבעולם יאמר: "אם ירצה השם", או "בעזרת השם", עכ"ד השל"ה.

עיונים חוסן פרק ה' יהושע

ג. ותורתו מהולה במים הוידונים הרהורי שטות. מדברי אבות דרבי נתן והרמב"ם למדנו שני ענינים: א) בכוח התורה למנוע מרעיונות ההבל לבוא על לבו (רמב"ם). ב) להסיר ממנו את

פְּנֵי מַדְבְּרֵי תוֹרָה. וְכֵּהָאֵי גִּוְנָא בְּאֲבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פ"ב, מ"א), אָמַר רַשְׁבַּ"י: כָּל הַנּוֹתֵן דְּבָרֵי תוֹרָה עַל לְבוֹ, מַעֲבִירִים מִמֶּנּוּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים קָשִׁים כּו', הֲרַהוּרֵי שְׂטוֹת כּו',³¹ הֲרַהוּרֵי דְּבָרִים כְּטָלִים.³² וְלֹא דֵי לֹו לְאָדָם שְׂאִין קְבִיעַת תּוֹרָתוֹ מִסְפֶּקֶת לֹו לְהַצִּילֹו מִכָּל אֵלֶּה אִף בְּשַׁעָה שְׂאִינוּ עוֹסְקֵי בָּהּ,³³ אֲלֵא שְׂגַם בְּשַׁעָה הֵיחָא שְׂפּוֹרֶשׁ לְתוֹרָתוֹ מִסְתַּבְּדָּ בְּהַבֵּל,^{34(ג)} וְתוֹרָתוֹ מְהוּלָּה בְּמִים הַזְּדוֹנִים - הֲרַהוּרֵי שְׂטוֹת,³⁵ וְלֹזָאת לֹא תוֹסִיף תֵּת כּוּחַהּ כָּל כָּךְ,³⁶ וְתוֹשִׁיָהּ

ביאורים

31. הרהורי דברים כטלים. נמצא שבכוח התורה למנוע את רעיונות ההבל ובכך גם להסיר מן האדם את חולי הרעיון ההבלי, היינו את תוצאותיהם השליליות. 32. ולא די לו לאדם שאין קביעת תורתו מספקת לו להצילו מכל אלה אף בשעה שאינו עוסק בה. כלומר, מצבו של האדם הוא כה חמור עד שאין בכוח קביעותו בתורה להסיר ממנו את הרהורי ההבל בכל שעותיו הפנויות, ולא די בכך - . 33. אלא שגם בשעה שהיא שפורש לתורתו מסתבך בהבל. גם בזמן לימוד התורה אין האדם יכול להימנע ממחשבות ההבל שצצות ועולות בלבו. 34. ותורתו מהולה במים הוידונים הרהורי שטות. ותורתו מעורבת במחשבות שטות השוטפות את האדם כמי שיטפון של זדון ורשע. 35. ולזאת לא תוסיף תת כוחה כל כך. לא תמשיך התורה להשפיע את השפעתה. 36. ותושיה נדחה ממנו. שאין בכוחו לשית עצה לנפשו. או פירוש אחר שהתורה הנקראת 'תושיה' מתרחקת והולכת ממנו. וכל זאת מפני ש -

חוסן

פרק ה

יהושע

עיונים

נִדְחָה מִמֶּנּוּ, ³⁷כִּי לֹא שָׁמַר הַרְהוּרֵי לִבָּבוֹ, וּפְנָה אַחֲרֵי הַהֶבֶל. וַחֲכַמֵּינוּ ז'ל הִזְחִירוּ בְּכַגּוֹן זֶה וְאָמְרוּ (שבת קמט, א): ³⁸אֵל תִּפְנּוּ אֶל מַדְעַתְכֶם. (עיי' היטב שו"ע או"ח סי' ש"ז סעיף ט"ז ³⁹במחבר שם). וּשְׁלֹמֹה מִזְחִיר וְאוֹמֵר (משלי ה, כג): ⁴⁰מִכֵּל מִשְׁמֵר נֹצֵר לִפְדָּה, כִּי מִמֶּנּוּ תוֹצְאוֹת חַיִּים. וְדוֹד בְּהַתְדַּבְּקוֹ אֶל הַתּוֹרָה אָמַר (תהלים

רעיונות ההבל אשר בלבו (אדר"י). ונמצא גלגל חוזר, כשמישים עול תורה על לבו ומסיר את רעיונות ההבל בשעת עסקו בתורה, יסורו ממנו אף בשעה שאינו עוסק בה, וכל שכן שלא יטרידוהו בזמן הלימוד. ואם חלילה אינו עושה כן, אין בכוח תורתו להגן עליו מחולי הרעיון, לא בזמן עסקו בתורה, וכל שכן

בזמן התפונותו ממנה (עיונים והוספות).

ד. מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. ביאר הגר"א: "ארבעה ראשים הם באדם: לב, ופה, ועיניים, והגוף. וסוף הגוף הם הרגלים, לכן נקרא הגוף על שם הרגלים. והתחיל בלב, שהוא העיקר. וזהו: 'מכל משמר', כלומר, יותר מכל דבר הצריך שמירה, כגון אבנים טובות ומרגליות, 'נצור לבך' כעיר נצורה, 'כי ממנו תוצאות חיים' - כי כל דבר הנשמר הוא מחמת שהוא יקר ואינו

ביאורים

37. כי לא שמר הרהורי לבבו. לא התרחק ממשבות ההבל. 38. אל תפנו אל מדעתכם. אל תפנו אל דבר אשר אתם עושים מדעת לבבכם (רש"י). כלומר, אל מחשבות ההבל שבלבכם. 39. במחבר שם. וז"ל: 'מליצות ומשלים של שיחות ודברי חשק, כגון: ספר עמנואל וכן ספרי מלחמות, אסור לקרות בהם בשבת. ואף בחול אסור. משום 'מושב לצים', ועובר משום 'אל תפנו אל האילים' - לא תפנו אל מדעתכם". 40. מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. מכל מה שאסרה התורה שמור והרחק את רצונותיך, כי בשמירה זו תשיג לך חיים מאושרים ונצחיים.

יהושע

פרק ה

חוסן

עיונים

בנמצא, היש לך דבר יקר מן החיים? וממנה היא 'תוצאות חיים', לכן צריך אתה לשמור אותה יותר מכל דבר, "עכ"ד.

קיט, קיג): ⁴¹"סַעֲפִים שְׁנֵאתִי וְתוֹרַתְךָ אֶהְבֶּתִי".

ביאורים

41. סַעֲפִים שְׁנֵאתִי וְתוֹרַתְךָ אֶהְבֶּתִי. סַעֲפִים הם מחשבות הבל. דוד המלך אומר שהוא שונא את המחשבות שאינן קשורות לתורה, כי הבל הן, וכל מחשבותיו אינן עוסקות אלא בתורה (רד"ק). [רבנו מפרש: 'סַעֲפִים' הם מחשבות הבל, 'שנאתי' - ולא אחשוב בהן. וזאת מפני ש'תורתך אהבתי' - אהבתי לתורה, ומחשבות ההבל מרחיקות את התורה מן האדם (עיונים והוספות)].

פָּרָק ו

הוֹרוֹנוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל ¹בְּמַה שֶׁהוֹרָה רַב לְאִיבוֹ בְּרִיָּה (פסחים ק"ג, א) ²אֲדַחֵלָא אֲבָרְעִיךָ זְבִינְךָ זְבִין. וְהַפְּנֹנָה, ³לְבַל יִמְשִׁיךָ עֵסֶק מְכִירַת סְחוּרוֹתָיו, ⁴כִּי בֵין כַּה וְכַה יִתְקַרֵּר רְצוֹן הַקּוֹנִים - ⁵לְרַב הַחֲקִירָה וַיִּשׁוּב הַדַּעַת הַלְקָנוֹת אִם לֹא - ⁶כִּי זֶה מְפָחִית טַבַּע הַסְּחוּרָה בְּעֵינֵיהֶם, עַד כִּי תִבְחַל נַפְשָׁם ⁷בָּהּ ⁸וּלְבָבָם אֵין עִמָּה.

וְכֵן הַעֲנִין בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה, בְּאֲשֶׁר יָבֵא אִיזָה רַעִיוֹן טְהוֹר

ביאורים

1. במה שהורה רב לאיבו בריה. באותו כלל מסחרי שלימד רב את איבו בנו.
2. אדחלא אברעיך זבינך זבין. בחזרתך מן הדרך ממסע הקניות ובעוד החול על רגליך, מכור את סחורתך מיד ובלי להתעכב כלל. כך תוכל למהר ולחזור לקנות סחורה חדשה כדי למכור גם אותה. עצה זו נאמרה בלשון ציורית וכוונתה לזרז את הסוחר - מהר ומכור את סחורתך. 3. לבל ימשיך. אל ידחה את עסק המכירה - 4. כי בין כה וכה יתקרר רצון הקונים. כי אם ידחה את מכירת סחורתו, יתקרר בינתיים רצון הקונים ויתחרטו מלקנות סחורתו.
5. לרוב החקירה וישוב הדעת הלקנות אם לא. אם תתממה הסוחר בהצגת סחורתו, יהיה לקונים די זמן כדי לברר האם הקנייה כדאית, וכשתפוג ההתלהבות הראשונית, יתפסו את מקומה שיקולי דעת ופקפקים. 6. כי זה מפחית טבע הסחורה בעיניהם. כי העיון הרב בכדאיות הקנייה מוריד את ערך הסחורה בעיניהם, וככל שירבו לדון בה, ימצאו בה עוד ועוד חסרונות. 7. בה. בסחורה זו. 8. ולבבם אין עמה. לקנותה.

יהושע

פרק ו

חוסן

עיונים

בְּלִבְבוֹ לְעֵסֶק בָּהּ, ⁹ אֵל יְהוֹמִיץ דִּינִי, וְתִתְּנֵה יְחִזִּיק בּוֹ בְּלֵא רַפְיִין, ¹⁰ כִּי כַּאֲשֶׁר יַעֲזֹב הַדָּבָר לְהַמְלִךְ בְּעַצְמוֹ, ¹¹ הַרְבֵּה קַטְגוּרִים יִמְצְאוּ בְּרַעֲיוֹנִי לְנִטְשׁ יִקְרַת מַחְשַׁבְתּוֹ זֶה, כִּי כַּמִּיד דְּרָכִים לִיְצֵר לְהַמְצִיא לְאָדָם לְהַדְרִיחוֹ ¹² מֵעֵין חַיִּים, ¹³ לְאָמַר: שְׁעָה זֶה

א. ותנף יחזיק בו בלא רפיון. אחת מתחבולות היצר למנוע את האדם מקיום מצוה היא, שאינו מסיתו שלא לקיימה כלל, שלא לדחותה ליום לז, אלא לא ישמע מחר, וכשבא ה'מחר' דוחה ל'מחרתיים' עד שמבטלה כליל.

מדה זו - אומר רבי יוסף חיים זוננפלד - היא

מדת 'עמלק', אשר על ידי תחבולה זו מקרר את התלהבותו של האדם למצוה. ורומז על כך הכתוב (שמות יז, ט): "וצא הלחם בעמלק - מחר", כלומר שצריך האדם להילחם בעמלק זה, הדוחה כל מעשה טוב 'למחר' (חכמת חיים עמ' קיח). כתב בספר 'שבט מוסר' (פרק כז אות כח): "עוד אלמדך דרך בעשותך איזה מצוה, שלא ימצא יצרך מקום לעכבך ולמונעך ממנה, והוא, בבוא המצוה לידך, מיד קום רוץ לעשותה בלי שתחשוב עליה כלל. שאם תתעכב רגע לחשוב בה, יש לו מקום לבלבלך במחשבות ועצות המונעות עשייתם, מה שאין כן כשמיד קמת ורצת על עשייתה, שכיון שנכנסת על עשייתה, שוב אינו יכול לך, ש'הבא ליטור מסייעין לו מן השמים', שמיד שבא לטהר, מסייעין אותו, אף על פי שעדיין לא עשה".

ביאורים

9. אל יהומיץ דיני. אל ישהה את מחשבתו הטובה שמביאה להתעוררות הלב לעסוק בתורה.
10. כי כאשר יעזוב הדבר להימלך בעצמו. כי אם ידחה את ההתלהבות הראשונית לעסוק בתורה כדי לשקול בדעתו אם לקיים מחשבתו או לאו.
11. הרבה קטגורים ימצאו ברעיונו לנטוש יקרת מחשבתו זו. יצוצו מפריעים רבים במחשבות של פקפוק והיסוס, והם ידחו אותו לזנוח ולעזוב אותה מחשבה יקרה לעסוק בתורה.
12. מעין החיים. מהתורה הקדושה.
13. לאמר. כאן מונה רבנו כמה מדרכי היצר להדיח את האדם מעסק התורה:

חוסן

פרק ו

יהושע

עינים

הַפְּנוּיָהּ לְךָ ¹⁴הַנֶּפֶשׁ בָּהּ, ¹⁵אִי גָמַר בָּהּ
 עֵינֶיךָ אֲשֶׁר הִזְחִיל מִכֶּבֶד לְהַמְצִיא
 לָהֶם מְקוֹם בְּזִמְנֶךָ, ¹⁶אִי הִתְרָאָה בָּהּ
 עִם פְּלוֹנֵי (ועיין ²) חֹבֶת הַלְּבָבוֹת שֶׁעַד
 יחוד המעשה פ"ה ¹⁷שֶׁהָאֵרִיךְ כִּכְנוֹן זֶה),
¹⁸וּבְחַבְלֵי שׂוֹא כְּאֵלֶּה יִמְשֹׁךְ אוֹתוֹ

ב. חובת הלבבות שער
 יחוד המעשה פרק ה'.
 לאחר שמקדים לבאר
 את גודל החיוב המוטל
 על האדם לרכז את
 מלחמתו נגד יצרו ללא
 הרף, וכלשונו שם: "בן
 אדם ראוי לך לדעת,
 כי השונא הגדול שיש
 לך בעולם הוא יצרך,

הנמשך בכוחות נפשך, והמעורב במזג רוחך... על כן אל תטרידך מלחמת זולתו
 ממלחמתו" (כלומר, אל תטריד אותך אף מלחמה מהתרכזותך במלחמת
 היצר). - מביא בעל 'חובת הלבבות' דוגמאות רבות של פיתויי היצר המצויים
 ביותר. ומהנוגע בעיקר לעניינינו - הרהורי היצר, המפתה את האדם לדחות
 את חובתו בעבודתו יתברך לעתיד. וכך כתב שם: "כאשר יתיאש מפתותך
 מהפנים [כלומר: באותם אופנים] אשר זכרנו, ישתדל בזה מצד אחר, ויאמר
 לך: אמנם [טוב מאד הוא] מה שאתה חפץ למלא [חובתך] מעבודת הבורא...
 [אבל] תוכל על זה לאחר זמן בעתיד..." ומסיים ואומר: "אבל אתה... השב עליו
 בזה, ותאמר לו: ואיך אמתין... ואני לא אדע יום מותי!" [כלומר, איך אדחה
 חובתי לעתיד, כשאני יודע כלל אם אניע לאותו 'עתיד']. והאריך בזה עוד,
 עי"ש.

ביאורים

14. הנפש בה. יש לך שעה פנויה? תנוח בה. 15. או גומר בה עיניך אשר
 תזחיל מכבוד להמציא להם מקום בזמנך. או תטפל בשעה פנויה זו בעניינים
 שונים אשר זה זמן רב ציפית למצוא פנאי שתוכל לעסוק בהם. 16. או התראתה
 בה עם פלוני. או תיפגש עם אי מי באותה שעה פנויה. 17. שהאריך ככנון זה.
 הספר 'חובות הלבבות' האריך בתיאור טענות היצר המפתה את האדם לדחות
 את חובתו בעבודתו יתברך. 18. ובחבלי שוא כאלה ימשוך אותו מתלמודו
 ויפר מזימתו. ובטענות שאין בהן ממש מעין אלו ירחיק היצר את האדם
 מעסק התורה ויבטל את מחשבתו הטובה לקבוע עיתים לתורה.

עיונים חוסן פרקו יהושע

ג. מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. לשון המכילתא: "ושמרתם את המצות/רבי יאשיה אומר: אל תקרא כן, אלא 'ושמרתם את המצוות', כדרך שאין מחמיצין את המצה, כך אין מחמיצין את המצווה, אלא אם באה מצוה לידך, עשה אותה מיד".

מִתְלַמְּדוּ וְיִכַּר מִזְמָתוֹ, ¹⁹וְהַכֵּל מִפְּנֵי שֶׁהִתְמַהְמַה וְלֹא חָשׂ לְהוֹצִיא רַעֲיוֹנוֹ אֶל הַפֶּעַל בְּלִי עֲצָלְתִּים, וּבִקְצָה אָמְרוּ (בראשית רבה ע"ג, ב): ²⁰כִּמְהָ קְטִגוֹרֵיָא יַעֲמְדוּ מִכַּאן וְעַד גִּיחוּן. וְחֻכְמֵינוּ ז"ל מְוַהֲרִין וְאוֹמְרִים (מכילתא שמות יב, יז): ^(ג)"מִצְוַה הַבָּאָה לְיָדְךָ לִידְךָ" ²¹אֵל

ההמשל מחימוץ המצה לחימוץ המצוות הוא, שכשם שהמתמהמה מלאפת את העיסה הרי הוא מחמיצה ומפסידה מלהיות מצה ולא יוכל לקיים בה מצות אכילת מצה בליל הפסח, וגם נעשית חמץ שיש באכילתו איסור וחויב כרת, כך המתמהמה מעשיית המצווה הרי הוא מחמיצה ומפסידה לנצח. וידועה אמרתו של הסבא מנובהרדוק: "אם לא ישנתה האדם ברגע זה, שוב לא ישנתה לעולם..."

ביאורים

19. והכל מפני שהתמהמה ולא חש להוציא רעיונו אל הפועל בלי עצלתים. וכל זה מפני שהתעכב ולא הזדרז לקיים מחשבתו הטובה ולבצעה ללא דיחוי.
20. כמה קטגוריא יעמדו מכאן ועד גיחון. כמה עיכובים ומפריעים עלולים למנוע מאדם למלא שאיפתו. [דברי המדרש הללו נאמרו כשביקש דוד המלך למשווח את בנו שלמה למלך על ישראל. באותו מעמד ענה בניו בן יהוידע "אמן" והתפלל שיתקיים רצונו של דוד. לכאורה, הגיחון היה סמוך ונראה וההבטחה ששלמה המלך ימלוך אחריו הובטחה עוד טרם נולד - ומדוע נצרכה התפילה? אלא שדבר טוב יש לבצע מיד, שהרי מפריעים רבים עלולים לצוץ ולעכב ביצוע של דבר טוב - "כמה קטגוריא יעמדו מכאן ועד גיחון"]. 21. אל תחמיצנה. אל תתמהמה מלקיים את המצווה המזדמנת לידך. קום ועשה שמא תחמיץ ותפסיד מצווה זו.

חוסן

פרק ו

יהושע

עיינים

תְּחַמְּצְנָהּ, וְאָמְרוּ (פסחים נ, ב):²² יֵשׁ זְרִיז וְנִשְׁכָּר. וְדָוָד הוּא אוֹמֵר (תהלים קיט, ס):²³ חֲשֵׁתִי וְלֹא הִתְמַהְמַהְתִּי, לְשֹׁמֵר מִצְוֹתֶיךָ.

וכבר כתב המסילת ישרים' (פרק ז) על אדם שדוחה את עשיית המצוה בהגיע זמנה: 'כי אין סכנה כסכנתו (שהמצוה תתבטל על ידי הנהגתו

ז), אשר הנה כל רגע שמתחדש, ויכל להתחדש איזה עיכוב למעשה הטוב'. ד. חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך. רבי חיים קניבסקי בספר 'ארחות יושר' (זריזות) הביא מספר 'אהל יעקב' שפירש פסוק זה, שיש זריז שמזדרז מיד ועושה המצוה כראוי, ויש עצל שדוחה ואומר: עדיין יש זמן! וכשמגיע הרגע האחרון, מתחיל לרוץ. ועל זה אמר דוד המלך עליו השלום: 'חשתי, ולא מפני ש'התמהמהתי' תחילה.

והוסיף שם וכתב: וכל גדולי ישראל שידענו, היו זריזין מאד לעשות מיד מה שצריכין. ומרן ה'חזון איש' אמר: סגולה שלא לשכוח - לעשות מיד. וכן שמענו על ה'חפץ חיים', שכשהחליט שצריך לעשות דבר, היה עושה מיד בלי שום עיכוב. ועיין ביורה דעה (סי' רלב סעיף יב) במי שנדר או נשבע לעשות דבר תוך שנה או ביום פלוני, ולא עשהו מיד, כי אמר עדיין יש לי פנאי לעשותו, ואחר כך נאנס ולא עשהו, דעת ה'אגודה' דלא מקרי 'אוניס', אלא 'פושע', דהוה ליה לעשותו מיד. והשם יתברך יזכנו להיות מהזריזין המקדימין למצוות, עכ"ד.

ביאורים

22. יש זריז ונשכר. כלומר, יש פעמים שהזריזות מביאה לשכר טוב, והיינו בעסק התורה והמצוות. (להוציא זריז לדבר עבירה). 23. חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותך. מיהרתי, הזדרזתי ולא התעכבתי בהליכתי לשמור מצוותיך, לפי שזריזים מקדימים למצוות.

פָּרָק ז

הוֹרִינוּ: גַּם בֵּן חֲכָמֵינוּ ז' ל שָׁם (פסחים קיג, א) ¹ בְּאֶמְרָם:
² קָבָא מֵאַרְעָא וְלֹא כוּרָא מֵאִיגְרָא, ³ וּפִרְשׁ רש"י:
 מוּטָב לֵילֵךְ לְמָקוֹם קָרוֹב וּלְהִשְׁתַּכֵּר שָׁם מְעַט,
 מִלְּהִשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה בְּמִדֵּינַת הַיָּם. ⁴ וְהִנֵּה, מְלֻבָד ⁵ שֶׁהֶעֱסַק
 בְּמִדֵּינַת הַיָּם, אֵף שֶׁהוּא קָרוֹב לְשֹׁכְרֵי הַרְבֵּה, ⁶ הוּא קָרוֹב
 גַּם בֵּן לְהַפְסֵד גָּדוֹל, ⁷ מֵה שְׂאִין בֶּן בְּמָקוֹם קָרוֹב, ⁸ הִנֵּה יֵשׁ
 עוֹד טַעַם, ⁹ כִּי רַב הַטְּרָח וְהִתְרַחַק מִמְּקוֹמוֹ אֲשֶׁר בְּעֶסֶק
 מִדֵּינַת הַיָּם, הוּא כְּמִשְׁאֵל כְּבֵד עַל הַפּוֹחֵר לְאַחֵז בּוֹ, וְכַאֲשֶׁר

ביאורים

1. באמרום. כאמור, לימד רב את איבו בנו את דרכי המסחר. כלל נוסף שלימדו היה: קבא - 2. קבא מארעא ולא כורא מאיגרא. עדיף להשתכר מלא הקב בארץ, כלומר ממקום קרוב, מאשר להשתכר מלא הכור (פי 180!) מהגג, היינו ממקום רחוק. המשמעות היא שמוטב ליהנות מהמעט שמוציא האדם מן הארץ בוודאות, מכל השפע המדומה שאולי ישיג בעליית גג. 3. ופירש רש"י. והציג דוגמא למשמעות המעשית של כלל מסחרי זה. 4. והנה. ההסבר הפשוט של משל זה. 5. שהעסק במדינת הים, אף שהוא קרוב לשכר הרבה. גם אם סביר שהרווח של עסקים הנעשים במקום רחוק יהיה רב. 6. הוא קרוב גם כן להפסד גדול. הסיכון באותם עסקים רחוקים גדול מאוד. 7. מה שאין כן במקום קרוב. יוצא אפוא, שעדיף העסק הקרוב המועט, שהרווחים שהוא עתיד להניב הם מועטים וגם הסיכון בו מועט, על פני העסק הרחוק המרובה. אכן, יש בעסק הרחוק סיכוי לרווח רב, אולם מצד שני הסיכון בו גדול מאוד. 8. הנה יש עוד טעם. להעדיף את העסק הקרוב, זה המצוי בארץ, ולא הרחוק, המצוי בג' 9. כי רוב הטרח והתרחק ממקומו אשר בעסק מדינת הים. כי הטרח

חוסן

פרק ז

יהושע

עיונים

10 ירהיב בנפשו להזחיל על עסקי מדינת הים, 11 ישאר נעור וריק מזה ומזה, 12 עסקי ביתו וינת, 13 ועסקי מדינת הים יקשו עליו 14 ולא יעלה בידו.

א. ואז אשים חלקי בין המשמים על התורה לילות כימים. במסכת אבות (פ"ב מ"ד) תנן: "אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תיפנה". וכתב ב'מגן אבות' שתשובה זו

וכן הדבר בעסק התורה, יתכן ליצר 15 להסית את האדם, כי יחשב בלבבו, 16 מה יושיעני קביעת העתים המצערם להשלים חקי? 17 אנכי אשתדל בכל עז להחיש מפלט לי מסערת העולם ומשאיו ומתניו, (8) ואז

ביאורים

המרובה בטלטולי הדרכים והעובדה שעל האדם להתרחק ממקום מושבו לצורך עסקי בפרנסתו במדינת הים. 10. ירהיב בנפשו להזחיל. יאזור אומץ להעזי לצפות ולקוות. 11. ישאר נעור וריק מזה ומזה. יישאר מנוער וריק, נקי מנכסיו וחסר כל פרנסה. את הפרנסה שיכול היה להשיג במקומו ובעירו דחה, ואת הפרנסה ממדינות הים החמיץ, שהרי עסקי - 12. עסקי ביתו. היינו הקרובים והוודאיים ידחה וינת. 13. ועסקי מדינת הים. והעסקים הרחוקים והפורחים באוויר לא יצליחו בידו. 14. ולא יעלה בידו. וישאר קירח מזה ומזה. 15. להסית. לפתות. 16. מה יושיעני קביעת העתים המצערם להשלים חוקי. מה התועלת בקביעת העתים לתורה בזמנים המועטים שבאפשרותי להקדיש ללימוד השלים את חובתי בידיעת התורה? 17. אנכי אשתדל בכל עז להחיש מפלט לי מסערת העולם ומשאיו ומתניו. אשתדל אפוא בכל כוחי למהר למצוא מוצא כיצד להימלט מטרדות העסקים שיש בהם משא ומתן.

עיונים

נאמרה לפי דעתו שחושב שילמד כאשר יתפנה, לפיכך אמרו לו שיתכן ולא יתפנה לעולם. אבל לפי האמת, אפילו אם יתפנה למחר, הרי זה מעוות שלא יוכל לתקון, שכן בכל שעה מוטל עליו ללמוד תורה, ומה שילמד מחר אינו מתקן את מה שיכל היה ללמוד היום.

וכעין זה כתב רבינו יונה (אבות פ"א מי"ד): "ואפילו אם יפנה, היום ההוא חלף עבר, ובטל אותו ממלאכת ה', ולא יוכל לשלמו כל ימיו. כי כל הימים אשר הוא חי על האדמה, חייב הוא לתקן עצמו ולעסוק במצוות, ואין לו רשות ליבטל ממלאכתו, ואפילו שעה אחת".

כתב ה'חפץ חיים' (מס' אבות): "שמעתי על גדול הדור אחד, שפגש באברך אחד שהיה מכירו מאז, שהיה מתמיד גדול בתורה, ולבסוף היה בטל מן התורה לגמרי. ואמר לו: אמת ששמעתי עליך שנעשית מטופל בבנים, אבל מכל מקום הלא צריך לקבוע עתים לתורה כמו שאמרו חז"ל, וטוב היה לפניך כעת ללמוד על כל פנים פרק משניות או דף גמרא, השיב לו האברך: הלא אנכי הורגלתי מאז ללמוד עשר שעות ביום, ומה אצלי פרק משניות, וכשאפנה מעסקי אחזור ללימוד כימים הראשונים. השיב לו: מי יודע אם תפנה.

ועל מצבך כעת אמשול לך משל. ענייך דומה, לאחד שנעשה חלוש גדול, ונתן לו הרופא תרופות לחולשתו וצוה אותו שלא ליכנס לבית המרחץ במשך שנה, ויהי בעוד איזה חדשים, נתאוה לו לילך לבית המרחץ, ושהה שם כשעה ונחלש עד שהיה קרוב לעילוף, והתחיל לרוץ למקוה של מים קרים, כדי להתקרר מעט והנה היא סגורה, וירץ איש לחוץ, והביא לו ספל מים קרים ויתן מעט על לבו ועל פניו שלא יתעלף. היתכן שיאמר: דוקא מקוה שלמה אני רוצה לקרר עצמי. אבל לא ספל מים.

ואף בענייך כן. כי אף שאמת הוא, שבעת תגבורת הדינים ואש הגיהנם שורף, אם היינו יכולים להביא מקוה שלמה של מים [שהתורה נמשלה למים, כדמובא במסכת תענית (ז, א), וכאשר האדם לומד כראוי, ולא מבטל אותה כלל אם לא להכרחיותו, הוא מכבה לגמרי את האש], ולשפוך על האש לכבותה, בודאי טוב יותר, אבל מכל מקום כשאין לו זכות התורה כל כך שנוכל לברוא מקוה שלמה, יובא אז זכות של פרק משניות או דף גמרא, להמעט את כח הדין ולהחלישו שלא יהיה נידון כל כך בדין חזק, גם כן לשמחה גדולה יחשב לו אז". עכ"ל.

כתב בספר 'אור יהל' (ח"ג עמ' קיא): "ביציאת מצרים למדנו יסוד ועיקר,

חֹסֶן

פֶּרֶק ז

יְהוֹשֻׁעַ

עֵינִים

אֲשִׁים חֶלְקֵי בֵּין ¹⁸הַמְּשִׁימִים עַל
הַתּוֹרָה לִילּוֹת בְּיָמֵם, ¹⁹לְמַגְמֵר
וּלְמַסְבֵּר וְכוּ' וְכוּ'. ²⁰וְרַעֲיוֹן מִתַּעֲהָ
כִּזָּה יִתְכַּן לְהַמְצִיא בְּאָדָם ²¹עַל כַּמָּה
פְּנִים: זֶה יְחֹשֵׁב, ²²כֹּאשֶׁר יִשְׂאֵא אֶת
בְּנֵי וְזֶה - כֹּאשֶׁר יִשְׁלִים בְּנֵינֵינוּ; זֶה -

לדעת כמה יקר הוא רגע בחיי אדם, שהרי כל עיקר מצות אכילת המצה לחם עוני הוא, 'כי בחפזון יצאת ממצרים', ולא הספיק בצקם להחמיץ, וכל כך למה? ידוע שבני ישראל היו אז במ"ט שערי טומאה, ואילו היו נשאים במצרים עוד כמה רגעים בכדי שיחמיץ בצקם היו נשקעים ח"ו בשער החמישים, ושוב לא היו יכולים לצאת לעולם. אם כן כל הצלחת יציאתנו ממצרים וכל קיומנו בעולם, היו אותם הרגעים המעטים שהקדים הקב"ה והוציאנו משם בחיפזון, והרי יצאנו מאפילה של מ"ט שערי טומאה לאור גדול של מ"ט שערי קדושה עד לקבלת התורה. והרי עד כמה יכול אדם להחיות את נפשו ולהטיב לעצמו נצח, אם יקדים אף ברגע אחת לשוב אל קונו, כי מי יודע מה יולד ברגע אחר כך, ואולי ח"ו יהיה נשקע שלא יוכל לצאת עוד ח"ו. ועל פי זה למדנו עוד במה שאמרו חז"ל: 'אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה', אין הכוונה "לכשאפנה למחר", ו"שמא לא תפנה למחר", אלא אל תאמר לכשאפנה בעוד רגע אשנה, אלא ברגע זה שאתה מוצא ומצוי לך חטוף ושנה פרקך, שמא לא תפנה אם תאחר הרגע, וזהו: 'כי בחיפזון יצאת ממצרים'.

בִּיאורִים

18. המְשִׁימִים עַל הַתּוֹרָה לִילּוֹת כִּימִים. ואז אצטרף אל לומדי התורה יומם ולילה. רצון זה הוא ביטוי לרדיפה אחר העסק הרחוק, שיש בו רווחים גדולים, אבל אינם בטוחים ומרביתם הם פרי הדמיון. 19. לְמַגְמֵר וּלְמַסְבֵּר. ללמוד ולהשיג בתורה הקדושה - בכמות, ולעיין ולהעמיק בה - באיכות. 20. וְרַעֲיוֹן מִתַּעֲהָ כִּזָּה. הרעיון לזנוח את שעת הלימוד המועטה והוודאית ושהיא בהשיג ידו מפני הרצון להשיג שלושה שבה ילמד שעות ארוכות. 21. עַל כַּל פְּנִים. לרעיון זה כמה אופני ביטוי, כגון: 22. כֹּאשֶׁר יִשְׂאֵא אֶת בְּנֵינוּ. או-אז יתפנה לשקוד על דלתי התורה.

כַּאֲשֶׁר²³ יַפְרַע הַקְּפוּתָיו; וְזֶה - כַּאֲשֶׁר²⁴ יִנְבֶּה חוּבוֹתָיו; החֲלָשׁ, כְּשֵׁיכְרִיא; הַכְּרִיא,²⁵ כְּשִׁיפְסְקוּ תְאוּתָיו; הָעֲנִי, כְּשִׁיעֵשִׁיר; הָעֲשִׁיר, כְּשִׁיכְלוּ טְרוֹדוֹתָיו. וְאִין לָךְ אָדָם שְׂאִינוּ חֵי חַיֵּי הַתְּקֵנָה²⁶ וְהַתּוֹחֶלֶת לְהַעֲתֵק מִמְּצַבּוֹ שְׁעוֹמֵד בּוֹ לְמַצֵּב אַחֵר, אֲשֶׁר אֵלָיו²⁷ יִשָּׂא אֶת נַפְשׁוֹ וְלִבּוֹ, וְאֲשֶׁר יִדְמֶה²⁸ כִּי בּוֹ²⁹ וְאֵז יִשְׁיג הַמְּנוּחָה וְהַשְּׁלֹחַ, וְיַעֲשֶׂה מַה שְּׁלִבּוֹ חֲפִיז. וְאוֹלָם, אֲשֶׁר לוֹ לֵב יָבִין וְיִשְׁכִּיל,³⁰ יִזְכּוֹר יְמוֹת עוֹלָם, יָבִין שְׁנוֹת דוֹר וָדוֹר,³¹ כִּי לֹא זֹאת הַמְּנוּחָה וְלֹא זֹאת הַמְּרַגְעָה, וּבְכָל מְקוֹם שֶׁהָאָדָם מְבַקֵּשׁ לֵישֵׁב בְּשִׁלּוּחַ בְּעוֹלָם הַזֶּה,³² הַשְּׁעָה נְטָרְפֶת (בראשית רבה פר, ג).³³ וְכֵן

ביאורים

23. יפרע הקפותיו. חובות אשר הוא חייב לאחרים. 24. ינבה חובותיו. אשר אחרים חייבים לו. 25. כשיפסקו תאוותיו. לענייני העולם הזה. 26. והתוחלת להעתק ממצבו שעומד בו למצב אחר. הציפיה והשאיפה לעבור ולשנות את מצבו העכשווי למצב אחר טוב ממנו. 27. ישא את נפשו ולבו. ישתוקק ויחשוק בו. 28. כי בו. כי במצב הטוב ההוא שאליו הוא מייחל להגיע. 29. ואז. ובאותו הזמן. 30. יזכור ימות עולם יבין שנות דור ודור. יתבונן ויראה שבכל הדורות, מאז ומעולם, תמיד חשבו כן בני אדם, ומעולם לא הגיעו למצב המשופר שייחלו וציפו לו. 31. כי לא זאת המנוחה ולא זאת המרגעה. כי לא במימוש אותו מצב אידיאלי שאליו הם מצפים ינחלו מנוחה, ולא במימוש ה"חלום" יזכו למרגוע, כפי שהם מדמים בנפשם. 32. השעה נטרפת. ככל זמן שבו חולם האדם להגיע לרגיעה, או-אז מתרגשים עליו בהלה או סיבור, וה"חלום" בדבר חיי שלוה נמוג. 33. וכן אמרו. במדרש רבה שאמר לו הקב"ה ליוסף:

חוסן

פרק ז

יהושע

עינים

אָמְרוּ (שם פז, ד): ³⁴הַמְּלִים ³⁵חִיִּיךָ **שְׂאֵנֵי מְנַרְהַ כֶּךָ אֶת הָרֶב.** ³⁶**כִּי הָאָדָם**
לְעִמּוֹל יוֹלֵד, ^{(ב)37}**וּזְמֵי זֶה אֲשֶׁר שָׁשׂ**

לא יוכל שום בעל שכל להאמין, שתכלית בריאת האדם היא למצבו בעולם הזה, כי מה הם חיי האדם בעולם הזה, או מי הוא ששמח ושליח ממש בעולם הזה, 'מי שנותניו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורהבם עמל ואו'ן' (תהלים צ, י), בכמה מיני חלאים ומכאובים וטרדות, ואחר כל זאת המוות, אחד מני אלף לא ימצא שירבה העולם לו הנאות ושלוה אמיתית, וגם הוא (- המצליח בעולם הזה), אילו יגיע למאה שנה, כבר עבר ובטל מן העולם, "עכ"ד. בספר 'חיי עולם' (ח"א פ"ו) הביא את דברי ה'מסילת הישרים' הנ"ל, והוסיף וכתב: "המתבונן באמת יראה בעצמו ובמכיריו, שרוב ימי חייו הם בצער ומכאובים שונים ומשונים, אם בחלי הגוף... ורוב בני האדם מתייסרים וסובלים, ממחסור בפרנסה או עומס החובות. והעשירים הלא 'מרבה נכסים מרבה דאגה' (אבות פ"ב מ"ז), וכן הקנאה אוכלתו... מעתה הלא תשאלו, למה נברא האדם הלזה, לחיות חיים מעורבים יגון ושמחה, צער ועונג, עליות וירידות, והמון תמורות, ורובם צער וכאב לב, מה זה ועל מה זה. והתשובה האמיתית היא, מפני שכל חיי עולם-הזה אינו אלא מעבר ופרוזדור לחיי הנצח אשר אין ערוך אליו, וכל חייו נסתדרו כפי מה שגלוי לפניו יתברך שמו שהוא רצוי ביותר להכנתו לחיי עד. וכן נידון לפי זכותיו ומעשיו. והדבוק בה' יתברך ובתורתו

ביאורים

34. המלים. רווק בודד, בלי דאגות משפחה. 35. חייך שאני מנרה כך את הרוב! מבטיח אני לך שאני מביא עליך ניסיון. [אכן, הקב"ה העמיד את יוסף בניסיון אשת פוטיפר, אותה חצופה וטרפנית כדוב]. משמעות הדבר שהשאיפה להימלט מ"סערת העולם ומשאיו ומתניו" אינה אלא תקוות שווא, וחוסר מנוחה שמלווה את האדם בכל שנותיו הוא מחוייב המציאות, כי האדם - 36. **כי האדם לעמול יולד.** תכליתו של האדם היא העמל והעבודה והעמידה בניסיונות החיים. 37. **ומי זה.** והיכן תמצא אדם אשר הוא שש בשלוות נפש? הלא הכול נועדו לעמול ולהתמודד.

יהושע

פרק ז

חוסן

עיונים

וְשָׁלוֹ מִמָּשׁ בְּעוֹלָם הַזֶּה.³⁸ טוֹב לִגְבֹר
שְׁלֵא לְהִזְנִיחַ מַעֲשֵׂה וְעִבּוֹדַת יוֹם זֶה,
בְּשִׁבִיל עִבּוֹדַת יוֹם שְׁלֹא־תָרִיזוּ.³⁹ וְטוֹב
לִגְבֹר לְהִיּוֹת רוֹאֵה הַנּוֹלָד, לְתַקֵּן
עֵינָיו וּמְקָרֵי זְמַן הָעֵתִיד, בְּעִבּוֹדַת

הקדושה, יקבל באהבה כל פגעי הזמן, יהיו מה שיהיו, בידעו כי ה' יתברך אתו, וכל דעביד רחמנא לטב עביד, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ס"ב, ע)."

יּוֹם שְׁעוֹמֵד בּוֹ.⁴⁰ טוֹב לִגְבֹר לְהִיּוֹת כְּאֵן וְעֵינָיו כְּאִסְפַּמְיָא,
⁴¹ לְכַלְכַּל עֵינָיִם דְּהֵתָם בְּמַפְעֻלוֹתָיו דְּהַכָּא. ⁴² וְטוֹב לִגְבֹר
שְׁלֵא לְהִנִּיחַ עִבּוֹדָתוֹ הַקְּרוּבָה אֱלִיּוֹ, בְּשִׁבִיל עִבּוֹדָתוֹ

ביאורים

38. טוב לגבר שלא להזניח מעשה ועבודת יום זה בשביל עבודת יום שלאחריו. מוטב לאדם שלא להזניח את החובה המוטלת עליו עתה מפני רצונו לעמוד בחובות שהוא סבור שיוטלו עליו ביום המחר. 39. וטוב לגבר להיות רואה הנוולד לתקן עיניו ומקרי זמן העתיד בעבודת יום שעומד בו. ואדרבה, מן הראוי שיתבונן ויבין, שעל ידי קיום חובתו ברגע זה, היינו חובתו לקבוע עתים לתורה עכשיו, יחסך מעצמו מכשולים העלולים לבוא עליו בעתיד ואשר ימנעו אותו מלמלא חובתו. 40. טוב לגבר להיות כאן ועיניו כאספמיא. טוב לגבר להיות לפי מצבו העכשוי ולמלא את החובות שלפניו, ושרק עיניו יהיו נשואות למלוי שאיפה רחוקה. 41. לכלכל עיניים דהתם במפעלותיו דהכא. טוב לו לאדם שיתכנן את העתיד המכוסה והבלתי ידוע, על ידי מילוי חובתו הקרובה והידועה לו, היינו עדיף לתכנן את העתיד בעזרת מעשי ההווה ולא להיפך – לפעול בהווה לפי חלומות שאולי יתגשמו בעתיד, כמבואר בהמשך. 42. וטוב לגבר שלא להניח עבודתו הקרובה אליו, בשביל עבודתו הרחוקה אשר מעבר לים היא. מן הראוי והנכון לאדם שלא לדחות את קביעת העיתים לתורה עד שיוכל לממש את שאיפתו לשקוד בתורה לילות כימים, משום שזו שאיפה רחוקה שסיכוייה להתגשם מועטים. רבנו הוסיף וכפל את הדברים, חזר ואמרם בלשון אחרת.

חוסן

פרק ז

יהושע

עינים

הֲרַחֲמֵנִי אֱשֶׁר מֵעַבְר לַיָּם הִיא.⁴³ טוֹב לְגַבֵּר לְתַקֵּן מִה שְׂאִינִי בְּיָדוֹ כְּמֵה שְׂבִידוֹ, וְלֹא לְעֹזֵב מִה שְׂבִידוֹ בְּשִׁבִיל מִה שְׂאִינִי בְּיָדוֹ.

ג. ולא לעזוב מה שבידו כשביל מה שאינו בידו. במסכת אבות (פ"ב מ"ה) אמרו: "אל תאמר לכשאפנה [מעסקיך], אשנה -] אעסוק

בתורה], שמא לא תפנה" - כי יטרידוך עניינים שונים המתחדשים יום יום בעסקיך, ומי יודע מה ילד יום? והרי נמצאת יוצא מן העולם בלא תורה, הלכך עשה תורתך קבע" (רמב"ם; רבינו יונה).

המשיל ה'חפץ חיים' ב'שמירת הלשון' (ח"ב פרק כט) את הדבר למה הדבר דומה: איש אחד, מחמת גודל עניותו, עזב מולדתו ויצא לנווד בארץ רחוקה (אפריקא וכדומה) כדי להחיות את בני ביתו, והיה שם איזה עשרות שנים. והיה עצלן גדול בטבעו והולך בטל בתמידות. ופגשו איש אחד ממכיריו מעירו ושאלו: למה אתה הולך בטל ולא תראה להשתכר, שעל זה הייתה נסיעתך? והשיב לו: מה תתפלא עלי, עוד יש לי שהות, כי מיום ביאתי לפה הוא עדיין רק כעשרים שנה. ויען רעהו ויאמר לו: האם חסר דעה אתה? אפילו אם היית אזרח פה והיית הולך בטל בתמידות, גם כן אין זה דרך ישר לפני איש, כיודע לכל, ובפרט שאתה גר פה ועזבת את ארץ מולדתך לבוא פה ולהשתכר מעט ולחזור למקומך, היה לך להתבונן על כל יום ויום לחפש איזה דבר להשתכר באשר תמצא, ולא ילך שום יום לבטלה, ואתה משיב שאתה בסך הכל פה עשירים

ביאורים

43. טוב לגביר לתקן מה שאינו בידו, ולא לעזוב מה שבידו כשביל מה שאינו בידו. הסיכום לכל הנאמר הוא שטוב לו לאדם ברגע העכשיו לקבוע עיתים לתורה, גם אם מדובר בעת קצרה ומועטת, ולא לדחות את לימודו לשעה ארוכה של שלווה שאולי תבוא בעתיד. ניצול ההווה לקביעת עיתים לתורה יועיל שאכן יוכל להרבות בלימוד התורה בימים יבואו. חלילה לאדם להזניח את חובתו היום לקבוע עתותיו לתורה, מפני שאיפה שאינה אלא חלום לעתיד והיא אינה תלויה בידו. כך היא לשון הפסוק בהמשך: "אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום". רבנו מרחיב בעניין זה עד סוף הפרק.

עיונים

שנה? תשובה כזו היא שייכת לשוטים ולא לאנשים ברי דעת. והנמשל מובן מאליו, נשמת האדם, כשהורדה לארץ, היא כמו גר ממש, שבא לגור פה כדי להשיג תורה ומצוות, כי למעלה בשמים אינו יכול להשתכר מאומה, ונקצב לו זמן מיוחד על זה, ואחר כך לחזור למקור שרשו למעלה ולצרור שם בצרור החיים את ה' אלקיו. וצריך להתבונן על כל יום ויום ועל כל שעה ושעה מיום היותו לאיש, שלא תהיה גרותו בעולם הזה לבטלה. וזהו שאמר הכתוב (תהלים קיט, יט): "גר אנכי בארץ [היינו לזמן קצוב], אל תסתר ממני מצוותיך". והאיש שמשיב, עדיין אני כבן עשרים או כבן שלושים שנה ויש לי שהות, הוא בתשובתו כמו החכם הבטלן הנזכר לעיל.

חוסן

פרק ז

יהושע

עינים

וְאֵתָהּ בֶּן אָדָם, אֵל תִּתְחַלֵּל^(א)
בְּיוֹם מָחָר, כִּי לֹא יִדְעַ מָה
יֵלֵד יוֹם. אֵל תִּזְחִיל לְעֵתִים רַחוּקוֹת
כִּי אֵינְךָ בְּטוֹחַ אִם לָךְ יְהוּי. אֵל תִּבְזוּ
לְקִטְוֹן מַעֲשֵׂיךָ שֶׁל הַיּוֹם - אֲוִלֵי יְהוּי
נְחָשִׁים לְגִדּוּלִים בְּעֶרְךָ מַעֲשֵׂה
הַיָּמִים שְׁלֹא חָרְיוּ. הַמְקָרִים רַבִּים
וְהַסְבוֹת עֲצוּמוֹת, וְהָאָדָם עוֹמֵד הַכֵּן

א. אל תתהלל ביום
 מחר כי לא תדע מה
 ילד יום. פסוק הוא
 במשלי (כז, א), וביאר
 המלבי"ם: "באשר
 פגעי הזמן מתחדשים
 בכל רגע, לא תוכל
 להתהלל על מה
 שתעשה למחר, אחר
 שגם ילדי היום ההווה
 בלתי ידועים לך, ויום
 מחר אינו שלך".
 והגר"א ביאר: "לא

תתפאר בעשותך איזה דבר למחר, או שתפליג ותאמר: מה שיש לי לעשות
 משתה ושמחה אעשה למחר, 'אל תתהלל' בזה, כי לא תדע מה ילד יום". וכן
 הוא בתורה, אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה".

ביאורים

1. אל תתהלל ביום מחר. אל תתנשא ותתפאר שביום המחר תוכל להשיג
2. אל תזחיל לעיתים רחוקות כי אינך בטוח אם לך יהיו. אל תצפה
 לזמנים טובים בעתיד שבהם תפרע את חובתך ללמוד תורה, אלא קיים את
 המוטל עליך עתה ועסוק בתורה מתוך קושי ועמל, ולבסוף ימלא ה' את
 שאיפתך ותוכל לקיימה בהשקט ובשלוה.
3. אל תבזו לקוטן מעשיך של
 היום אולי יהיו נחשבים לגדולים בערך מעשה הימים שלאחריו. אל תזלזל
 במה שביכולתך לעשות היום, שמא בעתיד גם מעשים אלו לא תוכל לקיים,
 ונמצא שמעשיך היום ייחשבו לגדולים ביחס למעשים שתוכל לעשות בעתיד.
 כלומר, קבע עיתים לתורה היום, אפילו בזמן מצומצם, שמא בעתיד לא
 יהיה ביכולתך להגיע גם ללימוד מועט.
4. המקרים רבים והסיבות עצומות.
 הנתונים והמאורעות המשפיעים על האדם ועל מצבו רבים הם, והסיבות אשר
 מצב האדם תלוי בהם עצומות.
5. והאדם עומד הכן למולם כמטרה לחיך.
 משל זה בא לומר שאין בידי האדם לצפות מראש את העתיד לבוא עליו. כשם

יהושע

פרק ז

חוסן

עיונים

לְמוֹלֵם כְּמִטְרָה לַחַיִּי, וְכֵן כָּתַב
 בְּחוֹבַת הַלְּכָבוֹת (שַׁעַר הַשְּׁבוּיִם הַנֶּפֶשׁ
 הַשְּׁבוּיִם י"ג): ⁶ וְאַל תִּתְּלֶה עֲצָמָךְ בְּ"לֹו"
 וְ"אוֹלֵי", ⁷ וְתֹאמַר: ⁸ לֹו הִגַּעְתִּי
 לְמַעַלְתַּת כֶּךָ וְכֶךָ מִן הַמָּמוֹן וְהַחֲכָמָה,
 הִיִּיתִי מִשְׁלִים כֹּל מֵה שְׁאֲנִי חֵיב מִן
 הָעֲבוֹדָה לְבוֹרָא יִתְעַלֶּה. ⁹ (ז) וְהַדּוּמָה
 לָזֶה מִן הַדְּבָרִים, ¹⁰ כִּי הֵם דְּבָרִים
 כְּזָבִים, ¹¹ יִתְעַה מִי שִׁיתְּלֶה עֲצָמוֹ

ב. והדומה לזה מן הדברים. אחת מתחבולות היצר להפריע ולייאש את האדם מלימוד התורה, הוא על ידי שמכניס בלבו הרגשות של 'קטאה' בחיורו. היצר מראה לו כי חבירו זכרן גדול ואילו הוא שוכח מהר, חבירו תופס כל ענין בקלות ובמהירות, והוא בקושי ובקצב איטי, וכך על זה הדרך מכניס בו היצר

מחשבות ייאוש עד שמביאו לעצבות ולחוסר-התרכזות ואי-הצלחה בלימוד התורה ועבודת ה'.

בספר 'עלי שור' (ח"א עמ' לו) כתב לאחד שסבל מזה כיצד יתגבר על מצב זה, שיחשוב ויתבונן: הן, הקב"ה הבוחר בתורה נתן לך כל הכוחות הדרושים

ביאורים

ש'המטרה' אינה יודעת מתי יפגע בה 'החץ' ואיזה 'חץ' יהיה זה, כך אין האדם יכול לשער את העתיד לבוא, ולכן אין טעם לקבוע את מעשיו של עכשיו על פי תוכניותיו לעתיד. 6. ואל תתלה עצמך בל'ו' ו'אוֹלֵי'. אל תצדיק את עצמך בתירוצים ובאמתלות של 'ל'ו' ו'אוֹלֵי'. 7. ותאמר. ואל תתרץ את מחדליך בתירוצים שונים, כגון לו הגעתני - 8. לו הגעתני למעלת כך וכך מן הממון והחכמה הייתי משלים. לו הייתי מגיע לדרגה גבוהה יותר בעושר ובחכמה, בוודאי הייתי נוהג אחרת וממלא את כל חובותי להקב"ה. 9. והדומה לזה מן הדברים. או בשאר תירוצים הדומים לזה. 10. כי הם דברים כזבים. תירוצים אלו אינם אלא דברי שקר ואשליית כזבות. 11. יתעה מי שיתלה עצמו בהם. והסומך עליהם, תועה וטועה.

חובן

פרק ז

יהושע

עיונים

כדי שתקבל חלקך בתורה. תוכל לברך בשמחה רבה בכל בוקר "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שעשה לי כל צרכי", גם בגשמיות וגם ברוחניות. כל מה שצריך לי בכדי למלאות תפקידי בעולם, כל הדרוש לי לזכות לחלקי בתורה, הכל הוא יתברך נתן לי!

אולם אתה, יותר ממה שאתה רואה ומעריך את כוחותי שכלך, אתה רואה כישרונות חבריך, ואילו ביחס לעצמך אתה רואה רק את מה שאין לך ויש לאחרים. הרגשה זו נקראת - קנאה!

המכיר את עצמו ויודע תכונותיו, ויודע כי מה שחננו הבורא יתברך - מתנה גדולה היא, ואם רק ינצל את כוחותיו יגיע לכל מעלה חמודה, וישיג בתורה הקדושה מה שהבורא עולם רצה שהוא ישיג, ובאופן שהבורא עולם רצה שישגיגה - אדם זה אינו סובל עוד מקנאה. אבל הצעיר אשר טרם מכיר את עצמו ותכונותיו הכרה מפוכחת וברורה, הננו מביט על עצמו בעיניים לא לו. הוא מודד את עצמו בקנה-מדה של חבריו. מה שהוא רואה אצל חבריו - זהו בעיניו הטוב, והוא רוצה להיות כמוהם. לכן, המגע עם החברים מעמיד אותו תמיד על גבולות שכלו וכשרונו, והוא רואה את עצמו לא **מתוך** עצמו, אלא מהגבולות, ושם הוא רואה אצל עצמו יותר את השלילה.

דע לך, כי עבודה גדולה וחשובה מוטלת עליך, והיא: להכיר את אשר חננך בוראך במעלות וכישרונות נעלים, ולהכיר, כי "אין מלכות נוגעת בחברתה", כלומר: חלקך בתורה שמור לך לבד, וכל החברים שבסביבתך לא יגעו בו כי אין יד שכלם מגעת לחלקך המיוחד לך. הם - בשלהם, ואתה - בשלך. אל תמדוד את עצמך בקנה המדה שלהם. דע והאמין לבוראך, כי נתן לך כל צורךך הרוחני! ומה נעים מה שמסופר על תלמידו המובהק של רבי ישראל מסלנט, ר' נפתלי אמסטרדם, שאמר פעם לרבו: "רבי, אילו היה לי מוחו של בעל "שאגת אריה" ז"ל (שהיה חריף עצום), ולבו של בעל "יסוד ושרש העבודה" (מקדושי עליון), ומידותיו של רבי, - אז יכולתי לעבוד את ה'!" השיב לו ר' ישראל: "נפתלי, במוח שלך ובלב שלך ובמידות שלך תוכל גם כן להיות עבד ה' אמיתי!" הן זוהי רעננות הקדושה שבאדם, שידע, כי עליו לעבוד ה' במוחו שלו, בלבו שלו, במידותיו שלו! עכ"ל ספר 'עלי שור'.

בספר 'חיי עולם' (ח"ב פרק יב אות ד) כתב: באמת, גם מי שהוא קשה ההבנה עצום, אם יתאמץ מאד בלימוד התורה, יזכה לסייעתא דשמיא, להיות גדול

יהושע

פרק ז

חוסן

עיונים

בָּהֶם, וַיִּפֹּל מִי שֶׁנִּשְׁעַן עֲלֵיהֶם,¹² וְזֹאת
 הִיא הַגְּדוּלָּה שֶׁבִּמְטֻעוֹת כּוֹ'.¹³ הַשְּׁמֹר
 לְךָ פֶּן תִּקְחָנָה לְמַעַנְהָ לְךָ וְלֵאמֹתֶלָּא,¹⁴
 כִּי אַתָּה בְּזָה כְּכֹל חוּמַּא שִׁימְעֵן בָּהּ
 כּוֹ',¹⁵ אֵל תֵּאָחֵר מַעֲשֵׂה יוֹמֶךָ
 לְמַחֲרַתְךָ כּוֹ', וְעַל כֵּן אָמַר¹⁶ הַחֲכָם
 (קְהֵלֵת יב, א):¹⁷ "וַיִּזְכֹּר אֶת בּוֹרְאֵיךָ
 בְּיָמֵי בְּחֹרְתֶיךָ" עַד פֶּאֶן דְּבִרְיֵי.

בתורה, אף על פי שהוא הרבה יותר מכפי כשרונו הטבעי... הכלל, שהסיבה המונעתו מהשגת התורה, הוא הייאוש והרפיון, ולא כמו שחושב, שבשביל מניעת השגה הוא מתרפה ומתייאש, אלא אדרבה, בשביל הרפיון והייאוש, הוא הסיבה למניעת ההשגה, שכבר אמרו

חז"ל (שבת קד, א): 'הבא לטהר מסייעין אותו' [וראה שם שהביא מעשה מה'חתם סופר' בזה].

ביאורים

12. זאת היא הגדולה שבמטעות וכו'. התנהלות בדרך זו היא הטעות הגדולה ביותר וטועים בה אנשי ה"כת הממשכנים את השם" (עיי"ש). [בעל "חובות הלבבות" מכנה אנשים אלו הדוחים את מילוי חובתם עד "שיריוח להם" בשם "כת הממשכנים את השם". הם כביכול לוקחים משכון מאת ה', היינו הבטחה, שה' ייתן להם פרנסתם ברווח עד סוף ימיהם, ורק במצב כזה הם מוכנים להתמסר לעבודתו. רבנו בחיי מציג שבע סתירות לתפיסה זו].
 13. השמר לך פן תקחנה למענה לך ולאמתלא. היוזר פן תשתמש בטעות זו לשם התנצלות והצטרקות על מחדליך. 14. כי אתה בזה ככל חומא שיטעון בה וכו'. אם תעשה כן, יהא דינך כדין כל פושע המצדיק את מעשיו וטוען טענות מעין אלו. זכור, כי התירוצים השונים אינם מצילים אותו מן העונש הראוי לו. 15. אל תאחר מעשה יומך למחרתך וכו'. אל תדחה למחר את מה שהנך חייב לעשותו היום. 16. החכם, שלמה המלך. 17. וזכור את בוראך כימי בחורתיך. ומלא את חובותיך כלפי הבורא ברגע ההווה כשעדיין אתה במלוא כוחך.

וְלֶכְךָ אין לוֹ לְאָדָם¹⁸ אֶלֶּא לְעִבְדֵךְ אֵת בּוֹרְאוֹ יוֹם יוֹם, וְלִתְלוֹת בְּטוּחוֹנוֹ בּוֹ יִתְפָּרֵךְ, כִּי קָבִיעַת הַעֲתִים לַתּוֹרָה שֶׁל עֲכָשׁוֹ, תוֹעִיל לוֹ¹⁹ לְהִרְבּוֹת הַגִּזְוֹנוֹ בְּיָמִים יְבוֹאוּ. וַיִּמְלֵא מִשְׁאֵלוֹת לְכָבוֹ²⁰ לְאִשְׁרָה שֶׁל תּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז' ל' (עבודה זרה יט, א): כָּל הָעוֹסֵף בַּתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא²¹ עוֹשֶׂה לּוֹ חֶפְצוֹ. כִּלְלוֹ שֶׁל דָּבָר, אֲשֶׁר בְּכַחַד לְעִשׂוֹת לְפִי מַעֲמֹדֶךָ שֶׁל עֲכָשׁוֹ, וְלְפִי מַצְבֶּךָ דְּמַקְוֶמָּךְ - עֲשֵׂה. וְכְמוֹ שֶׁנֶּרְמַז בַּמֶּאֱמָר שֶׁהִתְחַלְנוּ: ²²קָבֵא מֵאַרְעָא וְלֹא בּוֹרָא מֵאַיְגָרָא (ועיין לעיל פ"ב), ²³זְהָ וְזָה יִתְקִים בְּיָדוֹ, כִּי כָּל הַמְּקִיִּים אֵת הַתּוֹרָה²⁴ מַעֲמֵל הָעוֹלָם וְמִרְדּוֹתָיו,

ביאורים

18. אלא לעבדך את בוראו יום יום. לפי האפשרויות שבידו מידי יום, שכן זו חובתו באותו היום. 19. להרבות הגיונו בימים יבואו. אם ינצל את האפשרויות הנתונות בידו ללימוד התורה, גם אם הן מועטות, יזכה שירחיב לו ה' את האפשרות ללמוד ולהרבות בלימוד התורה בעתיד. 20. לאשרה של תורה. שתתקיים ותצלח התורה בידו, והיינו שיזכה לכתרה של תורה. 21. עושה לו חפצו. ממלא משאלותיו. 22. קבא מארעא ולא בורא מאיגרא. עדיף להשתכר מלא הקב בארץ, כלומר ממקום קרוב, מאשר להשתכר מלא הכור (פי 180!) מהגג, היינו ממקום רחוק. או במילים אחרות - מוטב המעט שמוציאים מן הארץ בוודאות, מכל השפע המדומה שאולי יושג בעליית גג. 23. זזה וזה יתקיים בידו. גם הלימוד שלמד בשעת דחקו בקבעו עיתים לתורה, וגם התורה שיזכה ללמוד מתוך שלוה והרווחה יתקיימו בידו, ונמצא שהשתדלותו להשיג את הקבא מארעא' יסייע בידו גם להשיג את ה'כורא מאיגרא', וכפי שהתבאר לעיל. 24. מעמל העולם וטרדותיו. בתוך כדי שהוא עמל וטרוד בענייני העולם ומתוך מאמץ שלא להיכנע לטרדות המונעות אותו מלימוד התורה.

ג. סופו לקיימה כהשקט ושלוח. וכן אמרו חכמינו ז"ל (אבות פ"ד מ"ט): "כל המקיים את התורה

25(א) סופו לקיימה בהשקט ושלוח, וכן אמרו ז"ל (בראשית רבה סו, ד): צדיקים תחלתן יסורים²⁶ וסופן שלוח.

מעוני, סופו לקיימה מעושר". וביאר רבינו יונה: מי שהוא דחוק למוזנותיו, ובכל זאת מניח את מלאכתו כדי לעסוק בתורה ובמצוות מתוך עוני ודחק, סופו להתעשר, עד שלא יצטרך לעסוק במלאכה, ויהיה לו פנאי ומונחת הדעת לעסוק בתורה ובמצוותיה מתוך שמחה וטוב לבב. והוסיף הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג הי"ג) שדבר זה מפורש בתורה, שנאמר (דברים ח, טז): "למען ענותך ולמען נסותך - להיטיבך באחריתך".

אף על פי שהאדם דחוק בפרנסתו, יעסוק בתורה שבה כלול כל הטוב. וכן מצינו בשלמה המלך שאמר לו הקב"ה (מלכים-א ג, ה): "שאל מה אתן לך", ולא ביקש לא כסף ולא זהב אלא חכמה, ונתן לו הקב"ה גם עושר וכבוד (שם ט-יג). ואמרו במדרש (קה"ר א, א): משל למלך שאמר ליועצו הנאמן: "בקש ממני דבר אחד, ואתן לך", חשב היועץ: "כיון שאיני יכול לבקש אלא דבר אחד, אבקש את בת המלך לאשה ואקבל עמה כסף וזהב ומרגליות טובות". כך גם אמר שלמה המלך: "לא אבקש אלא חכמה ויהיה לי בכללה עושר וכבוד". וכן נאמר (קהלת ז, יב): "כי [היושב] בצל החכמה, [יושב] בצל הכסף" (רבינו יונה; רשב"ז).

ה'אלשיך' עומד על כמה תמיהות במשנה הנ"ל. א) כיצד מבטיחה המשנה שכל המקיים את התורה מעוני סופו להתעשר, והלא רבי חנינא בן דוסא שקיים את כל התורה מעוני ולא התעשר עד יום מותו, וכן רבי אליעזר בן פדת ורבה בר נחמני ורבים כיוצא בהם, ולעומתם, כמה עשירים בטלו את התורה מעושר ולא נעשו עניים? ב) מדוע לא נכתב במשנה מהו משפט המקיים את התורה

ביאורים

25. סופו לקיימה בהשקט ושלוח. כמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"ט): "כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר". 26. תחלתן יסורים. בתחילה מקיימים את התורה בעמל ומתוך טרדה. 27. וסופן שלוח. וסופו שמקיים אותה בהשקט ושלוח.

עיונים

מעושר והמבטלה מעוני, אלא היא עוסקת רק במקיים מעוני ומבטל מעושר? ומבאר, שאין כוונת המשנה להבטיח עשירות למי שיקיים את התורה מעוני, אלא להבטיחו שאם יתעשר יעמוד בניסיון העושר ולא יפנה לבבו מעם ה'. ששני סוגי ניסיונות יש: ניסיון העוני וניסיון העושר, וגדולה סכנת ניסיון העושר מניסיון העוני, והוא מה שאמר שלמה המלך ע"ה במשלי (ל, ח-ט): 'ראש ועושר אל תתן לי וגו' פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה', ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלוקי', הרי שמצד העוני חשש לעבור בשני לאווין, גניבה ושבועת שקר, ואילו מצד העושר חשש מכפירה בעיקר ח"ו, הרי שניסיון העושר קשה יותר. וזאת משום שהעוני מכניע את לב האדם, ואילו העושר - ממנו תוצאות המוות, הרשע, וסכלות, הוללות, כל עון ופשע, עכ"ד.

ומדברי ה'רוח חיים' באבות שם, נראה ביאור אחר לתמיהה הנ"ל, שכיון שקיים את התורה מחמת עוני, היינו שאומר בליבו שלא נתן לו ה' את העוני אלא על מנת שיוכל לעסוק בתורה, אזי יאמר כן גם בעת שיעשיר, שלא קיבל את העשירות אלא כדי שיוכל לעסוק בתורה. וכן אם מבטלה מעושר, שאומר, שכיון שנתן לו הקב"ה עשירות אינו יכול לעסוק בתורה, ומצדיק עצמו ותולה זאת במה שהעשירו ה', אזי יאמר כן גם בניסיון הקטן יותר, שכיון שהקב"ה עשאו עני אינו יכול לעסוק בתורה.

פָּרָק ה

א. ועיין חובת הלבבות בהקדמה. נראה שכוונת רבנו למה שביאר שם בעל 'חובת הלבבות' את

מִדְרָךְ הפותחים ¹לְהַמְצִיא לָהֶם שְׁנֵי פְּנָקִים כְּלָלִי וּפְרָטִי, או ²שְׁנֵתִי וְיוֹמִי. ³הַיּוֹמִי - יועיל לוֹ לְבַל יִשְׁכַּח הַנְּעִשָׂה יוֹם יוֹם, ⁴וְהַשְּׁנָתִי הוּא - לְבַחֵן בְּכֻלּוֹ אִם הִכְנַסוּתָיו מְכַרְיֵעִין וְצִיאוּתָיו, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ יִלְמַד ⁵אִיךָ לְדַקְדַּק בְּעַסְקֵי פְּרָנְסוֹתָיו, וְאִיךָ לְהַעֲלוֹת שִׁכְר עִמּוֹ, ⁷לְצַמְצֵם הוֹצֵאוּתָיו כְּחוּט הַשְּׁעָרָה, ⁸לְהַסְתַּלַּק עַל כָּל פְּנִים מִן הַדְּאָגָה וּמִן הַסְּכָנָה. ^{9(a)}וְעֵינֵן חוֹבַת הַלְּבָבוֹת בְּהַקְדָּמָה.

ביאורים

1. להמציא להם. שיהיה מצוי בידם. 2. שנת יומי. הפנקס השנתי הוא הכללי, והפנקס היומי הוא הפרטי. ענינם ומהותם מבוארים להלן.
3. היומי יועיל לו לבל ישכח הנעשה יום יום. הפנקס היומי נועד למעקב אחר תנודות המסחר - הכנסות והוצאות - מדי יום ביומו. 4. והשנתי הוא לבחון ככלל אם הכנסותיו מכריעין וציאותיו. הפנקס השנתי נועד לבחון באופן כללי אם ההכנסות רבות מההוצאות. 5. איך לדקדק בעסקי פרנסתו. באיזה אופן לנהל את עסקיו בהקפדה ובתשומת לב. 6. ואיך להעלות שכר עמלו. ואיך להגדיל את הרווח והשכר של העמל. אחת הדרכים לכך היא צמצום ההוצאות. 7. לצמצם הוצאותיו כחוט השערה. ישכיל לצמצם את ההוצאות ככל האפשר ובאופן מדוקדק - עד למינימום. 8. להסתלק על כל פנים מן הדאגה ומן הסכנה. בכל מקרה, המעקב יועיל להציל מן הדאגה שמא העמל אינו משתלם וכולו - עמל שווא, ולהציל מן הסכנה, שאם לא ירוויח, על כל פנים לא יפסיד את סכום ההשקעה. 9. ועיין חובת הלבבות בהקדמה. בעל 'חובות הלבבות' מדגיש את הנחיצות שבכתיבת תורת 'חובת-הלבבות'. לדעתו עניינם

חוסן

פרק ח

יהושע

עיונים

הנחיצות שבכתיבת תורת 'חובת הלבבות' על ספר דווקא, והוא, כדי שיהיה לאדם מדריך יום-יומי לעיין בדברים ולבדוק את מדרגתו. זהו כעין הפנקס אצל הסוחרים, וכמבואר מהמשך דברי רבנו, שהוא הדין שנצרך לעובד ה' פנקסים לחישוב עבודתו שיוכל לבדוק במ את מדרגתו. וב'חובת הלבבות' שער 'חשבון הנפש' האריך בענין זה, עיי"ש (עיונים והוספות).

כתב בספר 'אור יחזקאל' (ח"ז עמ' קכח): "ידוע דברי הלוצאטו (מסילת ישירים פ"ב) כי הסיבה העיקרית לחטאת בני אדם, אינה תלויה בחיסרון אמונה וכדומה, אלא בחיסרון ההתבוננות... האדם חי ללא מחשבה! אינו מתיישב לשעה קלה להתבונן ולראות היכן מצבו. הבלבול מונע מאתו את דקות ההתבוננות ושימת הלב מה תכליתו בעולמו, האדם חי במרוצת הרגלו ולכן לא מגיע לבחינת מעמדו ותכלית חייו".

על הצורך בעשיית חשבון הנפש מזמן לזמן, כתב בספר הישר (שער יג): "צריך לו לשקול מעשיו בכל יום ובכל חודש ובכל שנה, לראות מה שבין מעשיו בשנה זו ובין השנה שעברה, ואם יראה כי הוסיף מידות טובות, ישמח ויגיל ויכיר כי נפשו חכמה, ואם יראה כי לא הוסיף ולא החסיר, יכיר כי נפשו חלושה, וכי היא עייפה מלרדוף אחר המצוות, והוא לאות על כי איננה גמורה, ואם יראה כי החסיר בשנה זו מן המעשים הטובים שעשה בשנה שעברה, יבכה על אחריתו הרעה".

כתב בספר 'אמרי דעת' (עמ' כא): "בואו חשבון, כל עסק ומפעל חייב לעמוד תחת פיקוח וניהול חשבון תמידי, וכל קיום המפעל תלוי בקיום החשבונות... צריך הרבה הרבה לחשוב ולחשב מה השגנו במשך התקופה שחלפה ומהי הדרך לשמור על אוצר יקר זה שקנינו לנפשנו, ומה ח"ו הפסדנו בזמן זה על ידי רשלנות, ומזה ניקח עצה איך לתקן על הבהא".

ביאורים

של חשבון נפש יש להעלות על הכתב בדווקא, כדי שיהיה לאדם מדריך יום יומי לעיין בו ולבדוק את מדרגתו. דומה הדבר לפנקס ההכנסות וההוצאות של הסוחרים, שנעשה באופן שוטף ובכתב, וגם רבנו בהמשך דבריו ממליץ שיהיו לעובד ה' פנקסים לחשבון נפש בענייני עבודת ה', שיוכל לבדוק בעזרתם את מדרגתו. (עיונים והוספות).

יהושע

פרק ה

חוסן

עיונים

וְהִנֵּה הַקִּיבֹעַ עֵתִים לְתַלְמוּד תּוֹרָה, יֵשׁ לוֹ לְחֹשֶׁב גַּם בֵּן שְׁנַי הַשְּׁבוּנוֹת: בְּלֵלִי וּפְרָטִי.

10 תְּפִלְלִי הוּא - כִּי מֵה שֶׁהָאָדָם אוֹכֵל בְּעוֹלָם הַזֶּה הוּא מִהַפְּרוֹת שֶׁל תַּלְמוּד תּוֹרָה 11 וְכִיּוֹצֵא, כְּמוֹ שֶׁשְׁנַיִנוּ בְּמוֹשְׁנָה (פֶּאֱה א, א) 12 אֵלּוּ דְבָרִים וְכוּ' 13(=) וְצָרִיךְ אִם בֵּן לְחֹשֶׁב

ב. וצריך אם כן לחשוב חשבוננו של עולם. אמרו חז"ל (ב"ב עח, ב): "אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב 'על כן יאמרו המושלים' וגו', 'המושלים - אלו המושלים ביצרים, 'בואו חשבון' - בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה,

'תבנה ותכונן' - אם אתה עושה כן, תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא, 'עיר סיחון' - אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, מה כתיב אחריו: 'כי אש יצאה מחשבון' וגו', תצא אש ממחשבין, ותאכל את שאינן מחשבין", עי"ש.

ביאורים

10. הכללי הוא. חשבון הכללי הוא - **11. וכיוצא.** וכיוצא בזה. הכוונה היא לשאר הדברים המנויים במשנה, כגון: כיבוד אב ואם, והשכמת בית המדרש, וכו'. **12. אלו דברים וכו'.** "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקין קיימת לו לעולם הבא. ואלו הן: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והשכמת בית המדרש שחרית וערבית, והכנסת אורחים, וביקור חולים, והכנסת כלה, והלוית המת, ועיון תפילה, והבאת שלום בין אדם לחברו, ותלמוד תורה כנגד כולם". **13. וצריך אם כן לחשוב חשבוננו של עולם.** כמו שדרשו חז"ל (ב"ב עח, ב) על הכתוב: "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון... וכו' (במדבר כא, ז): "המושלים" - אלו המושלים ביצרים, "בואו חשבון" - בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה.

חוסן

פרק ה

יהושע

עינים

הַשְּׁבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, ¹⁴הַפֶּסֶד מִצְוָה - ויש לדייק במה שאמרו 'בואו ונחשב חשבוננו של עולם, מה זה חשבוננו של 'עולם'? ה'חפץ חיים' ב'שמירת הלשון' (ח"ב פ"ח) האריך במאמר זה, וכתב, שידוע ששכר מצוה הוא לעולם, ואילו הפסדה אינו אלא לזמן, וגם, שההפסד הוא מועט

וְקִלוֹשׁ מְאֹד, וְהַשְּׂכָר הוּא תַעֲנוּג נוֹרָא, שֶׁשֶׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרֵת רוּחַ בְּעוֹלָם הַבָּא יִפֶּה הִיא מְכַל חִלְקֵי הַתַּעֲנוּג שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה, וְכֵן הַלִּיפֵךְ לַעֲנִין שֶׁכֵּר וְהַפֶּסֶד עֵבִירָה, עַכ"ד.

וְעַל פִּי דְבָרָיו מֵתְבָאֵר לְשׁוֹן חִז"ל 'חֲשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם', שֶׁעֵיקַר הַחֲשׁוֹנוֹן הוּא לַעֲשׂוֹת שִׁיקוּל, בְּאוֹפֵן שֶׁמִּתְבּוֹנֵן עַל הַרוּשָׁם הַנִּצְחִי הַיּוֹצֵא מִמַּעֲשֵׂיו שִׁישָׂאֵר 'לְעוֹלָם', וְשֶׁלֹּא לְהַעֲלִים עֵין מִמֶּנּוּ לְחֹשֵׁב רַק עַל הַהֶפְסֵד הַמוֹעֵט וְהַתַּעֲנוּג הַקְלוֹשׁ הָעוֹמְדִים לִפְנֵי עֵתָהּ, וְאִזּוֹ יוֹכֵל לְרַאוֹת בְּטוֹב אֶת הַחִילּוּק הַגְּדוֹל בֵּין שֶׁכֵּר מִצְוָה לְהַפֶּסֶד וְהַפֶּסֶד עֵבִירָה כִּגְדֵל שֶׁכֵּרָה.

ביאורים

14. הפסד מצוה מה שמוציא ממנה. "הפסד מצוה" פירושו: ההנאה שנהנה מ'פירותיה' של תורה לצורך סיפוק צרכיו בעולם הזה. 15. כנגד שכרה. היינו אותו הגמול והשכר. 16. שמשתכר בעת עסקו בה. הכוונה ל"קרן", ל"גרעין" שכר המצווה של לימוד תורה שנשאר לאדם לעולם הבא, אחרי שמנכים לו את "פירות השכר" שהוא מקבל בעולם הזה. 17. ויש בו די לאכול מפרותיו בעולם הזה. ואין בשכר הלימוד שהוא מקבל בעולם-הזה אלא בבחינת "אכילת פירות המצווה" בלבד, באופן שלא מחסרים כלום משכרו לעולם הבא. 18. או שהיציאה יתרה על אכילת פרותיה של תורה. במקרה שאין בידו די תורה שבביל להחשיב את השכר שהוא נהנה ממנו בעולם הזה רק כאכילת פירות

יהושע

פרק ה

חוסן

עיונים

עַל אֲכִילַת פְּרוּתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה.
 וּכְרֹאוֹת הָאָדָם חֲשָׁבוֹן חִיצִיָּאָה עוֹלָה
 לְמַעַלְהָ רֹאשׁ, מְזוֹנֵוּ, מְלַבּוּשׁוֹ, מְדוּרוֹ
 - ¹⁹ הַמְּכָרָה ²⁰ וְהַמְצַטְרֵךְ ²¹ וְהַמּוֹתְרֵי
 - הִנֵּה יֵשׁ לְדָאָה, פֶּן אֵין בְּפִרוֹת
 תּוֹרָתוֹ ²² הַמְצַעְרָה לְזוֹנֵוּ וּלְפִרְנָסוֹ,
^{23(א)} אֲוִלֵי אוֹכֵל הוּא מֵהַקֶּרֶן שֶׁל עֶסְקוֹ
 בַּתּוֹרָה, ²⁴ מְכַלְכֵּל חַיֵּי הַהֶבֶל בְּחַיֵּי

ג. אולי אוכל הוא מהקרן של עסקו בתורה. כוונת רבנו להקיש את עריכת חשבון עסקי המסחר לחשבון הרווח הרוחני-אישי של לימוד התורה. ידוע שמדור המסחר להשקיע סכום כסף כקרן ולהתפרנס מהפירות שהם רוויי הקרן, אולם הסוחרים

נוקטים זהירות רבה מלגרוע מן הקרן עצמה, שהרי היא מקור הפרנסה. כדי לא לפגוע בקרן עצמה או להפסיד ממנה, מחשב האדם את סכום ההשקעה שתיחשב לקרן באופן - שרווחיו (-רווחי הקרן) יספיקו להוצאות פרנסתו, והוא נזהר שהוצאות פרנסתו לא יהיו גבוהות מרווחי הקרן שמא בסופו של דבר יאכל מגוף הקרן. באותו אופן בעסק התורה ומתן שכרה, צריך להקפיד שה"קרן" - היינו שכרו בלימוד התורה - יהיה רב ומספק, כדי שפירותיה של תורה - היינו התגמול והשכר שמקבל בעולם הזה בעבור עסק התורה - יספיקו לו למילוי צרכיו בעולם הזה, שהרי לולא כן - נמצא שהוא אוכל את גוף הקרן, ויישאר ריקן לעולם הבא. (עיונים והוספות).

ביאורים

המצווה. נמצא שאכילת-השכר בעולם הזה היא כאכילת הקרן חלילה, והיא מחסרת מחלקו לעולם-הבא. ¹⁹ המוכרה. צרכים הכרחיים שאי אפשר להתקיים בלעדיהם. ²⁰ והמצטרך. צרכים שאמנם אפשר להתקיים בלעדיהם, ובכל זאת הם בבחינת צורך ולא מותרות בלבד. ²¹ והמותרי. אלו המותרות. ²² המצערה. המועטת. ²³ אולי אוכל הוא מהקרן של עסקו בתורה. ראה עיונים ד"ה אולי אוכל. ²⁴ מכלכל חיי ההבל בחיי עולם. מפרנס את קיומו בעולם-הזה על חשבון שכרו לעולם-הבא.

חוסן

פרק ה

יהושע

עינים

עוֹלָם, ^(ח)מַחְלִיף אֲבָנִים טוֹבוֹת בְּאֲבָנֵי
 חֲצִיץ, זֶן אֶת גּוֹפוֹ וּמְסַפֵּיק לוֹ צָרְכָיו,
²⁵וּמְכַרְזֵי עֲלִיהָ בְּרַקִּיעַ: מֵאֵן אָכִיל
 לָהּ לְהַחְוֹא עֲלֵמָא כְּפֻלְנִיא. וְלֹאֲת
 אִפּוּא, יֵשׁ לוֹ ²⁶לְהַחִישׁ מִפְּלֵט לוֹ,
 לְשִׁקֵּד עַל פְּנִקְסוֹ, וְלְמַצוֹת הַשְּׁבוּנוֹ,
 לְרַקְדֵק עֲלָיו בְּעִיּוֹן וּפְקִיחַ גְּדוֹל, ²⁷כִּי
 רַב הוּא.

ד. מחליף אבנים טובות באבני חציץ. כתב ה'חפץ חיים' ב'שם עולם' (שער החוקת התורה פרק יג בהגה"ה): "כאשר נתבונן היטב במעשינו נמצא, שבעוונותינו הרבים דפי הש"ס פרושים אצלנו על כותלי הבית, וכן דפי המשניות על הכיסאות היפים והשולחנות

הנאים, וכן ההלכות שבתורה פרושים על בגדינו היפים והבגדים היפים של כל אנשי ביתנו. ולא תאמר כי ממשיל משלים אנכי, אראה לעיני הקורא את בירור דברי, דהנה במדרש משלי (פרק י) איתא, ששואלים לו לאדם בעת הדין על הכל, דהיינו על מקרא ועל משנה ועל הלכות ועוד כמה עניינים, עי"ש, והנה כיון ששואלים לו לאדם על הכל, מסתמא ניתן לו לאדם דעת מתחילה שיוכל להשיג הכל, וכאשר יתבונן האדם בעצמו בימי חייו יראה בעצמו שכמעט הוא חסר מכל זה, ואף אם הוא יודע במקצת, ידיעתו מועטה מאד בש"ס וכן במשניות ומדרש וכדומה. וכאשר ירצה בעצמו להבין סיבת הדבר אנה הלכו כוחותיו וזמן ימי חייו, ימצא שהחליף את הש"ס שלו [דהיינו הכוחות והדעת שניתן לו על זה] בדירה נאה של כמה חדרים, וכן המשניות וההלכות - על בגדים יפים לו ולכל אנשי ביתו בכל ימי חייו, הרי לך בירור דברינו שכוחותינו שניתנו לנו להשיג

ביאורים

25. ומכרזי עליה ברקיע מאן אכיל לה להחוא עלמא כפלניא. ומכירזין עליו בשמים: מיהו האוכל בעולם-הזה את העולם ההוא (-שכרו לעולם הבא) כאותו פלוני? 26. להחיש מפלט לו. למהר למצוא מוצא, כיצד להימלט ממצב ביש שכזה. 27. כי רב הוא. כי חשוב ונחוץ הוא עד מאוד. מציאת פתרון לסכלות זו הכרחית.

תורתנו הקדושה שבכתב ושבעל פה הם כעת פרושים על הכתלים והכיסאות וכדומה, שהחלפת בסכלותם עולם עומד בעולם טוב, ונתקיים

אָמַנְם הַחֲשׁוֹן הַפְּרָטִי הוּא -
לְשָׂאֵל אֶת נַפְשׁוֹ בְּכָל יוֹם,
וְלִקְחַת מִמֶּנָּה הַחֲשׁוֹן, ^{28(ה')} **אָנָּה פָּנּוּ**
שְׁעוֹתֶיהָ? עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע שְׁעוֹת הָיִי

בס מה מאמר הכתוב (הושע ז, ט): 'אכלו זרים כוחו והוא לא ידע', דהיינו כוח החמדה והתאוה והכעס כילו כל כוחותיו על דבר של הבל, והוא לא התבונן על האונאה הגדולה שיש במסחר הזה, והרי אנו דומים במעשינו בעוונותינו הרבים לפראים שבאפריקא, שמחליפים כסף וזהב באיזה פרחים של מיני צעצועים".
ה. אנה פנו שעוטיה. המשנה במסכת אבות (ב, יד) אומרת: "הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורס, ודע לפני מי אתה עמל". מבאר רבי חיים מולאז'ין (ב'רוח חיים') וז"ל: "ודע לפני מי אתה עמל, רצה לומר, בפניו ממש, כי הוא בעצמו עומד עליך, כי אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה (ברכות ה, א). ודי בזה להעיר אוזן בלימודים כי ה' צבאות שוכן שם". עכ"ד.

וביאר ב'שפתי חיים' (מועדים ח"ג): על ידי עמל התורה זוכים לעמוד לפניו ממש, כשאדם בוחר בטוב ומפנה את לבו רק לדברי תורה, על ידי כך מסיר מעצמו את המחיצות והחציצות בינו לבין הקב"ה, וכך זוכה לעמוד לפניו ולהיות מושפע מפיו של הקב"ה באופן ישיר מתנת אלקים.

זה שאמר 'הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורס', לכאורה הביאור כפשוטו, על ידי שקידה בלימוד התורה רוכש האדם הרבה ידיעות ויודע מה להשיב לאפיקורס. אמנם יש לומר דכוונת התנא לומר על ידי שקידה ועמל בתורה, כאשר הוא בוחר בטוב ומפנה מלבו את שאר התעניינות עולם הזה, על כך זוכה להשיב לאפיקורס, יצר הרע השוכן בלב האדם עצמו, הממציא לו תירוצים ואמתלאות למיניהם. להרחיקו מלימוד התורה, ועל ידי עמלה של תורה זוכה לדחותו ולהשיבו מלבבו, על ידי ראיית האמת האמיתית בצורה ברורה. עכ"ד.

ביאורים

28. **אנה פנו שעוטיה?** על האדם לחשב עם עצמו בכל יום מה עשה בשעות

חוסן

פרקה

יהושע

עיונים

היום: ²⁹שנים - לתפלה ³⁰על דרך המצוה, שנים - ³¹לשלוש אכילות קבועות ³²לכל היותר, חצי שעה - להנפש אחריהם ³³ולחלך ארבע אמות, שש - לשנה; ⁽¹⁾נשארו יותר מששים עשרה שעות ומעתה ודרש ויחקר: ³⁴כמה דורש ממנו עסקו כמִשָּׂא ומִתֵּן וּשְׂאָר צָרְכוֹ, ³⁵או אפילו טפולו במלאכתו. ויתבונן היטב ³⁶על פי נסיונות ברורות ³⁷ומבחונות נאמנים, ואז יראה

1. נשארו יותר מששים עשרה שעות. הרמב"ם בהלכות דעות פ"ד ה"ד כתב, שיש לישן שמונה שעות. ובקיצור שולחן ערוך (סי' עא סעיף ב) כתב כדברי רבינו שדי בשש שעות שינה. וגם אם ננקוט כדעת הרמב"ם, וכפי ששמעתי מפי מרן ה'קהילות יעקב' שכך יש לאדם לנהוג בזמנינו [אלא שאמר שיש שראוי לו להפריש משעות מנוחת הלילה שעה וכיוצא בזה למנוחת

צהרים], מכל מקום נשארים ביד האדם כשתים עשרה שעות ביום ללמוד תורה, כידוע חשבונו בזה, וכמובא בספר 'קריינא דאיגרתא' (עיונים והוספות).

ביאורים

שעמדו לרשותו. 29. שנים. שתיים. 30. על דרך המצוה. בממוצע. 31. לשלוש אכילות קבועות. לזמן שלוש הסעודות הנהוגות ביום. 32. לכל היותר. מקסימום. 33. ולחלך ארבע אמות. על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת מא, א) שיש להלך ארבע אמות אחר האכילה, לתועלת הבריאות. 34. כמה. זמן. 35. או אפילו טפולו במלאכתו. כלומר: אפילו ניקח בחשבון את הזמן הנוסף שמחוץ לשעות העבודה השוטפות, זמן שנצרך לעיתים לצורך טיפול חריג בענייני העסקים. 36. על פי נסיונות ברורות. על פי התנסותו ויכול לעמוד באופן ברור על המספר המדוייק של השעות הנצרכות באמת למשא ומתן ולשאר עסקיו. 37. ומבחונות נאמנים. ובכל אמצעי אחר, שבעזרתו יוכל

יהושע

פרק ה

חוסן

עיונים

³⁸בַּעֲלִיל, כִּי מִסָּפֶר גָּדוֹל ³⁹מִשְׁעוֹת
הַמַּעֲוֵת לַעֲת ⁽¹⁾אֵינְנו יוֹדֵעַ כָּלֵל
⁴⁰לְהִיכֵן הִלְכוּ וּמָה פָּעַל בָּהֶם, ⁴¹וְכִי
נִכּוֹן לוֹ לְשֹׂאֵל מֵעַצְמוֹ דִּין וְחֶשְׁבוֹן
עֲלֵיהֶם.

ז. איננו יודע כלל להיכן הלכו ומה פעל בהם. כתב בדרשת רבי חיים מוולאז'ין: "צריך באמת כל אדם להתבונן ולחפש דרכיו אולי הוא מאותן שאין להם חלק לעולם הבא ח"ו, הדנה כל אחד

שמח בחלקו וסומך על המשנה (סנהדרין צ, א) דכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אבל לא יתבוננו בסיפא דמשנה הזאת שאמרה: 'ואלו שאין להם חלק לעולם הבא', וקחשיב התם אפיקורס. ופירשה על זה הגמרא (שם צט, א): מאי אפיקורס? רבי נתן אומר, מי שאינו משייח על המשנה, רבי נהוראי אומר, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, והוא בכלל 'כי דבר ה' בזה ואת מצוותו הפר'. וסיפא דקרא 'הכרת תכרת הנפש ההיא', ודרשינן 'הכרת' - בעולם הזה, 'תכרת' - לעולם הבא, הרי שאין לו חלק לעולם הבא. ועוד איתא שם: רב ורבי חנינא דאמרי תרווייהו, המבזה תלמיד חכם וכו'. על כן יש לכל אדם לחפש דרכיו ולחקור במעשיו אולי הוא מאותן שאין להם חלק לעולם הבא ח"ו, כי אף העוסקים בתורה תמיד, אולי עברו עליהם כמה שעות ביום [בנוסח אחר: שעה אחת] שהיו יכולים לעסוק בתורה ולא עסקו, והוא ח"ו בכלל 'כי דבר ה' בזה', עכ"ל.

וכך גם כתב במכתבו שכתב בעת יסוד ישיבתו בוולאז'ין: "הנה כל העדה כולם קדושים ומאמינים כי לא נברא האדם אלא עבור תכליתו, למען היות לו חלק לעולם הבא, וימס לבבנו בזכרנו אשר רבותינו ז"ל גזרו אומר (סנהדרין צט, א) שכל מי שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק עליו הכתוב אומר 'כי דבר ה' בזה',

ביאורים

לבחון את הדברים בצורה נאמנה. ³⁸ בעליל. באופן ברור וודאי. ³⁹ משעות המעֵת לעֵת. משעות היממה (עשרים וארבע שעות היממה נקראות 'מעֵת לעֵת'). ⁴⁰ להיכן הלכו. איך התבזבו. ⁴¹ וכי נכון לו לשאול מעצמו. ואכן ראוי לו וצריך הוא לדרוש מעצמו דין -.

עיונים

וכן הוא בשו"ע יו"ד סוף סימן רמ"ו. והנה סיפא דהאי קרא הוא 'הכרת תכרת' וכו', והיינו 'הכרת' - בעולם הזה, 'תכרת' - בעולם הבא, כדרשינן התם בהאי קרא וילפינן מיניה על כל האפיקורסים ומגלים פנים בתורה שאין להם חלק לעולם הבא. וכן מנה רבנו חיים ויטאל בספרו שערי קדושה (ח"ב פ"ח) בין מדרגות התחתונות, שאף על פי שיש בידם כל המעשים טובים, אין להם חלק לעולם הבא, אם אפשר להם לעסוק בתורה ואינו עוסק. או לנו מיום הדין על ביטולה של תורה", עכ"ל.

[וידוע שרבי חיים מוולאז'ין לא היה יכול לגמור את דרשתו זו בפעם אחת מפני שהקהל פרץ בבכייה גדולה מחמת גודל תוכחת המוסר שבדברים אלו, עד כי היה נאלץ להפסיק דרשתו מחמת גודל הבכיות, ועל כן אמרה בכמה המשכים].

וְלֶכְךָ החֲזִיקָה מְטִיל עַל כָּל מִי שֶׁחָם
 עַל חַיָּיו, 'לְחַקֵּר וְלִתּוֹר אַחַר
 הַדְּבָרִים הַיְתָרִים, שֶׁבָּהֶם ²מְכַלָּה עֵתוֹ
 וּמְכַלָּה זְמַנּוֹ, ³וְהַסְבּוֹת הָעֵקֶרְיִים
 שֶׁמְבִיאִים אוֹתוֹ לָחֶם. וְהוּא לְמוֹד
 אַרְךְ וְעֵינָיו גְּדוֹל, ⁴כִּי הַפְּרָטִים רַבִּים
⁵וְלִכְמָה מוֹהֵם יִמְצְאוּ סִבּוֹת כּוֹלְלוֹת
 אוֹתָם.

לְמִשְׁלָ: ^(*) שִׁיחוֹת כְּמִלּוֹת עִם פְּנֵי

א. שיחות בטלות עם בני אדם. כתב הגר"א ב'אבן שלמה' (פ"ז אות ו): ענין גודל התאוה לדבר דברים בטלים וליצנות, אף שאין בהם הנאת הגוף, מפני שבכל דבר שאדם עושה נותנים לו רוח ממרום, וזה הרוח אין לו מנוחה עד שיעשה עוד דברים כאלה, ובזה יש לו נחת רוח הן במצוה והן בעבירה, וזהו שאמרו (אבות פ"ד מ"ב): 'מצוה גוררת מצוה

ועבירה גוררת עבירה'. ולפי ערך גודל המצוה או העבירה, כן יגדל כח ההמשכה של הרוח, ועל כן בלימוד התורה שהוא גדול מכל המצוות, יגדל כח ההמשכה של רוח הקדושה, ולהיפך - בדברים בטלים וליצנות, שהוא היפך התורה והוא

ביאורים

1. לחקור ולתור אחר הדברים היתרים. לחפש ולברר לעצמו, מהם העניינים המיותרים שבהם -.
2. מכילה עתו ומכילה זמנו. מאבד, משחית ומבזבז את זמנו לריק.
3. והסבבות העקריים שמביאים אותו לחם. ומהן תכונות הנפש השונות, כפי שיבואר להלן, שגוררות אותו להימשך אחר ענייני הבל המפריעים לו ללמוד, משחיתים את זמנו ומאבדים את עתותיו.
4. כי הפרטים רבים. המפריעים ללימוד התורה וגורמים לבזבז הזמן הם רבים, שונים ומגוונים.
5. ולכמה מהם ימצאו סיבות כוללות אותם. אולם ניתן לקבץ כמה וכמה מפריעים שיש להם שורש אחד, היינו, תכונת נפש אחת האחראית להיגררות אחר המפריעים.
6. למשל. רבנו מפרש ומפרט תכונות אלו. למשל -

חוסן

פרקה

יהושע

עינים

אָדָם, ⁷מֵאָרִיךְ בְּשִׁלְחָנוּ, ⁸נִבְהַל לְדַעַת כָּל חָדָשׁ, - ⁹נוֹבֵעַ מִהַיּוֹתוֹ ¹⁰מְדִינֵי בְּטַבְעוֹ.

גדול מכל העבירות, ועל כן גדלה מאד כח ההמשכה של רוח הטומאה, וההנאה גדולה מכל העבירות. ותקנתו, שיתבונן, כי אם יתדבק בתורה וישיג על ידה רוח הקודש, בוודאי יהיה ההנאה יותר גדולה

שְׁקוּעַ בְּשִׁנְהָ, מֵתְרַפֵּה בְּמִלְאֲכָתוֹ, ¹¹מֵאָרִיךְ בְּמִנְוָחָה לְהַנְפִישׁ

מרוח הטומאה, מפני שהיא הנאה אמיתית, עכ"ל הגר"א ז"ל. עוד כתב שם (פ"ז אות יב) הגר"א: ששה מדורות בגיהנום, וכל אחד כלול מעשרה, והשישי כלול מכולם ונקרא 'מות', ונידון בו שהיה אפשר לו ללמוד ולא למד, עכ"ל. וכתב רבי חיים קניבסקי בספר 'ארוחות יושר' (ערך ביטול תורה): האמת הוא, שעיקר הקושי הוא ההרגל, וכך אמרו חז"ל בספרי האזינו בפסוק 'כשעירים עלי דשא' עי"ש. אבל אחר שנתרגל, אף שלעולם יש מלחמה וכמו שכתוב בבבא מציעא (פה, ב) על הפסוק 'ועבד חפשי מאדוניו', ולעולם היצר הרע מוצא תירוצים ואמתלאות לבטל מהתורה, מכל מקום אין המלחמה קשה כל כך. ואמרו במדרש (ויק"ר ריש פל"ה): 'חשבתי דרכי, ואשיבה רגלי אל עדותיך' אמר דוד: בכל יום הייתי מחשב ואומר, למקום פלוני אני מהלך, למקום פלוני אני מהלך, ורגלי משיבות אותי 'אל עדותיך'. והבא לטהר מסייעין אותך, ובלבד שיעשה מה שבידו וכוחו.

ביאורים

7. מאריך בשולחנו. מנהגו של האדם להיות מאריך בשיחה ובדברי הבל בשעה שסועד על שולחנו. 8. נבהל לדעת כל חדש. נחפו לדעת את כל החדשות.
9. נובע מהיותו. שני אלו, שהם פנים שונות של אהבת השיחה והפטפוט, מקורם נובע מהיות האדם - 10. מדיני בטבעו. חברתי, מצוי ומעורה בחברת בני אדם, ונמשך אחר הנעשה בסביבתו. 11. דוגמא נוספת לתכונה שהיא שורש להתנהגויות רבות שיש בהן בזבוז זמן היא מנהגו של האדם להיות מאריך במנוחה להינפש. מרבה במנוחה. נוטה לנוח בכל שינוי מצב ומאריך במנוחה

יהושע

פרק ה

חוסן

עיונים

מִכָּל יַיִעָה מְעַמָּת, ¹² שְׁנַי הָאוּיִר לְקָר
וְלַחֶם, לְגִשָּׁם וְלְשֶׁלֶג, ¹³ יִסְגִּיר הַדֶּלֶת
בְּעָדוּ - ¹⁴ הַכֹּל לְהִיּוֹתוֹ עֵצֶל בְּטַבְעוֹ,
¹⁵ כְּמוֹ שְׁנַאמֵר ¹⁶ בְּשִׁנְהָ (מִשְׁלֵי יִמ, טו):
¹⁷ "עֲצֵלָה תַפִּיל תַרְדֵּמָה", ¹⁸ וּבַהֲאִרִיךְ
הַמְּנוּחָה: "עַד מָתַי עֵצֶל תִּשְׁכַּב" (שם ו,
ט). ¹⁹(ז) וּבַהֲסַגֵּר בְּבֵית: ²⁰"אָמַר עֵצֶל
שְׁחַל בְּרָרְךְ" וְגו' (שם כו, יג).

ב. ובהסגר בכית
אמר עצל שחל בדרך
וגו'. פירוש, העצלות
גורמת לו להימנע
מלעשות חובתו,
מחמת היותו מסתגר
בביתו והן מסיבות
פעוטות והן מסיבות
בלתי מציאותיות, כמו
שאמר הכתוב 'אמר
עצל שחל בדרך' וגו'.
כתב בספר 'ארחות
צדיקים' (שער

העצלות): "לא די לעצל שלא יגיע לידיעת התורה, כיון שאינו עוסק בתורה כראוי, אלא אפילו מחמת העצלות מעלה בליבו סברות של טעות. כי העצל וורה התר לעצמו ויאמר: טוב לגוף המנוחה כדי שיתחזק, כי כשאדם חזק הוא

ביאורים

זו. ¹² שני האויר לקור ולחום. כל שינוי מזג האויר מחום לקור ומקור לחום מעורר בו רצון לנוח. ¹³ יסגיר הדלת בעדו. גם סיבות פעוטות כמו סגירת דלת, שלפעמים אינן בגדר סיבה כלל יגרמו לו לחדול מלעשות את המוטל עליו. ¹⁴ הכל להיותו עצל בטבעו. וכל זאת מפני היותו עצל בטבעו. זוהי תכונת השורש לאהבת המנוחה. ¹⁵ כמו שנאמר. כמו שמוכח מהפסוקים דלהלן, שאכן עצלות האדם היא הגורמת להיותו - שקוע בשינה, מאריך במנוחה ומסתגר בביתו. ¹⁶ כשינה. על שינה שנובעת מעצלות נאמר - ¹⁷ עצלה תפיל תרדמה. העצלות מביאה לידי שינה (רש"י שם). ¹⁸ ובהאריך המנוחה. וכמו כן כשמאריך האדם במנוחה מעבר לנצרך לו, הריהו פועל כך מפני העצלות, נאמר עד מתי - ¹⁹ ובהסגר בכית. העצלות גורמת לו גם להסתגר בבית בתירוץ שווא - סיבות פעוטות או מדומיינות - וכך להתחמק מלעשות חובתו, כמו שאמר הכתוב - ²⁰ אמר עצל שחל בדרך. מפני רוב העצלות יגזים העצל ויאמר: איך אלך ואצא מבית, הלא אריה בדרך?! (מצודות דוד שם).

חוסר

פרק ה

יהושע

עיונים

יכול לעשות יותר מן החלש. ומטה אזוני לדברים בטלים, ואומר שבזה יהא לבו פתוח. נמצא, שהעצלות גורמת שיחפש סברות לומר שעושה מצוה להתבטל מן הלימוד. אף על פי שזאת הסברה היא אמת, שטוב לנוח כדי שיתחזק, או לשמוע מלי דבדיחותא לפתוח הלב, זהו דוקא לאדם הזריז ועוסק בתורה, כי אין כנוח אבנים כוח האדם, או שיהיו עצמותיו כנוחשת לטרוח תמיד, ופעמים צריך לנוח כדי שיתחזק, אבל העצל מיישר זאת הסברה ונמשך אחריה עד שיתבטל מכל וכל, ולעולם בענין שיש בו טורח יעשה סברה לפי העצלות", עכ"ד.

על האדם לדעת כי 'החשבונות הרבים' שיש לו, הם נובעים ממקור העצלות. ומצינו בגדולי עולם שחישבו חשבונות של טעם ואף על פי כן הכתוב גילה כי בעומק כל החשבונות היה טמון שורש של עצלות, וכמו שהביא רש"י (שמות לה, כז) את דברי חז"ל: "הנשואם הביאו וגו', [והנשואם' חסר יו"ד] לפי שנתעצלו הנשיאים בהבאת נדבתם למשכן לפיכך נחסרה אות אחת משמם". והנה הגם שהיה להם טעם גדול בעיבוד תרומתם, וכמו שאמרו: "תנדבו ציבור מה שמתנדבים, ומה שמחסרים אנו משלימים", אף על פי כן 'לפי שנתעצלו' נענשו ונחסרה בתורה אות משמם, והיינו שבשורש הנהגתם זו היתה טמונה מידת העצלות. וביאר הגרי"ז מבריסק, למדך הכתוב שכאשר מוטלת עליך מצוה לעשותה, בטלו כנגדה כל החשבונות שבעולם, ואין לך אלא לעשות בזריזות רצון בוראך, וכיון שנצטוו על נדבת המשכן, לא היה להם שום עילה מוצדקת לעכב את נדבתם.

ובעל 'חובות הלבבות' כתב בהקדמתו, שהיו לו כמה וכמה טעמים שלא לחבר את חיבורו, אך חשד את עצמו שמידת העצלות הביאתו לך, ולכן ביטל את כל חשבונותיו וכתב את חיבורו הקדוש.

וכתב ה'מסילת ישרים' (פרק ו) בגנות העצלות: "העצל יבוא לך במאמרים רבים ממאמרי החכמים כו' והטענות מן השכל וכו', והוא איננו רואה שאין הטענות ההם והטעמים ההם נולדים לו מפני שיקול דעתו, אלא ממקור עצלותו הם נובעים, אשר היא מטה דעתו ושכלו אל הטענות האלה".

רבי חיים קניבסקי בספר 'אורחות יושר' (ערך זריזות) כתב: "כל גדולי ישראל שידענו, היו זריזין מאד לעשות מיד מה שצריכים, ומרן ה'חזון איש' אמר: סגולה שלא לשכוח - לעשות מיד. וכן שמענו על ה'חפץ חיים' זצ"ל, שכשהחליט שצריך לעשות דבר, היה עושה מיד בלי שום עיכוב. ועיין ביורה דעה (ס' רלב סי"ב) במי שנדר או נשבע לעשות דבר תוך שנה או ביום פלוני, ולא עשהו מיד, כי אמר עדיין יש לי

יהושע

פרק ה

חוסן

עיונים

מַצְטַעֵר מִהֶפְסֵד אוֹ בְּזִיוֹן נְשֵׁל
עַצְמוֹ אוֹ קְרוֹבָיו,

²¹ מִתְבַּלְבֵּל מֵעַסְקָיו כְּהִיּוֹתָם נַחֲפָזִים
לְהַעֲשׂוֹת, ²² רַחֲמָן כְּמוֹנֵג לִבּוֹ, רַגְזָן
עַל כָּל דְּבַר שֶׁנֶּגְדַרְצוֹנוֹ וְכוּ' -
²³ לְהִיּוֹתוֹ מִחֶמְסַם כְּטַבְּעוֹ וּמִתְפַּעֵל.

²⁴ וְרַבּוֹת כִּיּוֹצֵא, ²⁵ אֲשֶׁר הַנּוֹכֵר לֹא יִסְפִּיק כְּמַעַט אֶף
לְדַגְמָא, וְכֹלָם מְסִיעִים וּפּוֹעֲלִים ²⁶ לְבַלְלוֹת הַזְּמָן.

וְכֹאֲשֶׁר ²⁷ יִתְחַקֵּה הָאָדָם עֲלֵיהֶם יוֹם יוֹם, לְרַעַת

ביאורים

21. דוגמא נוספת לתכונה שהיא שורש להתנהגויות רבות שיש בהן בזבוז זמן היא הנטייה של האדם להיות מתבלבל מעסקיו כהיותם נחפזים להעשות. "להיכנס ללחץ" כשהעסקים מהירים ונדרשות החלטות מהירות, ואין ביכולתו להשתלט עליהם כראוי. 22. רחמן כמונג לבב. לבו כביכול נמס מפני רחמנות מוגזמת. 23. שורש כל ההתנהגויות הללו הוא התכונה להיותו מחומסם כטבעו ומתפעל. היותו בעל מזג חם וסוער. היינו, שמצב רוחו ואופיו נוטים להשתנות בנקל, וכל מקרה יוצא דופן מוציא אותו משלוותו. הוא נעשה אדם המאבד זמנו בהתמרמרות, צער והתרגשות ממצבים שונים. 24. ורבות כיוצא. וכן כיוצא בזה, תכונות רבות, המביאות את האדם להתנהגויות ולתגובות שונות שבגללן הוא מאבד את זמנו לריק. 25. אשר הנוכר לא יספיק כמעט אף לדוגמא. הדוגמאות הנ"ל, אין די בהן כדי להמחיש את ריבוי התכונות האנושיות (ובפרט כשהן מתמזגות זו בזו) שמהוות גורמים לאיבוד הזמן. 26. לבלות הזמן. השחית את הזמן ולאבדו לריק. 27. יתחקה. ידרוש ויחקור.

חוסן

פרק ה

יהושע

עינים

וְלִהְיֶיךָ מִי מִהֶם ²⁸ בְּעֹכְרֵי זְמַנּוֹ,
 יִשִּׁית לּוֹ עֲצוֹת לְכָל אַחַת וְאַחַת עַל
 יְדֵי לְמוֹד הַמוֹסֵר, וְהַתְּחַבּוּלוֹת
²⁹ הַשִּׁיכִים לְאוֹתוֹ דָּכַר ³⁰ בְּאוֹתוֹ יוֹם,
 (2) וְיִכְמוֹ שֶׁהֶאֱרַכְנוּ בְּזָה בַחֲבוּר דְּבָרֵי
 יְהוֹשֻׁעַ (מֵאִמֵּר א' פֶּרֶק ו').

ג. וכמו שהראכנו
 בזה בחיבור דברי
 יהושע מאמר א' פרק
 ו'. מחמת אריכות
 דבריו שם נביא
 את תמצית דבריו
 הנוגעים לעניינינו.
 לענין מה שכתב
 כאן: "וכאשר יתחקה
 האדם עליהם... ישית

לו עצות לכל אחת ואחת על ידי לימוד המוסר" התבאר שם (ד"ה וכאשר
 תסתכל): "ואחרי רוב ההתבוננות... להתחקות על קצת מעלילותיו ולעמוד על
 תכונותיו (-הגורמים לו לעוות דרכו) או אז יקרא אל לימוד המוסר" - המתייחס
 אל הדבר ההוא... כי אל כל פעולה מהפעולות ואל כל מדה מהמידות נמצא
 מוסר ותוכחת חיים המיוחד לו... וכאשר ישמש האדם בלימוד המוסרי אל מה
 שצריך אליו לפי תכונותיו ועלילותיו, הנה ישועתו קרובה!!

ולענין מה שכתב כאן רבנו שבנוסף לאמור יש לייחס את לימוד המוסר לאותה
 תכונה ומפריע הנוגע אליו באותו יום, יתבאר על פי האמור שם (ד"ה אך

ביאורים

28. בעוכרי זמנו. הגורמים לו להשחית את זמנו לשווא. 29. השייכים לאותו
 דבר באותו יום. המתייחסים לאותו מפריע המאבד את זמנו ומונע אותו
 מעבודת ה' יתברך כראוי באותו יום. 30. באותו יום. "כי לא מאורעות כל יום
 שון, יש יום אשר מקריו יביאו הטורד - להפריעו מעסוק בתורה... ויש מביא
 הכעס, מאשר יצטרך לעסוק בו עם בני אדם מעציבים רוחו... ויש יום מכניס
 הגאווה בלבבו, לאשר יצטרכו לו רבים - ויחניפו לו... ולזאת החכם אשר עיניו
 בראשו יראה את הנולד... ולפיהו, יעיר לו און בבוקר - בדברי מוסר - המכוון
 והמתיחס למעשה ההוא או למקרה ההוא [-שעתיד לעשותו באותו יום]...
 ובעשותו כן ילך לבטח דרכו כל היום... ועל זה אמרו ז"ל (מועד קטן ה, א): 'השם
 אורחותיו בעולם הזה - זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה". (מ'דברי יהושע')
 ועיין בעינים ביתר הרחבה.

עיונים

הישרת הנולד): "כי לא מאורעות כל יום שוין, יש יום אשר מקריו יביאו הטורד להפריעו מעסוק בתורה..." ויש מביא הכעס, מאשר יצטרך לעסוק בו עם בני אדם מעציבים רוחו... ויש יום מכניס הגאווה בלבבו, לאשר יצטרכו לו רבים ויחניפו לו... ולזאת החכם אשר עיניו בראשו יראה את הנולד... ולפיהו, יעיר לו און בבוקר בדברי מוסר המכוון והמתייחס למעשה ההוא או למקרה ההוא (-שעתיד לעשותו **באותו יום**)... ובעשותו כן ילך לבטח דרכו **כל היום**... ועל זה אמרו ז"ל (מו"ק ה, א): "השם אורחותיו בעולם הזה, זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה (עיונים והוספות).

חוסן

פרק ה

יהושע

עינים

א. איך לא חס על זמנו ההולך ולא שב. כתב ה'חפץ חיים' ב'תורת הבית' (פרק יד): כתיב בקרא (שה"ש ג, א): "על משכבי בלילות בקשתי את אהבה נפשי, בקשתי ולא מצאתיו". וביאורו: 'לילה' הוא מרמז על הקבר. והנה בעת שהאדם חי בעולם הזה, כל תשוקתו ואהבתו הוא למלאות כל חפצי הגוף, ואינו חושב כלל על עניני

וּבְכַדִּי לְעֹזֵר אֶת נַפְשׁוֹ לָזָה
וַיִּצְרַף לְפָקוּחַ זֶה³ גַּם
 חֲשֹׁבוֹן הַכֶּלֶלִי, וְהוּא לְצַרֵּף חֲשֹׁבוֹן
 הַיָּמִים, בְּהִיוֹתָם רְשׁוּמִים אֲצֵלוֹ, דְּבַר
 יוֹם בְּיוֹמוֹ, לְחַדֵּשׁ אֹתוֹ תְּקוּפָה,⁴ וְהָיָה
 כִּי יִכְלֹם יַחַד וַיִּצְרַפֵּם, וְרָאָה פְּמֹחַ
 מִהֶם עֲבְרוּ עָלָיו בְּתַהוֹ וְהַבֵּל,⁵ בְּלַעֲדֵי
 תוֹרָה וְעִסְקִים, וְאֵז יִשְׁתַּזְמַם עַל
 הַמְּרָאָה וַיִּתְבַּחֵל, כִּי יַעֲלוּ בְּיָדוֹ
 לְמַסְפֵּר שְׁבוּעוֹת אֲשֶׁר לֹא הָיוּ לוֹ
 בָּהֶם⁶ חֲפִיץ כָּלֵל. וְכֹל עֵת וְעֵת
 מִצְטַרֵּף בְּחֲשֹׁבוֹן הַכֶּלֶלִי לְחֲשֹׁבוֹן גְּדוֹל.⁷ וְאֵז נַפְשׁוֹ יִרְעָה
 לוֹ,^(*) אִיךָ לֹא חָס עַל זְמָנוֹ הַהוֹלֵךְ וְלֹא שָׁב, אִיךָ לֹא נָתַן

ביאורים

1. ובכדי לעזור את נפשו. וכדי שההתבוננות בחשבון הזמן שביטל לריק תביא את האדם לידי התפעלות במידה כזו עד שישנה את דרכיו לטוב - 2. יצרף לפקוח זה. יצרף לחשבון ההתבוננות היום יומית הזו. 3. גם חשבון הכללי. להלן יפרש רבנו מהו אותו חשבון כללי. 4. והיה כי יכללם יחד ויצרפם. כאשר יצרף האדם את זמני הבטלה היום יומיים, ואז לאחר תקופה יתבונן בסיכום כללי כמה זמן איבד מחייו. 5. בלעדי תורה ועסקים. זמנים שבהם לא עסק בתורה וגם לא בעסקי מסחר המאפשרים לו ללמוד תורה, (כפי שביאר רבנו בפרק ה'). 6. חפץ. תועלת. 7. ואז נפשו ירעה לו. אז יתפעל להרגיש רע בנפשו על כך.

עיונים

חוסן

פרק ה

יהושע

הנפש. אבל בעת שיפרד מן הגוף, ומתבונן כי כל ימיו עלה בתוהו, ובקרוב יבא לפני כסא הכבוד ליתן דין וחשבון על כל ימי חייו, כמה צרה ויגון יש לו. ומתחיל להתבונן ולבקש תחבולה להציל את עצמו מכוחות הדין, במה שיבקש כעת אחר הדברים שאהבה נפשו, דהיינו תורה ומצוות, אבל לא ימצא אז, שכיון שמת אדם, נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות (דהיינו, אפילו מן המצוות שהם תלויים במחשבה), ומי יוכל לשער גודל הצער והיגון, שיש לו להנפש אז. וזהו שאמר הכתוב במשלי (ה, יא-יב): "ונהמת באחרייתך, בכלות בשרך ושארך, ואמרת איך שנאתי מוסר" וגו'. ועל כן צריך האדם להתבונן בכל יום מימי חייו, שלא ילך זמן חייו לבטלה, ובפרט, אם הוא איש בן תורה, מאוד צריך לשמור עתותיו שלא יהיה לבטלה.

ידוע שיש עבד עושה מעשה מחט, ויש עבד נוקב מרגליות שהוא יכול להשתכר ביום אחד כנגד מאה ימים של חבירו העבד, וכשיבטל יום אחד יתבע האדון ממנו הסך לפי מה שראוי לו להשתכר. כן בענין עולם הבא: ידוע שבן תורה יכול לתקן ביום אחד על ידי תורתו ומצוותיו הרבה מאוד, הן בכמות הן באיכות. וממילא מובן ההיפוך, חס ושלוש, אם יבטל איזה יום או איזה שעה ביום בעת שהוא פנוי מעסקו, יהיה נתבע על זה.

ביאורים

8. שאין לו חליפין ותמורה. זהו הזמן, שלא ניתן להחליפו, ולקבל 'זמן' אחר תמורתו, שהרי חיי האדם קצובים, והזמן שאיבד לא יחזור לעולם. 9. איך קיפד כאורג חייו. איך קיפד בחפזה את חייו, כאותו אורג הממהר לחתוך את היריעה אחרי שסיים לתפור אותה. כלומר, הוא משחית את מעשה ידיו וגורם בכך שהזמן שהקדיש לתפירת הבגד יהיה לשווא. 10. ישנם מתניו. יזדרז כגיבור ויתאמץ מאוד. זהו ביטוי המתאר זריזות מופלגת, כדרך הרץ בחפזה שקושר את מתניו כדי להקל על מרוצתו. 11. להשגיח בעין הודרת. לבחון בתשומת לב.

חוסן

פרק ח

יהושע

12 **בְּעוֹכְרֵי זְמַנּוֹ, וַיִּוְשֵׁת עֲצוֹת לְהַחִישׁ לוֹ מִפְּלֹט מָהֶם**
14 **לְכָל יַעֲבֹטוֹן אַרְחוֹתָיו.**

15 **וְאוֹלָם יֵשׁ יִתְרוֹן לְחִשְׁבוֹן זֶה עַל חֲשִׁבוֹנוֹת שֶׁל מִשָּׂא**
וּמִתֵּן בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים:

16 **הָאֶחָד - 17** **כִּי הִבְחִינָה וְחִשְׁבוֹן בְּעַסְקֵי הַמִּשָּׂא וּמִתֵּן,**
18 **אֵינּוּ נוֹשֵׂא כִּי אִם הִירִיעָה בְּמָה שֶׁעֵבֵר,**
19 **וְלֹא יוֹעִיל כָּל כֶּךָ לְהִשְׁתַּכֵּר בְּעֵתִיד, וּכְמוֹ שֶׁאֲמָרוּ ז'ל**

ביאורים

12. בעוכרי זמנו. אשר בגינם השחית את זמנו לשווא. 13. וישית עצות להחיש לו מפלט מהם. ויעלה בדעתו עצות שונות להזדרז לברוח מאותם מפריעים. 14. לכל יעבטון ארחותיו. שלא יעוותו ויעקמו את אורחות חייו. 15. ואולם יש יתרון לחשבון זה על חשבונות של משא ומתן בשלשה דברים. ההיקש בין ניהול חשבון הזמן המוקדש ללימוד התורה לבין ניהול חשבון המסחר הוא בוודאי אמיתי ונכון, ועם זאת יש לחשבון לימוד התורה יתרון על חשבון העסקים בשלושה דברים, כדלהלן. 16. האחד. היתרון הראשון שיש לחשבון בנוגע ללימוד תורה על חשבונות המסחר. 17. כי הבחינה והחשבון בעסקי המשא ומתן. החשבון שמחשב האדם את רווחי עסקיו בעבר. 18. אינו נושא כי אם היריעה כמה שעבר. אינו מועיל אלא כדי לדעת במה נהג כשורה בעסקיו ובמה טעה בניהולם (כגון: האם ההשקעה בסחורה או בעסק פלוני היתה כדאית אם לאו). 19. ולא יועיל כל כך להשתכר בעתיד. נתוני העבר אינם מנבאים באופן וודאי הצלחה כלכלית בעתיד, שהרי אין להוכיח מתוצאות ההשקעה בעבר לתוצאותיה בעתיד, גם אם ישקיע באותו ענין ובאותו אופן.

עיונים חוסן פרק ה יהושע

ב. אין אדם יודע במה משתכר. כתב בספר 'ארץ צבי' (בשלה תרפ"ח, עמ' קיב): מה שנשאר צנצנת המן למשמרת לדורות, זה רמז שכל השפעת הפרנסה לעולם, היא

ב. אין אדם יודע במה משתכר. כתב בספר 'ארץ צבי' (בשלה תרפ"ח, עמ' קיב): מה שנשאר צנצנת המן למשמרת לדורות, זה רמז שכל השפעת הפרנסה לעולם, היא

לבעליה, וכן להפך וכיוצא רבות. ואמנם, השבון עתות עסק התורה מועיל מאד לחזק את לבבו גם בן

20(c) אין אדם יודע במה משתכר. ולפעמים תהיה עוד בחינתו בעבר גורם גדול להפסיד בעתיד, כי הסחורה שהפסיד בה תבחל נפשו לקנותה עוד, וכאמת יתכן כי תעלה בעתיד שכר הרבה

24 וכן להפך וכיוצא רבות. ואמנם, השבון עתות עסק התורה מועיל מאד לחזק את לבבו גם בן

ביאורים

משמע שתועלתו של החשבון המסחרי בנוגע לעתיד מוטלת בספק. 20. אין אדם יודע במה משתכר. שהרי גם אם ישקיע האדם בדבר שהעלה רווחים נאים בעבר, ייתכן שההצלחה לא תכפיל את עצמה בשל נסיבות משתנות ואפילו ייתכן שיגיע האדם לידי הפסד. [אחד הדברים הנסתרים מבני אדם הוא ש"אין אדם יודע במה משתכר", כדי שלא יהיו הכול להוטים לעסוק באותו דבר, ויבואו המוכרים להפקיע את שערו" (אגדות מהרש"א). ועוד. אילו היו בני אדם יודעים אלו מלאכות הן הרווחיות, היו כולם עוסקים בהן, ו"לא היה אף אחד משתכר כראוי" (בניהו)]. 21. לא די בכך שבדיקת הגורמים להצלחה בעבר אינה מבטיחה הצלחה מסחרית בעתיד, אלא ש - ולפעמים תהיה עוד בחינתו בעבר גורם גדול להפסיד בעתיד. לפעמים ההיקש מן העבר אל העתיד מתברר כסיבה לכישלון. 22. תבחל. תמאס. 23. יתכן כי תעלה בעתיד שכר הרבה לבעליה. ונמצא שדווקא ניסיון העבר ימנע מהאדם לעסוק בסחורה מסויימת, שלפתע עלה מחירה, וכך יחמיץ רווח רב. 24. וכן להיפך. תנודות השוק אינן צפויות תמיד, כך שהשלכה מן העבר אל העתיד לא תמיד מבטיחה רווחים. 25. ואמנם. אך שונה הוא החשבון הנצרך לעסק התורה, שהרי החשבון בדבר ניצול הזמן ללימוד התורה תמיד יגרום חיזוק והתעוררות.

חוסן

פרק ה

יהושע

עינינים

לְעֵתִיד, וְאִם רוּאָה חֶסֶם וְשִׁלּוּם בִּי
הִנְחִיו מִתְרַפָּה מִמֶּנָּה, ²⁶ יִתְעוֹדֵד כָּכָל
עוֹז לְתַקֵּן עוֹתָתוֹ וְלִנְצֹר תְּרוּשָׁתָהּ.

²⁷ הַשְּׁנִי - ²⁸ כִּי פִעַל רְשִׁימָת
הָעֵסְקִים וְחֶשְׁבוֹנוֹתָם,
אַחֲרֵי גִזְמָרוֹ עֵסְקִיו, ²⁹ לֹא יִנְיְעוּ אֶת

ממקור המן, אלא שאז
היתה בלא לבוש גשמי,
ואחר כך נתגשמה
בהרבה לבושים. ודון
מינה ומינה, כמו
שכתוב במן: 'כי לא
ידעו מה הוא', כך ראוי
לאדם לדעת שכל
עסקו בפרנסה הוא
רק לבוש וכסות, אבל
באמת "לא ידעו מה
הוא", כלומר, שבאמת

אין זו הסיבה של הפרנסה כלל, כמו שאמרו (קידושין פב, ב) שאין עניות מן
האומנות ולא עשירות מן האומנות, אלא יבקש רחמים למי שהעושר והנכסים
שלו, וכמו שכתוב בירושלמי (מובא בתוס' שבת לא, א): "אמונה - זה סדר
זרעים, שמאמין בחי העולמים זורע", היינו אף שזורע, מכל מקום לא יתלה
פרנסתו בפעולת הזריעה, אלא יאמין בחי העולמים שהוא יתברך זן ומפרנס
מקדני ראמים עד ביצי כינים, ואין בלתו.

וזהו פירוש הגמרא (פסחים נד, ב): 'אין אדם יודע במה משתכר', שלכאורה
היה לו לומר 'במה ישתכר' לשון עתיד, ו'במה משתכר' משמע לשון הווה. אך
הפירוש כנ"ל, על דרך: 'כי לא ידעו מה הוא', ועסק הפרנסה אינו סיבת הפרנסה
באמת, והוא רק לבוש, אבל באמת אינו יודע במה משתכר.

ביאורים

26. יתעודד ככל עוז לתקן עותתו ולנצור תרושה. יתאמץ ויתחזק בכל כוחותיו
לתקן את דרכו המעוותת, ולשמור את התורה, וזאת על ידי זהירות לבל ישחית
זמנו לריק. 27. השני. היתרון השני שיש לחשבון בנוגע ללימוד תורה על
חשבונות המסחר. 28. כי פועל רשימת העסקים וחשבונותם. כי הפעולה של
מעקב ורישום בפנקסים - 29. לא יניעו את העסקן למפרע בשעה שהוא
עוסק. לא יהו גורם לזרז את העוסק במסחר למפרע, היינו בשעה שהוא עוסק
במלאכתו.

יהושע

פרק ה

חוסן

עיונים

הַעֲסֶקֶן לְמַפְרַע בְּשַׁעַה שֶׁהוּא עוֹסֵק,³⁰ לְשִׂרְד מַעֲרַכַת עֲסָקְיוֹ,³¹ בְּתַתּוֹ אֶל לְבוֹ כִּי אַחַר כֵּן יִרְשֵׁם בְּפִנְקִסוֹ כֶּךָ וְכֶךָ,³² וְאֵינְנו כִּי אִם שׁוֹקֵל בְּדַעְתּוֹ הַעֲסֶק מִצַּד עֲצָמוֹ³⁴ לְקָרֵב אוֹ לְרַחֵק.³⁵ וְהַרְשִׁימוֹת נִמְשָׁכִים אַחֲרָי הַעֲסָקִים,³⁶ לֹא שֶׁהַעֲסָקִים נִמְשָׁכִים לְרִשְׁיֹמוֹת שְׁאֲחֲרִיהֶם.^{37(s)} הַשְּׁבוֹן עֵתוֹת עֲסֶק הַתּוֹרָה וְרִשְׁמֵי

ג. אולם השבון עתות עסק התורה ורשמי זכרונם על פנקסו מועיל מאוד. בספר 'לקט שיחות מוסר' (ח"ב עמ' כט) כתב: "יש לנו לדעת דבר אחד, כי החשבון אשר נערוך לעצמנו, הוא העיקר שעל ידו נוכל להכשיר את נפשנו, ובוזה יש לנו לעשות חשבון פשוט, והוא, שנצייר לעצמנו שאנחנו בעצמנו

שופטים את מעשינו, וידמה כל אחד לנפשו שהוא השובט על עצמו והוא הידין, והבעל דין התובע, וכשנתבונן כך, הלא ודאי נתעורר לחשוב האם נזכה

ביאורים

30. האדם אינו נוטה לשרד מערכת עסקיו. להפוך ולשנות את הסדרים הקבועים של מערכת עסקיו. 31. בתתו אל לבו כי אחר כך ירשום בפנקסו כך וכך. בשל הידיעה שהוא עתיד לכתוב את מהלכי המסחר בפנקסיו, כלומר, העובדה שהאדם יודע בשעת העסק שהוא עתיד לרשום את חשבונותיו אינה משפיעה על צורת ניהול המסחר. 32. ואיננו כי אם. ואין בעריכת הפנקס אלא אמצעי אשר על ידו שוקל בדעתו העסק. - 33. מצד עצמו. לגופו, לעצם עניינו. 34. לקרב או לרחק. לבצע או לחדול מכאן ולהבא. 35. והרשימות נמשכים אחרי העסקים. נמצא שהרשימות שעורך הסוחר בפנקסו, מטרות ותועלתן אחרי שהעסקים נחתמים ונעשים. 36. לא שהעסקים נמשכים לרשימות שאחריהם. ואין העסקים מתייעלים או משתנים בשעה שהאדם עוסק בהם מפני שהוא עתיד לערוך בפנקסו את חשבונם. 37. אולם חשבון עתות עסק התורה ורשמי זכרונם על פנקסו. הידיעה שהוא עתיד לחשב את זמני העסק

חוסן

פרק ה

יהושע

עיניים

זְכוּנָם עַל פְּנִקְסוֹ, מוֹעִיל מְאֹד
 לְמַפְרָע, כִּי בַּחַיּוֹתָיו יוֹשֵׁב וּבְטִל יֵשִׁים
 אֶל לְבוֹ כִּי כָּל שְׁעוֹתָיו יִהְיוּ אֶצְלוֹ
 כַּסְפָּר נִקְתָּכִים. וְכַעֲבַר יוֹם יִכְתֹּב יָדוֹ
 בְּפִנִּקְסוֹ: הַיּוֹם בְּטַלְתִּי מִן הַתּוֹרָה כֶּן
 וְכֵן, וְזֶה בְּעַצְמוֹ לֹא יִתְנַהֵוּ לְעֹזֵב
 תּוֹרָתוֹ בְּשֹׂאֵט נֶפֶשׁ.

לפני עצמנו בדינינו?!
 וכי מה נוכל לומר כדי
 לתרץ את מעשינו
 לפני עצמנו.

ציור נורא זה עלינו
 לצייר לעצמנו
 כצעד ראשון להכנה
 המצטרפת, כי זוהי
 העצה היותר נפלאה
 שתעורר אותנו לתיקון
 המעשים, כאשר
 ניווכח שאפילו אנחנו
 בעצמנו אין בכוחנו
 להצדיק את מעשינו
 ולזכות את עצמנו,

38 השלישי - כי השבון העסקים

ואפילו אם נמצא את עצמנו צדיקים בעינינו ונזכה בדין לפנינו, עדיין יש לנו
 להעמיק חקר ולפחד מעומק דין שמים כי הוא נורא ואיום".
 עוד כתב (שם עמ' א): "דרך טבעו של אדם, שאין הוא רוצה לחשוב חשבונות
 בדבר חובתו בעולמו, ואף על פי שהחשבונות הללו הם הכרחיים לכל קיומו
 ומצבו, אין הוא רוצה להתעסק בהם, וזאת מפני שהוא מכיר מה ערכו, ויודע
 הוא שהוא קטן ביותר לעומת מה שהוא מבין את גודל החיובים אשר הוא חייב
 בהם אליבא דאמת, ובהיות כי ענין זה לכשעצמו מעיק על האדם, מכאיב לו
 ומצער אותו, שהוא יודע שלפי מיעוט ערכו אינו יכול לצאת ידי חובתו בכל מה
 שמוטל עליו, על כן הוא נשמת מלערוך חשבון לנפשו, כי מי זה ירצה להצטער
 ולחיות בכאב ובצער, וכיון שאינו עורך חשבונות, הרי מצבו גרוע מאד, כי בלא
 חשבון אין דעת, ובלא דעת הרי הוא כלא נחשב".

ביאורים

בתורה ואת הזמנים שביטל מלימודה ולרשום אותם בפנקסו מרתיעה את
 האדם מלבטל את התורה. 38. השלישי. היתרון השלישי שיש לחשבון בנוגע
 ללימוד תורה על חשבונות המסחר.

יהושע

פרק ה

חוסן

עיונים

³⁹אֵינֶם כִּי אִם גִּלּוּי מַלְתָּא ⁴⁰וַיְדַיְעָה
 בְּעֵלְמָא, ⁴¹אוֹלָם חֲשַׁבּוֹן הַזֶּה הִנֵּה
 כְּאֲשֶׁר יִתְמַרְמַר בְּעֵת הַחֲשַׁבּוֹן עַל
 עֲתוֹת זְמַנּוֹ שֶׁכָּלוּ בְּהֶבֶל, הוּא הוּא
 אֲשֶׁר יִזְכֶּה נַפְשׁוֹ וַיַּעֲזְרֶה לְקָרְבָּה אֶל
 הַתְּזָרָה, ⁴²כִּי יַעֲטָה כְּלִמָּה עַל הָעֶבֶר
⁴³וַיְבוֹשׂ לְעֵתִיד. וְעַל כֵּן גַּם חֲכָמֵינוּ
 ז"ל מְזַהְרִין וְאוֹמְרִים (כבא כתרא עה,
 ב): ^(ה)בְּאוֹ חֲשַׁבּוֹן" (במדבר כא, כז) -
⁴⁴בּוֹאוּ וּנְחַשְׁבֵּי חֲשַׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם.

ד. באו חשבון כואו ונחשב חשבוננו של עולם. בספר 'מחשבת מוסר' (ח"ג עמ' קצ) כתב: ראיתי מבארים (ראה 'אור יהל' פר' במדבר, מאמר 'קשה יצר הרע', ופר' חקת, מאמר 'בואו ונחשוב חשבוננו של עולם'), שחז"ל לא באו לומר כן כידיעה בעלמא שיש לחשב חשבוננו של עולם, כי באמת גם הרשעים יודעים חשבוננו של עולם,

וכמו שאמר חז"ל (שבת לא, ב): מאי דכתיב (תהלים מט, יד): 'זה דרכם כסל למו', יודעין רשעים שדרכם למיתה, ויש להם חלב על כסלם, שמא תאמר שכחה היא מהן, תלמוד לומר: 'ואחריהם בפיהם ירצו סלה', ע"כ, אך באמת כולם יודעים את החשבון, אלא שלרשעים קשה לפרוש, והמושלים ביצדם

ביאורים

39. אינם כי אם גילוי מילתא. נועדו לגלות את מה שהיה בעבר בעסקיו.
40. וידיעה בעלמא. על מה שראוי לכאורה שינהג בעתיד לאור זאת. נמצא שהמשא ומתן משמש רק כאמצעי, ואין בו לכשעצמו שום מעלה. 41. אולם החשבון הזה. חשבון ניצול הזמן לתורה או מעקב אחר זמן ביטול התורה.
42. כי יעטה כלימה על העבר. כי יתמלא בושה גדולה בשל הזמן שביטל בעבר. 43. ויבוש לעתיד. מללכת שוב בזו הדרך. נמצא שעצם חשבון הנפש הוא לכשעצמו מעלה גדולה לאדם. 44. בואו ונחשב חשבוננו של עולם. חשבון הנפש השייך לקיומו של העולם, והיינו בתורה ובמצוות: "הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה", כמבואר שם.

חוסן

פרק ה

יהושע

עיונים

גילו את הסוד שאין העיקר בידיעת החשבון, אלא העיקר לעשות את החשבון באופן תמידי, לחזור ולשנן פעם אחר פעם ולהתבונן תמיד בחשבוננו של עולם, וזהו 'בואו ונחשב חשבוננו של עולם', שנמשיך ונעשה את החשבון תמיד. ורק אלו שבעצמם מנהלים את החשבון באופן תמידי, הם יודעים שרק באופן זה ילמד האדם מוסר, ו'על כן יאמרו המושלים באו חשבון', שרק המושלים ביצרים יודעים שלא מספיק ידיעת החשבון אלא צריך תמיד לחיות עם חשבוננו של עולם.

הפסוק אומר (ויקרא יא, מד; שם כ, ז): 'והתקדשתם והייתם קדשים', ואמרו חז"ל (ויק"ר כד, ח): העליונים לפי שאין יצר הרע מצוי בהם, קדושה אחת, שנאמר (דניאל ד, יד): 'ומאמר קדשין שאילתא', אבל התחתונים לפי שיצר הרע שולט בהם, הלוואי בשתי קדושות יעמדו, הדא הוא דכתיב: 'והתקדשתם והייתם קדושים', ע"כ. מבואר בדברי המדרש, שאמנם גם קדושה אחת היא קדושה, אבל לא די בקדושה אחת, אלא צריך להוסיף עוד ועוד, קדושה שניה, שלישית ורביעית! כאן בעולם הזה שיצר הרע שולט צריך תמיד להיות מוסיף והולך, ואין זה דוקא בדברים חדשים, אלא לחזור ולחשב שוב ושוב את החשבון הפשוט - חשבוננו של עולם.

פָּרָק ט

א. סוחרים העוסקים כמקנה וקנין. בתחילת פרשת בחקותי (ויקרא כו, ג) נאמר: "אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם, ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרו". מבאר בספר 'דברי ישראל' (בפירושו השני) כי שניים המה שנקראו 'חק', התורה נקראת 'חק', וכן הפרנסה (ביצה טז, א: 'חק - לישנא דמזוני'), וכך מתפרש: "אם בחקותי תלכו" - בקביעת

כָּל אֱלֹהִים ¹עֲנִינִים כּוֹלָלִים, הַצְּנֻנִים לְדַגְמָא, אֲשֶׁר מֵהֶם ²יִקְיֵשׁ הַמִּתְבּוֹנֵן ³עַל הַשָּׂאֵר, וְאִינֶם פִּי אִם פֶּתַח קֶטֶן כְּחֵדוֹ שֶׁל מַחֵט, ⁴נִגְדַּד מִה שֵׁשׁ לַחֲקֹר וְלַהֲעֵמִיק בָּזֶה. ⁵וְאִילָם בְּפִרְטוֹת, ⁶הֵנָּה הָאִישִׁים מִתְחַלְקִים לְכֻמָּה מְעַרְכוֹת, ⁷לֹא רָאִי זֶה פְּרָאִי זֶה, וְהֵם: א. ^(א)כּוֹחֲרִים

ת, וכן מתפרש: "אם בחקותי תלכו" - בקביעת

ביאורים

1. ענינים כוללים. עניינים השייכים באופן כללי לאנשים העוסקים בפרנסתם. כל אחד ופרנסתו הוא, בלי להבדיל ביניהם. 2. יקיש המתבונן. יערוך האדם המתבונן השוואה בין דרכי המסחר ובין הדרכים שעליו לנקוט כדי להשיג דביקות בתורה וידיעת התורה. 3. על השאר. שאר ההשוואות וההיקשים שיכול כל אחד לערוך בין הדרכים שבהן הוא משיג את פרנסתו ובין הדרך לרכישת קניני התורה. 4. נגד. כנגד, ביחס לצורך לחקור ולהעמיק. 5. ואילם בפרטות. לעומת ההתייחסות הכללית יש לערוך גם השוואה בין הנסיבות הפרטיות של כל אחד ואחד לבין הדרך הנדרשת בלימוד התורה. 6. הנה האישים מתחלקים לכמה מערכות. הנה בני האדם ואופני התעסוקה שלהם מתחלקים לסוגים שונים. 7. לא ראי זה כראי זה. אין לדמות זה את זה. ראוי אפוא לכל אחד ללמוד מדרכי פרנסתו שלו לאופן שבו עליו לגבור על צרו ולהידבק בתורה. דווקא מדרכי פרנסתו שלו עליו ללמוד, כי לכל דרך

חוסן

פרק ט

יהושע

עיונים

הַעוֹסְקִים ⁸ בְּמִקְנֵה וְקִנְיָן. ב. נֹוֹתְנִים
 מְעוֹתֵיהֶם לְעִסְקָא. ג. בְּעַלֵּי מְלֹאכָה
 הַמּוֹכְרִים מְלֹאכְתָם כְּשֶׁהֵיא נִגְמָרְתָ.
 ד. ¹⁰ הַמְקַבְּלִים לַעֲשׂוֹת מְלֹאכָת
 אַחֲרֵיהֶם. ה. שְׂכִירֵי יוֹם אִו זְמַן יְרוּעָ.

עתים לתורה ותפילה
 מתוך עסק הפרנסה
 ומשא ומתן, "ונתתי
 גשמיכם" - פרנסה
 הגשמית, "בעתם" -
 בזכות העתים שאתה
 פונה לתורה ולתפילה,
 לא כמו שבעל הבית

סובר שמפסיד פרנסתו על ידי העתים ההם, עכ"ל.

כי רבים חושבים - אפילו מאלו הקובעים עתים לתורה, שהם מקריבים מעצמם ומזמנם היקר שהיו יכולים להרוויח ממון רב באותם שעות, והם מוסרים מממונם למען התורה והתפילה. אך טעות גדולה בידם, כי אדרבה 'קביעת עיתים' לתורה זו היא זכות קיום פרנסתם, ודווקא בזכות 'עיתים' הללו פרנסתם מתברכת ומתקיימת בידם.

ובזה מבאר ב'דברי ישראל' את דברי המשנה (אבות ג, יז): "אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח", ומי קודם למי, תשובתו, כל איש לפי דרגתו: המון העם ישכימו בבוקר ויאמרו תחילה: "אם אין קמח אין תורה", וממילא נפנה תחילה לעסקינו, נמלא אסמינו ב'קמח' ואחר כך נעסוק בתורה. וכך היתה דרכו של עשוי, שהיה בא מן השדה והוא עייף, ורק אז פנה ללמוד תורה [שגם הוא למד תורה שהרי שאל 'אבא היאך מעשרין...?], לעומתם דרך עובדי ה' היא, מתחילה יאמרו: "אם אין תורה אין קמח" ורק אחר כך יפנו לעסוק במשא ומתן, וזהו שאמר הכתוב: 'אם בחוקתי תלכו' שתעסוק תחילה בחק שלי שהיא התורה, אז 'ונתתי גשמיכם בעתם'.

ביאורים

פרנסה הניסיון שלה, ובהתאם לה שונות גם העצות והדרכים להתגבר עליו. וכפי שיבואר להלן. 8. כמקנה וקנין. במסחר. 9. נותנים מעותיהם לעיסקא. משקיעים כספם בעסקים שונים בלי לעבוד בהם בפועל, ותמורת השקעתם הם מקבלים חלק מהרווחים. 10. המקבלים לעשות מלאכת אחרים. עובדים אצל אחרים בקבלנות, כלומר, הם מקבלים שכר לפי התוצרת ולפי פירון עבודתם. ולא בשכירות (כדלהלן), שעניינה הוא שכר עבודה לפי זמן עבודה.

ו. ¹¹ **בַּעֲלֵי נַכְסִים, בָּתִּים וְשָׂדוֹת.**
 ז. ¹² **סְרוּרִים הַמְּצַעִים בֵּין הַקּוֹנִים**
וְהַמּוֹכְרִים. וְכִמּוֹ שָׁהֵם ¹³ מִתְחַלְקִים
בְּמַעֲרַכַת עֲסָקִיהֶם וּפְעֻלוֹתֵיהֶם, בֶּן
מִתְחַלֵּק לְפִיָּהֶן יֵצֵר הָרַע שְׁלֵהֶם,
¹⁴ **זֶה בָכָה וְזֶה בָכָה. ¹⁵ בֶּן לְהַשְׁחִית**
עֵינָיִם בְּמִשְׁאֵל וּמִתֵּן שָׁל כָּל אֶחָד
וְאֶחָד לְפִי מִה שֶׁהוּא, ¹⁶ בֶּן בְּתוֹךְ
מִדּוֹתֵיהֶם, ^{(ב)17} בֶּן לְהַפְרִיעַם

ב. כן להפריעם מתלמודם. כתב ה'חפץ חיים' בקונטרס 'תפארת אדם' (פרק ז): התנא באבות (ה, כ) אומר: 'יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר, וקל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי - לעשות רצון אבין שבשמים', ופירש רבינו הטור, שהתחיל ב'עז כנמר' לפי שהוא כלל גדול בעבודת הבורא יתברך, לפי שפעמים אדם

חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגים עליו, ועל כן הזהיר שתעיז פניך כנגד המלעיגים ואל תמנע מלעשות המצוה וכו'. וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קיט, מז): 'ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש', אף כי היה נרדף ובורח מן העובדי גילולים היה מחזיק בתורתו ולומד, אף כי היו

ביאורים

11. **בעלי נכסים ושרדות.** המשכירים והמחכירים בתיהם ושרותיהם לאחרים. 12. **סרוורים הממצעים בין הקונים והמוכרים.** מתווכים המקשרים בין הקונים למוכרים. 13. **מתחלקים.** שונים זה מזה. 14. **זה בכח זה בכח.** זה יצרו בעניין זה, וזה בעניין אחר ובאופן שונה. 15. **בן להשחית עינים כמשא ומתן של כל אחד ואחד לפי מה שהוא.** כך שונה יצדם ושונה דרך הפיתוי שהיצר נוקט כדי למשוך אותם להונות ולנהוג שלא כראוי וכדומה, כל אחד בעסקיו ובהתאם לתחום עיסוקו. 16. **בן בתוכן מדותיהם.** כך שונה הוא האופן שבו היצר מנסה להשחית מידותיהם של בני האדם. 17. **בן להפריעם מתלמודם.** וכך שונה גם מלחמת היצר של כל אדם, כשהוא נאבק בפיתויו להיבטל מתלמוד תורה.

חוסן

פרק ט

יהושע

עינים

מִתְלַמְּדֵיהֶם. מִקֵּהם נִתְפָּסִים¹⁸ בְּמִזְמַת
הַמָּרָד, וּמִקֵּהם¹⁹ בְּיַגִּיעַת הַטְּפוּל,
וּמִקֵּהם בְּשִׁנְיָהֶם יַחַד. וְאִינֹה דוֹמָה
יִצְרוּ שֶׁל²⁰ הַפּוֹעֵל לְיִצְרוֹ שֶׁל²¹
הָאֹמֵן, וְיִשְׁלוּ - לְשֶׁל הַסּוֹחֵר. וְכָל

מלעגים עליו, עכ"ל.
וזהו תוכחת מגולה,
לאותם האנשים
שהולך אצלם כמה
שעות ביום לבטלה,
בזמן שפנויים הם
מעסקיהם, והיה להם
לעסוק בתורה אז.

[כידוע שמצות תלמוד תורה אין לה שיעור, ובכל שעה שהוא פנוי, הוא מחויב ללמוד תורה. ומה שאמרו בגמרא ששואלים לו לאדם בשעת הדין קבעת עתים לתורה, היינו שלא לפחות מזה העת בשום פעם, וכמו שכתבו הספרים. וראיה לזה, שהרי ברכת התורה אינו מברך מפילו בעל עסק כי אם פעם אחת ביום, ואם רוצה ללמוד בצהרים אינו צריך שוב לברך, וכדמוכח בשולחן ערוך (או"ח סי' מו), והטעם, דבזה לא שייך היסח הדעת, דאימת שהוא פנוי מחויב ללמוד, ועל כן קאי הברכה שמברך בבוקר על כל היום], והולך אצלם הזמן בהבל, מפני שאין להם מנוחה ללמוד בביתם, ולבית המדרש הם מתביישים לילך באמצע היום, שיתמהו עליהם שנעשים מחובשי בית המדרש.

אמנם, אם איש נבון הוא, אין לו לחוש כלל על דברת בני האדם, שבאמת זהו כבוד גדול לאיש בר לבב, כמו שכתוב במשלי (ח, לז): 'אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, לשמור מזוזות פתחי, וכן אמר דוד המלך ע"ה (תהלים כז, ד): 'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי, עכ"ד.

ביאורים

18. **מִמְזִימַת הַמָּרָד.** יש מבני האדם שאינם עסוקים בפועל זמן רב בעסקיהם, אולם העסק טורד את מחשבתם גם בשעה שאינם עסוקים בו. 19. **בְּיַגִּיעַת הַטְּפוּל.** ויש בני אדם שאף על פי שהעסק אינו מטריד את מחשבתם, מכל מקום הם עסוקים זמן רב בעמל כפיים הקשור לפרנסתם. 20. **הַפּוֹעֵל.** העושה מלאכת אחרים הן בקבלנות והן כשכיר יום כנ"ל. 21. **הָאֹמֵן.** בעל מלאכה עצמאי המייצר סחורה ומוכרה. 22. **וְיִשְׁלוּ לְשֶׁל הַסּוֹחֵר.** שונה יצרו של האומן מיצרו של הסוחר. לסוחר מעמד מיוחד: שלא כמו הפועל הוא עצמאי ושלא

יהושע

פרק ט

חוסן

עיונים

אָחַד וְאָחַד יֵשׁ לוֹ דֵי בְּשָׁלוֹ לְהַכְשִׁיל
כְּמַעֲשִׂים רַבִּים וּבְמַדוּת רַבּוֹת
וּבְכַמּוּל תּוֹרָה.

וְאִלָּם כְּמוֹ שֵׁשׁ מְקוֹם לְיִצְרָל
לְהַכְשִׁילָם בְּאֵלָה, (2) כָּל
אָחַד וְאָחַד לְפִי²³ מְעַרְכֵת עֲלִילוֹתָיו,

ג. כל אחד ואחד לפי מערכת עלילותיו. במסכת עירובין (כב, א) מספרת הגמרא שרב אדא בר מתנא הלך לבי רב ללמוד תורה. אמרה לו אשתו: 'נוקני דידך מאי אעביד להו' (מה אעשה לילדיך, מה יאכלו?). ענה לה: 'מי שלימו קורמי באגמא'

(האם אין בשדה עשבים הראויים למאכל אדם על ידי הדחק?), ואם כן יאכלו הילדים מהם. והנה הגמ' שם לומדת את הנהגת רב אדא בר מתנא כלפי בניו מהפסוק (שה"ש ה, יא): 'שחורות כעורב', דאמר רבא: במי אתה מוצא תורה, במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. ופירש רש"י: שהעורב אכזרי על בניו ואינו נותן להם לאכול.

והנה עצם ענין 'משים עצמו אכזרי על בניו כעורב' צריך ביאור, איך יתכן הנהגה של אכזריות לבניו ובני ביתו, שלכאורה זה היפך הפסוק של 'הלכת בדרכיו' (דברים כח, ט) שדרשו חז"ל: מה הוא רחום וחנון וכי'?

וביאר בספר 'המוסר והדעת' (ח"א מאמר יד): סוג האכזריות שמשים עצמו אכזר על בניו ובני ביתו בשביל מסירותו לתורה הקדושה, הוא סוג אכזריות של רופא מנתח, שהוא תקיפת הדעת אבל בעצם הוא מהרגש של רחמנות, משתתף הוא בצערו של החולה האומלל שסכנה מרחפת עליו ומתאמץ להצילו, כך הוא המתאכזר בשביל התורה, מרגיש הוא גודל הסכנה גם לו וגם לבני ביתו אם יתגדלו ללא תורה, ועל כן יתאמץ בתקיפת הדעת להתאכזר ולהתגדל בתורה, עכ"ד.

כתב הרמב"ם (הל' ת"ת פ"א ה"ח): 'כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין

ביאורים

כמו האומן הוא מוכר סחורות אחרים. 23. מערכת עלילותיו. מערכת מעשיו.

חוסן

פרק ט

יהושע

עינים

כִּן יֵשׁ מְקוֹם ²⁴לְמִשְׁכֵּיל עַל דְּרָכָיו,
²⁵לְהִבְנוֹת מִמַּצֵּב עֵינָיו בְּעֶצְמָם,
 שִׁיחִיו הֵם לוֹ ²⁶לְעֵזֶר וּלְסִינֵעַ לְעִבּוֹדָת
 בּוֹרְאוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְאִינוּ דוֹמָה
 הַתְּבוֹנְנוֹתוֹ שֶׁל הַסּוֹחֵר לְעִזְרָה
 עִבּוֹדָתוֹ, לְהַתְּבוֹנְנוֹתוֹ שֶׁל הָאִמֵּן,
 וְשֵׁלוֹ - לְשֵׁל הַפּוֹעֵל. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד
 יֵשׁ לוֹ ²⁷לְהַסְתִּיעוֹ מִמַּעֲרַמַת פְּרִנְסָתוֹ,

עני בין עשיר בין שלם
 בגופו בין בעל יסורים,
 בין בחור בין שהיה
 זקן גדול שתשש
 כוחו, אפילו היה עני
 המתפרנס מן הצדקה
 ומחזר על הפתחים,
 ואפילו בעל אשה
 ובנים חייב לקבוע לו
 זמן לתלמוד תורה
 ביום ובלילה, שנאמר
 'הגית בו יומם ולילה',
 עכ"ל. ומלשונו נראה

של"בעל אשה ובנים" יש קושי לעסוק בתורה יותר מכולם, ובפשוטו הטעם, כיון שהוא משועבד לפרנסת אשתו ובניו. וכתב הגר"א (יו"ד סי' רמו סק"ג) שמקור דבריו הוא מהגמרא הנ"ל שגם בעל אשה ובנים יהיה אכזרי כעורב ויעסוק בתורה.

[רבי חיים פנחס שיינברג ביאר בדרך דרש, שזהו הטעם שמזכירים ב'סיום מסכת' את שמות עשרת בני רב פפא, כי הנה יש שאינם מסיימים מסכתות וטענתם שהם טרודים בגידול ילדיהם והדבר מונע מהם לגדול בתורה, לכן אומרים בסיום המסכת: הנה האמורא רב פפא היו לו 'עשרה בנים' ואף על פי כן נעשה גדול הדור].

ביאורים

24. למשכיל על דרכיו. המתבונן על דרכיו ויכל ללמוד מדרכי עיסקו לענייני עבודת ה' שלו.
25. להיבנות ממצב עיניו בעצמם. לבנות את אישיותו כעובד ה' על בסיס תובנות שייק מענייני פרנסתו ועסקיו.
26. לעזר ולסייע לעבודת בוראו יתברך. דרכו במסחר ובעסקים תשמש כעזר לאדם בהיותה משל לאופן שבו יש להשתדל להגיע להשגת התורה.
27. להסתייעו ממערכת פרנסתו. לסייע לעצמו ללמוד מאופני הערמה וההתחכמויות שהוא נוקט לצורך פרנסתו, כדי שילמד מהם להשכיל.

28 לְהַשְׁכִּיל לְהִיטִיב אֶרְחוֹתַי בְּעִבּוֹדְתוֹ יִתְבָּרַךְ.

ביאורים

28. להשכיל להיטיב אורחותיו בעבודתו יתברך. להשכיל ולחקור אחר האמת, והיינו להתבונן כיצד להיטיב דרכי הליכותיו בעבודתו יתברך.

חוסן

פרק ט

יהושע

עיונים

וַיִּזְכֹּר

פַּה ¹בְּכָל־קֶצֶת
מִהַתְּבוֹנְנוֹת **אֲשֶׁר לְכָל**
אֶחָד וְאֶחָד מִהַנּוֹכְרִים:

הַסּוֹחֵר, הָעוֹסֵק בְּמִשָּׂא וּמְתָן,
²**יִפְלֹם לֹו נְתִיב לְהִיזֹת**
דְּבוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַכְּרִיזוֹת, ^(א)וְלִקְבֹּל
כָּל אָדָם כְּסֹכֵר פְּנִים יְפוֹת. כִּי יִדְמָה

א. ולקבל כל אדם כסבר פנים יפות. במסכת אבות (א, טו) תנן: 'שמאי אומר... והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות'. כתב ב'שפתי חיים' (ח"ב מדות ועבודת ה'): מורי ורבי זצ"ל אמר, היינו מצפים שמאמר זה ייאמר מפי הלל הזקן שהצטיין במדת הענוה והיה מתנהג עם כל

אדם לפניו משורת הדין וכמאמרו (אבות א, יב): 'הוי אוהב שלום ורוחף שלום', ולא מפי שמאי שמידתו היתה על פי מדת הדין. למדים אנו מכאן, שדוקא מדת הדין היא שמחייבת את ה'סבר פנים יפות', כי 'סבר פנים יפות' אינו מנהג דרך ארץ או מדת חסידות בעלמא ואין זה רק ענף הנובע ממדת החסד, אלא הוא חיוב מעיקר מצות חסד! אדם חייב לגלות כלפי כל אחד סבר פנים יפות כי זה מגיע לו, ועל ידי סבר פנים חמורות הוא עלול לצער בני אדם, עכ"ד. והנה מדוע אמר התנא 'בסבר' פנים יפות' ולא ב'פנים יפות', ומה בא להוסיף בתיבת 'בסבר'? ביאר המאירי, שהתנא מלמדנו שאפילו אם בלבך פנימה אינך מחבב את פלוני, שאדם זה אינו לרוחך וביקורו לטורח עליך ואין לך שמח בו, גם אז עליך לקבלו בפנים יפות ומסבירות, ועליך להראות את עצמך לפניו כשמח על ביאתו עד שהלה יהא סבור שאתה מחבבו באמת ושמח מאוד על ביאתו, שכיון שהוא בא בצל קורתך חייב אתה להנעים לו שהותו עמך ושלא הריב"ש מבאר 'בסבר' - בסברא בדעת ובמחשבה, דהיינו שיהיו רצונך

ביאורים

1. בכלל. באופן כללי. 2. יפלם לו נתיב להיות. כשהוא עסוק במלאכתו יברור

יהושע

פרק ט

חוסן

עיונים

**בְּרַעַתוֹ כִּי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה⁴ הִמָּה
הַקּוֹנִים מִמֶּנּוּ,⁵ אֲשֶׁר אָז נִקַּל לוֹ
לְסַבֵּל שִׂיחוֹתָם וְעִלְיוֹתָם,⁶ לְהַפִּיק
חַן - וְאֵת קוֹנֵים לְהַתְרוּעֵעַ.**

ומחשבתך שלמים להיטיב לבאים לביתך, וגם יעשה זאת באופן שהבאים יראו שבמחשבה וברצון טוב נותן להם את הטובה.

ואם יבוא השואל וישאל: כיצד דורשים חז"ל מן האדם להראות כלפי חוץ

יִתְרַחַק מִמִּקְשַׁת הַכְּבוֹד בְּזָכְרוֹ כִּי

פנים יפות ומסבירות כאילו מחבב את פלוני, והרי באמת לבו אינו כן, ואין פיו ולבו שווים!?

התשובה לכך נעוצה בדקדוק לשון חז"ל: 'הוי מקבל את כל האדם' ולא אמרו את כל 'אדם', כלומר, כדי שיוכל להסביר פנים לכל אדם ולקבל כל אחד בשמחה והארת פנים אמיתית הנובעת מעמקי לבו, עליו לקבל את 'כולו' עם כל מכלול תכונותיו, שהרי אין אדם שאין בו מעלה כלשהי. זהו שאמר התנא: גם אם אינך מחבב את האדם מחמת מגרעותיו הידועות לך, מכל מקום עליך לקבלו בחביבות מחמת אותה מעלה טובה אשר בודאי קיימת בו, ואז באמת תוכל לקבל פניו בכל לבך בסבר פנים יפות.

ביאורים

לעצמו דרך ישרה שיהיה דיבורו בנחת. 3. האנשים האלה. העוסקים עמו במשא ומתן. 4. המה הקונים ממנו. הרי הם הקונים ממנו! וכיון שהוא זקוק להם והוא רוצה למשוך את לבם שיקנו את סחורתו, ממילא - 5. אשר אז נקל לו לסבול שיהותם ועלילותם. יהיה לו קל לשאת את דיבוריהם ואת אופן התנהגותם במהלך עסקיו עמהם, אף כשאינם ערבים לו. 6. להפיק חן ואת קונים להתרועע. וכמו כן יוכל בנקל לגלות את חינו, להיראות ידידותי בעיני לקוחותיו ולהיות להם לרץ וחבר. התנהגות זו שהיא טבעית בתחום המסחר יכולה ללמד את האדם שעליו להיות תמיד בעל סבר פנים יפות ושיהיה דיבורו עם כל אדם בנחת. 7. התנהגות נוספת עולה בנקל לסוחר והיא טבעית לו

חוסן

פרק ט

יהושע

עינים

בְּעַת מִסְחָרוֹ⁸ הִנְהִיז מִחְלִיפוֹ בְּעַד רֹחַ קְשִׁיטָה אַחַת.⁹ יוֹדְרוֹ לְהַחְזִיק יְדֵי אַנְשִׁים אֲשֶׁר מָטָה יָדָם,¹⁰ כִּי יוֹדֵעַ אֶת מַכְאוּבָם,¹¹ וְאַיֶּךְ בְּעֵזֶר מַעֲט יִתְכַן כִּי יִתְעוֹדְדוּ כָּל מִשְׁךְ תַּיִיהָם.

ב. יתלמד להיות לו עין טובה. במסכת אבות (פ"ה מ"ט) תנן: "כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו... עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו".

בספר 'אורחות צדיקים' (שער הנדיבות) כתב, שישנם שלושה מיני נדיבות: בממון, בגוף ובחכמה. וכולם נתקיימו באברהם אבינו, שהיה נדיב בממון

12 הנותן מְעוֹתָיו לְעַבְקָא יִתְלַמֵּד¹³⁽²⁾ לְהִיזוֹת

ביאורים

ולתנהלותו: יתרחק מבקשת הכבוד. כך נוהג הסוחר בעסקיו - הוא מתרחק מגיווני כבוד ומחשבונות של גאוה, לאוו דווקא משום מידותיו הטובות, אלא מפני חישוב פשוט: 8. הנהיז מחליפו בעד רוח קשיטה אחת. הוא מוותר על כבודו כדי לזכות במטבע-כסף, היינו ברווחים. ואם לפרנסתו הוא עושה כן, על אחת כמה וכמה שעליו לנהוג כך בעבודת ה' יתברך. 9. יודרו להחזיק ידי אנשים אשר מטה ידם. כמו כן יש לו לסוחר ללמוד מתחום העסקים לעזור לאנשים אשר מצבם הכלכלי מתמוטט. 10. כי יודע את מכאוובם. גם משום שהוא מכיר וחווה את גודל מכאוובו שלו, כאשר חלילה אינו מצליח בעסקיו ומפסיד ממונו. 11. וגם משום שהוא מכיר ויודע איך בעזר מועט יתכן כי יתעודדו כל משך חייהם. לעיתים בהשקעה כספית מועטת אפשר לתמוך בעסק כושל ו"להעמידו" מחדש, באופן שיהפך מכישלון להצלחה. 12. הנותן מעותיו לעיבא. המשקיע כספו בעסקים שונים בלי לעבוד בהם, ותמורת השקעתו הוא מקבל חלק מהרווחים. 13. יתלמד להיות לו עין טובה. יש לו ללמוד מהשקעותיו להיות שמח בהצלחתו של חברו.

יהושע

פרק ט

חוסן

עיונים

כדכתיב (בראשית כא, לג): 'ויטע אשל בבאר שבע'. נדיב בגופו, שהציל את לוט בן אחיו ונלחם עבורו. נדיב בחכמתו, שלימד לכל העם דרך הישר עד שנתגיירו, כמו שכתוב (שם יב, ה): 'ואת הנפש אשר עשו בחרן'.

לו עין טובה,¹⁴ להנות ממה שירויח וזולתו,¹⁵ ולא תהיה עינו רעה בשל אחרים,¹⁶ ממה שהרגל להנות

רבינו יונה (אבות שם) מפרש ש'עין טובה' היא מידת הנדיבות. ועל דרך זה מפרש ראב"ן, שמידת 'עין טובה' היא הנתינה בעין טובה, ומצאנו שלאברהם היתה 'עין טובה' שנתן לעפרון 'ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר' (שם כג, טז), שהם מטבעות טובות המתקבלות בכל מקום. ומבואר בדבריו שמדת 'עין טובה' אינה רק בעניינים של צדקה ומצוות, אלא שכל מעשיו הם בעין טובה ולא בקמצנות.

החסיד יעב"ץ מפרש ש'עין טובה' היינו שאין לו חמדה בקנייני העולם הזה כלל, כי המעט שלו נראה הרבה בעיניו, ושל אחרים אפילו הרבה ימעט בעיניו, ויחפוץ שיהיה להם יותר ממה שהיה חפץ לעצמו, ואם כן לא יקנא כלל, ויטיב בעיניו שיהיה לאחרים יותר ממנו, ומי שיש בו עין טובה יורה על שיש בו נשמה עליונה.

ב'מכתב מאלהיו' (ח"ד עמ' 4) הביא בשם מהר"ל ב'נתיב עולם' (נתיב עין טוב) שהחילוק בין 'לב טוב' לעין טובה' הוא, ש'לב טוב' היינו שרוצה טוב עבור חבריו, אך מי שיש לו 'עין טובה' מוסיף לרצות עבורו את שלימות הטוב, ואינו שבע רצון עד שיראה לו בחוש כל הטוב ממש. ומבאר בזה ה'מכתב מאלהיו' מה שאמרו בגמרא (סוטה לח, ב): 'אין נותנים כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין', שרק מי שמידת הנתינה שולטת בו, הוא ראוי לברך את ה' במלוא הכרת הטוב.

ביאורים

14. להנות ממה שירויח וזולתו. לרצות בהצלחת הזולת. 15. ולא תהיה עינו רעה בשל אחרים. ולא תהיה עינו צרה במה שיש לאחרים. ומדוע? באיזה אופן עשויות השקעותיו ללמדו לנהוג בטוב לב עם חבריו? 16. ממה שהורגל להנות מהרוחת לוקחי מעותיו. כשם שהוא רגיל לשמוח בהצלחת הסוחרים

חוסן

פרק ט

יהושע

מִהֲרֹחַת לִזְקָחֵי מְעוֹתָיו.¹⁷ יֵשִׁים לְבוֹ עַל שְׁעוֹת זְמַנּוֹ
 שְׁלֹא יִלְכוּ לְאִבּוֹד, בְּקַחְתּוֹ מוֹסֵר¹⁸ אֵיךְ לֹא יֵאָכֵל שֵׁיטְחוֹ
 מְעוֹתָיו אֲצִלּוֹ¹⁹ וְלֹא יִשְׁאוּ פְרֵי הַרְוֹחָה – ²⁰אִם עַל הַרְוֹחָה
 זְמַנִּית כֶּךָ,²¹ עַל הַרְוֹחָה נְצַחִית, עַל אַחַת בְּכֹה וּכְכֹה.

ביאורים

שהשקיע אצלם מכספו, שהרי יש לו חלק ברווחיהם, כן יש לו לרצות תמיד בהצלחת הזולת. 17. ישים לבו. עוד יש לו למשקיע ללמוד מעסקיו, להקפיד על ניצול שעותיו ולהקפיד שלא לבזבז זמנו. 18. איך לא יאכה. איך לא ירצה. 19. ולא ישאו פרי הרוחה. שהרי אם ישהה את כספו בביתו ולא ישקיע אותו בעסקים, לא ירוויח מאומה. 20. על האדם לדון בעצמו קל וחומר: אם על הרוחה זמנית כך. אם הוא חס על רווחיו החולפים הזמניים, ודואג לנצל את כספו ולהשקיעו אצל אחרים לבל יאבד. 21. על הרווחה נצחית על אחת כמה וכמה. ודאי שעל התורה הקדושה שזכויות הלימוד בה עומדות לנצח יש לו לדאוג ועליו לנצל את זמנו הפנוי בעסק בתורה לבל יאבד לריק. [והיינו, שראוי לסוחר זה לראות בממונו מעין משל לזמנו: כשם שבממונו הימנעות מהשקעה או במילים אחרות אי העשייה לכשעצמה גורמת הפסד, ועל כן יעשה כל שביכולתו לנצל ממונו להשקיעו, כן הזמן העומד לרשות האדם, אי ניצול הזמן בעסק התורה, הוא עצמו הפסד גדול, ועל כן יש לו לעשות כל שביכולתו לנצל זמנו לעסק התורה. וכפי שסיים רבנו, אם בממונו מקפיד האדם על כך, בזמן הפנוי לעסק התורה על אחת כמה וכמה. (עיונים והוספות)].

יהושע

פרק ט

חוסן

עיונים

א. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. כי כל מעשי **בעלי** נכסים ² ישימו לנכבם, כי כמו שלא יחפצו להחזיק בשכנים ³ המקלקלים ביתם ומטשטשים בנינם, ⁴ לבל יצא שכם בהפסדם, כן בראתו את עצמו דר בעולמו של הקדוש ברוך הוא ⁵ כי שם ביתו, ⁶ לבל יתן מנרעות בעבודתו ⁷ ולא יקלקל עולמו. כמו שאמרו ז"ל במדרש (קהלת רבה ז, יג) ⁸ שתפסו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, ⁹ והוליכו על כל איילני גן עדן, ואמר לו: ראה מעשי ¹⁰ כמה נאים ומשפחים הם, ^{11(א)} תן דעתך ¹² שלא תקלקל ותחריב את עולמי.

ביאורים

1. בעלי נכסים. המשכירים והמחכירים בתיהם ושותיהם לאחרים. 2. ישימו לנכבם. יש להם ללמוד מעסקם זה. 3. המקלקלים ביתם ומטשטשים בנינם. כשם שהם מתחמקים מלהשכיר את ביתם לאנשים ההורסים ומשחיתים את נכסיהם. 4. לבל יצא שכם בהפסדם. לבל יצא רווח השכירות בהפסד שגורמים אותם שכנים בהרס הבתים והשדות, כך צריך האדם להיזהר מלפגוע בעולמו של ה'. 5. כי שם ביתו. האדם הוא כ"שוכר" בית בעולמו של הקב"ה, דייר שכיר בנכסיו של הבורא. 6. לבל יתן מנרעות בעבודתו. שלא יגרע ולא יחסיר ממילוי חובתו בעבודתו את ה' יתברך. 7. ולא יקלקל עולמו. החטא מקלקל ופוגע בעולמו של הקב"ה, לפיכך על האדם להיזהר לבל יחטא. 8. שתפסו הקב"ה לאדם הראשון. בשעה שבראו. 9. והוליכו. סבב עמו בגן העדן והראה לו אילנות שבראו. 10. כמה נאים ומשפחים הם. שכן כל הבריאה כולה נבראה ללא שום פגם ודופי. 11. תן דעתך. להבין את גודל האחריות הרובצת עליך. 12. שלא תקלקל. בחטאיך. לפי שהחטא מקלקל ומשחית את הבריאה.

חוסן

פרק ט

יהושע

עיונים

האדם משפיעים ופועלים הן על עולמות העליונים והן על עולמות התחתונים. על עולמות העליונים כפי שהרחיב בספר 'נפש החיים' (שער א פ"ג): "כן בדמיון זה, כביכול, ברא הוא יתברך את האדם, והשליטו על רבי רבוון כחות ועולמות אין מספר, ומסרם בידו שיהא הוא המדבר והמנהיג אותם על פי כל פרטי תנועות מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו וכל סדרי הנהגותיו, הן לטוב או להיפך ח"ו. כי במעשיו ודיבוריו ומחשבותיו הטובים, הוא מקיים ונותן כח בכמה כחות ועולמות עליונים הקדושים, ומוסיף בהם קדושה ואור, כמו שכתוב (ישעיה נא, טז): 'ואשים דברי בפיך גו' לנטוע שמים וליסוד ארץ', וכמאמרם ז"ל (ברכות סד,א): אל תקרא 'בניך' אלא 'בוניך', כי המה המסדרים עולמות העליונים, כבונה המסדר בנינו, ונותנים בהם רב כח.

ובהיפוך ח"ו, על ידי מעשיו או דיבוריו ומחשבותיו אשר לא טובים, הוא מהרס רח"ל כמה כחות ועולמות עליונים הקדושים, לאין ערך ושיעור, כמו שנאמר (שם מט, יז): 'מהרסיך ומחריביך ממך יצאו', או מחשיך או מקטין אורם וקדושתם ח"ו, ומוסיף כח לעומת זה במדורות הטומאה רח"ל.

זהו: 'ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים' וגו' (בראשית א, כז), 'כי בצלם אלקים עשה' וגו' (שם ט, ו), שכמו שהוא יתברך שמו הוא האלוקים, בעל הכוחות הנמצאים בכל העולמות כולם, ומסדרם ומנהיגם כל רגע כרצונו, כן השליט רצונו יתברך את האדם שיהא הוא הפותח והסוגר של כמה אלפי רבואות כחות ועולמות, על פי כל פרטי סדרי הנהגותיו בכל ענייניו בכל עת ורגע ממש, כפי שרשו העליון של מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו, כאילו הוא גם כן הבעל כח שלהם כביכול".

ובפרק ד הוסיף ה'נפש החיים': "ובאמת, כי האיש החכם ויבין את זאת לאמיתו, לבו יחיל בקרבו בחיל ורעדה, בשומעו על לבו על מעשיו אשר לא טובים ח"ו, עד היכן המה מגיעים לקלקל ולהרוס בחטא קל חס ושלומו", עכ"ל. וכן הרמח"ל (מאמר העקרים) הרחיב בענין, וכתב בתו"ד: "ואולם שם האדון ברוך הוא כח במעשי האדם לעורר את השרשים העליונים, והיינו, שיהיו ממשיכים אור שפע קדושתו יתברך ואור טובו, או המשך הזוהמא והטומאה ההוא. והנה ייחד לו מעשים שעל ידם תמשך הקדושה, וצוהו להתמיד בהם, והם כלל המצוות, וייחד מעשים שעל ידם תמשך הזוהמא, וצוהו למנוע מהם, והם כלל האיסורים".

13 וְכֵן ¹⁴ יִזְדְּרוּ לְתַקֵּן מַעֲשֵׂיו הָרָעִים, כְּעוֹד שֶׁלֹּא פָּרְצוּ בוֹ פְּרִצוֹת, ¹⁵ כְּמִרְסָה הַתְּהַלְּכוּ בוֹ בְּרַחֲבָהּ, ¹⁶ לְבַל יִקְשֶׁה עָלָיו הַתְּשׁוּבָה אַחֲרָי זֶה. כְּמוֹ שִׁישְׁתַּדֵּל לְתַקֵּן כָּל ¹⁷ בְּדָק בְּבִנְיָנוֹ, ¹⁸ לְבַל יִהְרָסוּ אֲבָנָיו. וְכְמוֹ שֶׁאֶמְרוּ: "לֵאלֹהֵינוּ (יְבָמוֹת סָג, א):" ¹⁹ טוֹם וְלֹא תִשְׁפִּיץ, ²⁰ שֶׁפּוֹיץ וְלֹא תִבְנֶה, ²¹ וְכֵן בְּכֹלֵם.

ולחובה לרשעים שמקלקלים אותה".

ביאורים

13. **וכן**. ילמד אדם זה בעל הנכסים, שכשם שהוא מזדרז לתקן את הנזקים המתהווים מדי פעם בנכסיו, וככל שיתממה, כן יקשה עליו התיקון, לדוגמא: אם נסדק הבניין שברשותו, עלול הסדק להתרחב ולערער את יציבות הבניין כולו, כך בעבודתו יתברך יזדרז - 14. **יזדרז לתקן מעשיו הרעים כעוד שלא פרצו בו פרצות**. יזדרז לחזור בו ממעשיו הרעים לפני שהחטא יקלקל וישחית את נפשו. 15. **כמירסא התהלכו בו ברחבה**. לפני שיתרש בחטא. כשחוטא האדם בפעם הראשונה, לבו נוקפו ונעשה לו צר. כשהוא משתרש בחטא, שוב אינו מרגיש שצר לו, הוא הולך ברחבות לב, בנינוחות. 16. **לבל יקשה עליו התשובה אחרי זה**. כמו שאמרו חז"ל (יומא פו, ב): "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, הותרה לו". ופירושו שנעשית לו העבירה כהיתר. 17. **בדק בבנינו**. כל סדק ופרצה בבניינו. 18. **לבל יהרסו אבניו**. משום שאם לא יזדרז לתקן את הסדק הקטן, עלול הסדק להתרחב ולערער את הבניין כולו. 19. **טום ולא תשפיץ**. אם נפער חור בכותל, סתמהו מיד, לפני שיתרחב ותצטרך לשפץ את הקיר כולו. 20. **שפויץ ולא תבנה**. ואם זקוק אתה לשפץ ביתך, עשה זאת מיד, שמא יתמוטט ותזדקק לבנותו מחדש. 21. **וכן בכלם**. ועל

חוסן

פרק ט

יהושע

ענינים

כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר, ²²יְחַק הָאָדָם
בְּדַעְתּוֹ כִּי כָּל ²³עֲנִינֵי
עֲסָקְיוֹ בְּעוֹלָם הֵם לֹא לְדִגְמָא, ²⁴אֲשֶׁר
מֵהֶם יִקַּח לְעֵבֶד אֶת ה'. וַיְהִי אֲצִלּוֹ
עֲסָקְיוֹ בְּעוֹלָמוֹ ה' מוֹשֵׁל, וְעִבּוּדְתּוֹ
אֶת ה' - ה' נְמוֹשֵׁל, ^{25(א)}לְהַשְׁבִּיל
לְהִיטִיב. ²⁶הֵם - הַצֵּל ²⁷וַיְהִי עִבּוּדָה לְה'

ב. להשכיל להיטיב. כתב ה'חפץ חיים' בספרו 'אהבת חסד' (פרק יא בהגה"ה): 'שמעתי בשם גאון אחד שאמר, שהאדם צריך לשער בנפשו שלשה דברים: א) שאין לו אלא יום אחד לחיות. ב) שאין לו אלא פרק משניות אחד או דף גמרא אחד מה שהוא עוסק בו עתה. ג) שהוא ישראל אחד שהקב"ה מצוהו על קיום התורה, ובו תלוי קיום העולם.

כי על ידי שיחשוב שיש לו רק יום אחד לחיות, יעשה כל מה שבכוחו בתשובה ומעשים טובים, ולא יניח הדבר עד למחר. גם ממה שיחשוב שאין לו אלא מעט

ביאורים

זה הדרך בכל עיסוק ועיסוק. באותו אופן יש לו לאדם ללמוד מוסר מעסקיו ולהסיק מהם איך לעבוד את בוראו ולהידיבק בתורתו. ²² יחוק. יחוק ויקבע. ²³ עניני עסקיו. ענייני מסחרו ופרנסתו. ²⁴ אשר מהם יקח. דוגמא ומשל כיצד לעבוד - ²⁵ להשכיל להיטיב. באותה מידה שבה ישכיל לחקור וללמוד מפרנסתו ועסקיו לענייני עבודת ה' יתברך, כן יזכה להיטיב דרכו. ²⁶ הם הצל. העסקים המסחריים הם בבחינת צל, בהיותם משקפים את צורתו של העצם המצל, היינו העצם המטיל את הצל. אותו עצם המטיל את הצל הוא הדבר הממשי, האמיתי, והצל הוא מראה חולף חסר ממשות. תועלתו של הצל היא שהוא משרטט את צורתו של העצם המוצל. בדומה לכך עסקי האדם אינם אלא אמצעי ללמד איך לנהוג בעבודת ה', הם מבליטים את צורת ההתנהגות הנדרשת, אולם אינם העיקר. התכלית היא עבודת ה'. כפי שמסיים רבנו ואומר: והעבודה - ²⁷ והעבודה לה' המוצל. המציאות הממשית הנראית בעזרת ה"צל", היינו העסקים החומריים, היא עבודת ה'.

יהושע

פרק ט

חוסן

עיונים

- הַמְצֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים-א כט, טו): ²⁸ "כִּצֵּל יְמִינוֹ עַל הָאָרֶץ", וְעַל זֶה נֶאֱמַר (משלי ג, ז) ²⁹ "כִּבֵּל דְּרִכֶּיךָ דַּעְהוּ" ³⁰ כְּמוֹ שֶׁבִאֲרַנּוּהוּ.

ללמוד, ממילא שוב לא יתעצל בזה, לאפוקי מהיצר שמרחיב הדבר בלבו ואומר לו: כמה תהיה מוכרח עוד לעמוד משך זמן רב עד שתגמור הסדר או

המסכת, ועל ידי זה הוא מרפה ידו. גם ממה שיחשוב שעליו תלוי קיום העולם, יזדרז ביותר לאפוקי מהיצר שמטענהו ואומר לו: בודאי נמצאו אנשים אחרים מקיימי התורה כראוי ויתקיים העולם בשבילם, ובאמת כבר אמרו חז"ל שחייב אדם לומר: 'שבבילי נברא העולם', וגם פעמים שהעולם חציו זכאי וחציו חייב, וכשניתוסף חוטא אחד, הוא מכריע את כל העולם לכף חובה על ידי זה.

ולדעתי כל זה רמזו בתורה הקדושה בפרשת קריאת שמע (דברים ו, ה): 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך' וגו', והיאך תעשה עד שתגיע לזה, 'והיו הדברים האלה', היינו, אותו המעט שהוא לומד עתה. 'אשר אנכי מצוך', שיחשוב בלבו: שבעולם אין רק הקב"ה והוא, 'היום' היינו, שאין לו רק יום זה לבדו. 'על לבבך' היינו, השלשה דברים אלו - יהיו לאדם על לבבו תמיד, עכ"ד.

ביאורים

28. כצ'ל ימינו על הארץ. חיי העולם-הזה ותהלוכותיו (-'ימינו על הארץ'), הריהם 'כצ'ל' בלבד והם באים להראותנו דרך בעבודתו יתברך, וכמבואר לעיל.
29. ככל דרכיך דעהו. מכל תהלוכות דרכיך בעולם החומר למד על הדרך בעבודת האלוקים. 30. כמו שבארנוהו. לעיל בתחילת מאמר ב', ב'תוכן המאמר ויסודו', עיי"ש.

פרקי

כָּל המדבר עד כה, הוא לעורר את האדם להתחזיק בתורה, כל אחד לפי מה שהוא. אולם הדבר ¹ אשר ירים קרנה של תורה בקהל עם הנה הוא כבוד התורה בעצמו, אשר הוחרנו עליו מאד. וענין הכבוד הזה מתחלק ² לשלש מערכות: א. בדבר עם בני ביתו או עם בני אדם. ב. בהנהגתו עם התלמיד חכם ³ וחלקו לו כבוד. ג. בהשקפתו לטובה על עניניו להעמידם על תלם, ונדבר גם אחת לאחת.

ונאמר ⁵ בענין הראשון. הנה מהידוע כי ⁶ הספור

ביאורים

1. אשר ירים קרנה של תורה בקהל עם. בפרק זה עוסק רבנו בשלוש דרכים שמטרתן להעלות את ערכה של התורה בקהל עם, כלומר, בעיני הציבור, כך שיימשך לבם להרבות בעסק התורה. 2. לשלש מערכות. לשלוש דרכים שונות שיש להשתדל בהן כדי להרים את קרן התורה: הראשונה, בשיחה ובדיבור עם בני ביתו ושאר בני האדם, השנייה, ביחס אל תלמיד חכם - 3. וחלקו לו כבוד. בהיותו מכבד, מעריך ומוקיר תלמידי חכמים. 4. בהשקפתו לטובה על עניניו להעמידם על תילם. והשלישית, כשמתבונן על עניניו של התלמיד החכם, כדי להיטיב לו ולמלא את צרכיו, כפי שיבואר בהמשך. 5. בענין הראשון. בדרך הראשונה: בדבר עם בני ביתו או עם בני אדם. 6. הספור שבבחו של דבר והגדת תהלתו. תיאור שבח ואמירת דברי תהילה מדורבנים אנשים להגיע

יהושע

פרק י

חוסן

עיונים

בְּשִׁבְחֹוֹ שֶׁל דָּבָר, וְהַגִּדְתָּ תְהַלְתָּו,
 מְעֹזֵר מְאֹד אֶת לִבְבֵי הַשּׁוֹמְעִים
 7 לְהַשְׁתַּדֵּל בְּהַשְׁתָּו. אֲשֶׁר עַל כֵּן
 8 נִמְנָה בְּדַבְרֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל שֶׁכֵּתָן שֶׁל
 חֲכָמִים, 9 לְמַעַן יִנְהַר אַחֲרֵיהֶם כְּכֹל
 עֵז, 10 לְאֹמֵר: מְתִי יִגְיְעוּ מַעֲשֵׂי
 לְמַעֲשֵׂיהֶם. (ירוּשְׁלָמִי: ^(א) חֵיב אָדָם
 לִזְכֹּר מְתִי יִגְיְעוּ מַעֲשֵׂי כּוֹ). וְעַל כֵּן

א. חייב אדם לומר
 מתי יגיעו מעשי וכו'.
 בתנא דבי אליהו (פרק
 כה) אמרו: "חייב אדם
 לומר מתי יגיעו מעשי
 למעשי אבותי אברהם
 יצחק ויעקב". חז"ל
 חייבו את כל אחד
 ואחד מישראל, שכל
 שאיפתו תהיה תמיד
 להגיע למעשיהם של
 האבות הקדושים.
 אמנם צריך להתבונן,

והלא אין לנו שום השגה במעשיהם של האבות, והם למעלה מהשגתנו, וכיצד
 שייך לחייב כל אחד לשאוף להגיע למעשיהם הנשגבים?
 הנה לדוגמא, הקב"ה ציוה את אברהם אבינו להעלות את יצחק בנו לעולה.
 הבה נתבונן, הלא בשעה שהבטיח הקב"ה לאברהם 'שכרך הרבה מאד'
 (בראשית טו, א), שאלו אברהם: 'מה תתן לי ואנכי הולך ערירי' (פסוק ב). הגם
 שהקב"ה מבטיח לו 'שכרך הרבה מאד', שואל אברהם 'מה תתן לי', כי אם לו
 בן שירש אותו, אין ערך לשום שכר שיובטח לו. ולבסוף בגיל מאה הוא ניחן

ביאורים

לאותו הישג שזכה בשבחים כה רבים. 7. להשתדל בהשגתו. להשתדל להשיגו.
 8. נמנה בדברי חז"ל. מצינו בדברי חז"ל שהאריכו לספר בשבחם של החכמים.
 9. למען ינהר אחריהם ככל עוז. כדי שיימשך לבו של האדם להידבק
 במעשיהם בכל כוחו. 10. לאמור. עד שיבטא את שאיפתו באמירה שמת
 יגיעו מעשי למעשיהם. בירושלמי מופיעה אמירה זו בלשון דומה: "חייב אדם
 לומר מתי יגיעו מעשי", ובתנא דבי אליהו מצינו (רבא פרק כה): "חייב אדם
 לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב". אמירה זו מלמדת
 על מידת השאיפה הנדרשת מן האדם להידבק במעשי הגדולים ממנו בתורה
 וביראה.

חוסן

פרקי

יהושע

עיונים

בבן יחיד שדומה לאביו וגדל אצלו במשך שלושים ושבע שנים, ולאחר כל זאת הוא מצווה להעלותו לקרבן עולה, ולמרות כל האהבה שיש לאברהם אל יצחק בנו, ובמיוחד שבלי הבן הזה הכל נחשב אצלו למאומה, הלך בשמחה ובזריזות לעשות רצון ה', ולא עוד, אלא שבמשך הליכתו להר המוריה שארכה שלשה ימים, בא אליו השטן וניסה למנוע ונלחם עמו בכל מיני תחבולות והפרעות, ואברהם התגבר על הכל!

הרי מעשה זה גדול מאד למעלה מכוח אנוש, ואיך אפשר לצוות ולחייב כל אדם מישראל בכל מצב ובכל דרגה לשאוף ולהשיג את מעשי אבותינו? והרי אין לנו שום השגה והבנה במעשיהם, ואין לנו שום אפשרות להיות כמותם. וכך הם כל המעשים ממעשי האבות הכתובים בתורה, הרי הם למעלה מהשגתנו, ואיך אפשר לדרוש מאדם להתנהג כמו האבות הקדושים?

ויש לבאר, שאין הכוונה שחייבים להגיע לדרגת האבות, אלא החיוב הוא להגיע לכל הפחות לסוג הזה. כלומר, כמו שיש בבריאה כמה סוגים: דומם, צומח, חי ומדבר, ובדרגה של 'חי' נכללים כל בעלי החיים בין יתושים זעירים ובין אריה מלך החיות, למרות ההבדלים העצומים שביניהם, מכל מקום שניהם מאותו סוג, כך חייב כל אחד מישראל להגיע להיות מהסוג הזה של האבות הקדושים. אכן לאמתו של דבר, המעשים הגדולים והמופלאים שעשו אבותינו, מעשי אדם הם ולא מעשים של מלאכים, ומבחינה זו הם היו בני אדם כמותנו ממש, רק שאין אנו יודעים ואיננו מודעים לכוחות הנפש הגדולים והעצומים שטמונים

בקרבן של כל אחד ואחד מישראל.

בכוחות הנפש העצומים שנמצאים בקרבן של כל אחד ואחד מישראל ניתן להשיג, לפעול ולעשות מעשים גדולים מאוד, והחובה שהטילו חז"ל לומר 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותינו' הכוונה שהטילו על כל אחד ואחד חובה **לנצל ככל יכולתו את כל כוחות הנפש הטמונים בקרבן**, שבאמצעותם ניתן להשיג מעלות רמות ונשגבות.

הנה אצל יעקב אבינו כתוב שהוא גלל את האבן הגדולה מעל פי הבאר. אבן גדולה, שהיה צריך שכל הרועים יתאמצו ביחד לגלול אותה, הוא הצליח לגלול לבדו (בראשית כט, י). לשם מה התורה מאריכה בדבר זה, וכי התורה באה להדגיש את כוחו הגופני של יעקב אבינו?

ויתבאר הענין על פי מה שפירש רבי חיים שמואלביץ את דברי הפיוט (תפילת

עיונים חוסן פרק י' יהושע

גשם): "יחד לב וגל אבן מפי באר מים", כלומר, יעקב אבינו גלל את האבן לא על ידי כוחות הגוף אלא על ידי כוחות הנפש. הוא ייחד את לבו ועל ידי זה גלל את האבן הגדולה. בריכוז ובמיצוי של כל כוחות הנפש ניתן להעביר אפילו משא כבד של כמה אנשים. וזהו שבאה התורה ללמדנו, כמה גדולים ועמוקים כוחות נפש האדם, שעם השימוש

גם ¹¹בְּדַבַּרְתָּ בְּנֵי אָדָם ¹²בְּשִׁבְתּוֹ בְּבֵיתוֹ, בְּנֵיוֹ בְּשִׁתְּלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשִׁלְחָנוֹ - ¹³נִכּוֹן מְאֹד לְבַל יַעֲסֹק עִמָּהֶם בְּדַבְרֵי הַבְּאִי, ¹⁴אִפְסֵם כִּי יֵאָחֵז דְּרָכּוֹ לְשֵׂא מִדְּבָרוֹתָיו לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל תּוֹרָה ¹⁵וְשֶׁל אֲנָשֵׁי הַמַּעֲלָה, וּבִיזוֹתָהּ, מִהֵנְמַצָּא אֲצֶל ¹⁶בְּנֵי גִילָם. וְעַל זֶה וְעַל כִּיּוֹצֵא פְּזָה אֶמְרוּ (זכחים קטו, ב): "עַתָּה לְחִשּׁוֹת ¹⁷וְעַתָּה לְדַבֵּר" כּו' (קהלת ג, ז), ¹⁸פְּעָמִים שְׂאֲרָם מְדַבֵּר

הנכון ומתוך ריכוז עצום ומיצוי כל הכוחות, ניתן להשיג דרגות גבוהות ועליונות. וזהו שורש החיוב לומר 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי', כי מכל אחד נדרש לנצל את הכוחות הטמונים בו, וכמו שאבותינו הקדושים ניצלו את כל כוחם לעבודת השי"ת (דעת שרגא פר' וירא).

ביאורים

11. בדברת בני אדם. בעודו מדבר עם בני אדם בכלל, ובפרט - 12. בשבתו בביתו. בהיותו בביתו בשיחה עם בניו, בנים מהוגנים כשתילי זיתים.
13. נכון מאוד לבל יעסוק עמהם בדברי הבאי. ראוי שלא ידבר עמם בדברי הבל ושטות.
14. אפס כי יאחז דרכו לישא מדברותיו. אלא תהיה דרכו לשאת דברים ולספר בשבח התורה ולומדיה.
15. ושל אנשי המעלה. בני העלייה, גדולי התורה.
16. בני גילם. ירבה לספר בשבחם של לומדים בני גילם של בניו, משום שתיאור השבח של בני גילם יעורר בבניו את החשק ללכת בדרכם ולהוסיף בלימוד התורה כמוהם.
17. ועת לדבר. אף בדיבורים שאינם דברי תורה ממש.
18. פעמים שארם מדבר. ייתכן שזוכה אדם לשכר על דיבורו,

חוסן

פרק י

יהושע

עינים

וּמְקַבֵּל שָׂכָר.¹⁹ יֵבִיעַ אֹמֵר כִּי הַתּוֹרָה
 הִיא הַצְּלַחַת הָאָדָם וְאִשְׁרוֹ בְּזֶה
 וּבְבָא,²⁰ מַה יִּקְרוּ שׁוֹקְדֵיהָ,²¹ מַה
 נַעֲמֻ שׁוֹתְרֵיהָ, אֲשֶׁרֵיהֶם וְאֲשֶׁרֵי
 חֻלְקָם. וּבְמוֹ שֶׁאָמַר רַבִּי מְאִיר (ברכות
 יז, א) ²² כִּד הָיוּ מְסִיִּים סִפְרָא דְאִיּוֹב:
²³ סוּף אָדָם לְמוֹת וְכוּ', אֲשֶׁרֵי מִי
 שֶׁגָּדַל בַּתּוֹרָה וְעָמְלוֹ בַּתּוֹרָה,
 (ב) וְנִפְטָר בְּשֵׁם טוֹב מִן הָעוֹלָם, וְעָלְיוֹ

ב. ונפטר בשם טוב מן העולם. במסכת ברכות (ז, א) אמרו: "אשרי מי שגדל בתורה, ועמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם". כדי שיוכל האדם להיפטר מהעולם במחשבה רוחנית ומתוך הרהור בעסק התורה, צריך הוא לעבד את עצמו מנעוריו ולהתרגל להיות מעורה בעסק

התורה בעמל רב, רק אז יוכל להגיע לכך שייפטר בשם טוב.

ביאורים

גם אם לא קיים מצוות לימוד תורה באותו דיבור, כגון כשמדבר בשבחה של התורה ושל לומדיה. ¹⁹ יביע אומר כי התורה היא הצלחת האדם ואשרו בזה ובבא. אלו יהיו דבריו של המספר בשבחה של תורה: ההצלחה האמיתית של האדם ניכרת בלימוד התורה, היא מקור האושר בעולם הזה ובעולם הבא. ²⁰ מה יקרו שוקדיה. כמה יקרים הם השוקדים בה. ²¹ מה נעמנו שותריה. וכמה נעימים הליכות מבקשיה, החפצים בלימודה והדורשים להבין אמריה. ²² כד הוה מסיים ספרא דאיוב. כאשר היה רבי מאיר מסיים ללמוד את ספר איוב, המתאר כמה סבל עלול האדם לסבול בזה העולם, היה אומר: ²³ סוף אדם למוות. סופו של האדם למוות, ואם אכן כן, מהי תכלית האדם בעולם? עושרו, חוזקו, חוכמתו, נכסיו - הכול ייאבד את ערכו, אם האדם עצמו ימות ויכלה. מוכרחים אפוא לומר שתכליתו של האדם מצויה בתחום אחר, שאינו כלה לעולם. תכליתו היא לעשות נחת רוח ליוצרו. אכן, רבי מאיר המשך ואמר: אשרי מי שגדל בתורה.

עיונים

'שם טוב' משמע, שהוא עסוק תמיד ברוחניות, כי אי אפשר להיפטר ב'שם טוב' אם לא נתגדל בשם טוב. צריך הוא לגדול כל ימיו בעבודת ה' ובעמלה של תורה, וכאשר תגיע שעתו להיפטר מהעולם יזכה ממילא לכך שרגעיו האחרונים יהיו בשם טוב, בשם שבו הוא מתגדל מההתחלה ועד הסוף, מהיוולדו ועד מותו. אשרי אדם שחתם ימיו במחשבה של תורה, ואשרי אדם שיצאה נשמתו באחד, כמו שאמרו על רבי עקיבא. אם לא ירגיל האדם את מחשבותיו עוד מנעוריו בתורה וביראה, עלול הוא למות מתוך מחשבה בלתי טהורה, מתוך מחשבת ממון ורכוש, מתוך מחשבת ליצנות, כעס, גאווה, ואוי לו למי שנשמתו יוצאה ומסיים חייו בהרהור כזה ומביא את עצמו לעולם העליון במחשבה שפלה. והאדם יכול להבטיח את עצמו שלא יגיע לכך, רק אם יגדל את עצמו בשם טוב, רק אז יצא מהעולם בשם טוב, מותו ימצא אותו בעצם מחשבה טהורה, בהרהור יפה, אך תלוי הדבר במה עסוק היה כל ימיו.

"רבי יהודה משכח לרבי אלעזר דהוה יתיב וקא עציב, אמר ליה: במאי קא עסיק מר? אמר ליה: כתיב (משלי טז, טו): 'באור פני מלך חיים', בזמן שהמלך מראה פנים שוחקות העבדים שוחקין, ובזמן שהמלך מראה פנים עצובות, העבדים עציבין". מה טוב ומה נעים לו לאדם שכל שעה שפוגשים בו הוא עסוק ברוחניות, מהרהר בתורה וביראה, שקוע במחשבותיו בדרכי התורה והלכותיה ובדרכי העבודה לה' יתברך, אזי בטוח הוא כשיבוא זמנו ויפטר מן העולם, יצא מתוך מחשבה רוחנית ולא מתוך עיסוק בענייני הגשמיים, וכל שכן בהרהורי עבירה של בין אדם לחברו או בין אדם למקום.

כתיב: "מי האיש אשר בנה בית ולא חננו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחננו" - "ודבר של עגמת נפש הוא" (רש"י דברים כ, ה). וכי בזה שאיש אחר יחננו, יש יותר עגמת נפש מאשר בעצם מותו במלחמה? ברם, צר מאד הדבר זוהי עגמת נפש גדולה מאד, שאדם מישראל ימות מתוך מחשבה כזו, ובמקום להרהר תשובה ברגעי חייו האחרונים תהא מחשבתו עסוקה שאיש אחר יחנן את ביתו החדש.

בדומה לזה מתפרש מאמר חז"ל: "מיתת צמא קשה מכולן". וזהו לפי שגועי מצמיאון עשוי להינצל ממות במעט מים עד הרגע האחרון, ומשום כך אין דעתו נתונה להתבונן ולנהוג כפי שראוי לו לאדם מישראל לנהוג ברגעים כאלו, לכן מיתת צמא קשה מכולם, שצריך הוא להתייגע ולהתאמץ ולהתעלות למעלה

ג. כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'.

פְּרִי הָאָדָם בְּעוֹלָמוֹ כְּמוֹ שְׁנֵאמַר
(בראשית יח, יט) ^{30(ז)} כִּי יִדְעֵתִי לְמַעַן

לכאורה היינו סבורים שאהבת ה' לאברהם היתה משום שמסר את נפשו נגד כל העבודות זרות, והלך בכל מקום והכריז שיש א-ל אחד בעולם, עד שנמרוד גזר עליו להשליכו לכבשן האש שהיה אש עצומה מאוד, כמו שכתב ב'שבט מוסר' (פרק נב) שהאנשים שהשליכוהו לכבשן נשרפו, והיה צריך להיות שהטעם ל'ידעתי' (שהוא לשון חיבה) כיון שמסר את נפשו לפרסם בכל העולם שהקב"ה יחיד, וכל העבודה זרה אינם כלום, וגם משום שאברהם אבינו קיים את כל התורה (יזמא כח, ב), אבל בפסוק כתוב 'כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'', והיינו שהטעם שהקב"ה אהבו וידעו הוא מחמת שחינך את בניו וביתו אחריו לדרך ה' (ימלא פי תהלתך - עניני ציבור).

ויש שביאר על פי מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (סוף מסכת מכות): 'מעיקרי האמונה בתורה, כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן, ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה, הנה זכה בה לחיי העולם הבא, ועל זה אמר רבי חנניא, כי המצוות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהן על מתכונתה ושלמותה. ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותו מעשה. וממה שיראה על העיקר הזה, מה ששאל רבי חנינא בן תרדיון 'מה אני לחיי עולם הבא', והשיבו המשיב: 'כלום בא מעשה לידך', כלומר, נודמן לך לעשות מצוה כהוגן, השיבו: כי נזדמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר, וזכה לחיי העולם

ביאורים

כי זה עיקר תכליתו ועיקר פרי עמלו בזה העולם. 30. כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו'. רש"י מפרש את המילה "ידעתי" כך: "לשון חיבה". לפי הסבר זה הקב"ה אומר שחיבתו, אהבתו וקרבנותו אל אברהם אבינו נתונות לו, מפני שיצווה לבניו ויראה לצאצאיו ולמשפחתו אחרי מותו שישמרו את תורת ה' וכו'. בפסוק זה מבואר שהסיבה לחיבתו ואהבתו של הקב"ה נובעות מהידיעה ש"יצוה את בניו... אחריו".

חוסן

פרק י

יהושע

עיונים

אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו
³¹וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' וְגו'.

הבא, ופירש הכתוב (ישעיה מז, כא): 'ה' חפץ למען צדקו', לצדק את ישראל,

למען כי 'יגדיל תורה ויאדיר'.
ובזה מבואר מה שאמרה תורה 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו', כי מה שיצוה אב לבנו, נובע מהאמת הברורה לו, והיא היא הנקודה הפנימית אשר בלבבו, ולמען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, היא היא ההוכחה הברורה ביותר על שלימות לבו ונאמנותו להקב"ה, יותר מכל העשרה ניסיונות שנתנסה ועמד בהם, ועל כן אמרה תורה 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו', וכמו שכתב הרמב"ם שאף שרבי חנינא בן תרדיון מסר נפשו ללמד תורה ברבים, עדיין שאל 'מה אני לחיי העולם הבא', ורק על ידי מעשה צדקה שעשה בשלימות ובכל לבו, בכך נודע שיזכה לחיי העולם הבא (שי לתורה הגדש"פ - ברכת אב).

ביאורים

31. ושמרו דרך ה'. נמצא שעיקר מעלת אברהם אבינו ע"ה ועיקר שבחו באותה מעלה של הנחלת דרכו לדורות הבאים אחריו. שבח זה עולה על כל צדקותיו ומעלותיו, והוא הסיבה להיותו אבי האומה. ודאי הוא שזוהו גם עיקר תכליתו של האדם.

עיונים

חוסן

פרק י

יהושע

א. אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. במסכת נדרים (לב, א): אמר רבי אליעזר, גדולה תורה, שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: 'אם לא בריתי יום ולילה' וגו'. וכל בריאת העולם היה על תנאי שיקבלו ישראל את התורה, כידוע מאמרם ז"ל (שבת פח, א) שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית, אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימים, ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. וכתב בספר 'נפש החיים' בענין זה (שער ד פרק יא): "והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו מקצה עד קצהו פנוי ח"ו אף רגע אחד ממש מהעסק

וְכֵן כְּאִשֶּׁר יָשִׁיחַ עִם בְּנֵי אָדָם יִהְיֶה רְגִיל עַל לְשׁוֹנוֹ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן שֶׁל עֲמָלֵי תּוֹרָה, אֲשֶׁהֶם מַעֲמִידִין אֶת הָעוֹלָם. כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ כְּמוֹשְׁלֵי רַבְתֵּי (הוֹבֵא ב"נֶפֶשׁ הַחַיִּים" שֶׁעַד ד' פֶּרֶק י"א): אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בְּנֵי, הָיוּ מִתְעַסְקִין בַּתּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וּמַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאֵלֹה אַתֶּם מַעֲמִידִים אֶת כָּל הָעוֹלָם. וּבְמִדְרַשׁ 'הַזֵּית' (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה ה, מו): "שׁוֹקְדֵי עַמּוּדֵי נִשְׁנִי" (שִׁיר הַשִּׁירִים שם) - אֵלֹה תִּלְמִידֵי חֲכָמִים; לְמַה נִּמְשְׁלוּ לְעַמּוּדִים? אֲשֶׁהֶם עַמּוּדֵי עוֹלָם, שְׁנֵאמַר (ירמיה לג, כה): אִם

ביאורים

1. שהם מעמידין את העולם. שהרי בזכות עמלי התורה עומד העולם. 2. שהם עמודי עולם. בזכותם עומד העולם. 3. אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. אם עסק התורה הנקראת 'ברית' לא היה מתקיים יומם ולילה ללא הפסקה, 'חוקות שמים וארץ לא שמת', היה העולם חרב חלילה. וכמו שכתב רש"י (בראשית א, א) ש"לא נברא העולם אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה".

חוסן

פרקי

יהושע

עינים

לא כְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָהּ וְגו'.⁴ וְהָן
 אֵינִן נְטוּרֵי קְרָתָא (פתיחה איכה רכתי
 ב'),⁵ הֵם הָעוֹסְקִים כָּל יְמֵיהֶם בְּבִנְיָן
 הָעוֹלָם (שבת קיד, א),⁶ הֵם הַבּוֹנִים

וההתבוננות שלנו
 בתורה, כרגע היו
 נחרבים כל העולמות
 עליונים ותחתונים,
 והיו לאפס ותוהו חס
 ושלום, עכ"ד.

כתב ה'חפץ חיים'

ב'שמירת הלשון' (ח"ב פרק ט): "עתה נדבר אודות כה הדיבור שהטביע הקב"ה
 בנפש האדם שבו נבדל מכל שאר בעלי חיים, וניתן בו כח הדיבור שבו יוכל האדם
 לזכות לדבר לפני הקב"ה ולהגות בתורתו, שזוהי תכלית הבריאה, כמו שאמר הכתוב
 'כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת' (ירמיה לג, כה).
 הנה מוכח מהכתוב שבריאית יום ולילה היתה בשביל התורה, ובוה ביארתי מה
 דאיתא במנחות (צט, א): 'שאל בן דמא את רבי ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל
 התורה מהו שאלך ואלמד חכמה יונית, קרא עליו המקרא הזה: 'לא ימוש ספר
 התורה הזה מפריך והגית בו יומם ולילה' (יהושע א, ח), צא ובדוק שעה שאינה
 לא יום ולא לילה ולמד בה חכמה יונית'. ואמרתי הסבר על פי משל, חייט אחד
 היתה לו מלאכה רבה, והוצרך לשכור פועל לחודש ימים שיבוא לביתו לעזור לו
 להשלים מלאכתו, וכן היה, ושילם לו, ואחר כך הביא הפועל מלאכה משלו גם
 כן לבית בעל הבית לעשותה שם, אמר לו בעל הבית: עד עתה שעשית מלאכתי
 הוכרחתי לתת לך שולחני וכל כלי לעשות מלאכתי, אבל כעת שאתה עושה
 מלאכתך, למה לי לתת לך שולחני וכל כלי, כך הנמשל, הקב"ה ברא את הזמן
 והוא יום ולילה לעשות מלאכתו, ואתה באת ללמוד חכמה יונית בזמן שהוא
 שלו, צא ובדוק שעה שאינה לא יום ולא לילה ולמוד בה.

ב. הם הבונים פלטרין של מעלה ושל מטה. במסכת שבת (קיד, א) אמרו:

ביאורים

4. והן אינן נטורי קרתא. ותלמידי חכמים הם 'שומרי העיר' האמיתיים, ובזכות תורתם מגן ה' על העיר. 5. הם העוסקים כל ימיהם בבנין העולם. הם העוסקים בתורה שהיא 'בניינו של עולם'. שהרי נאמר (ירמיה לג, כה): 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת'. הרי שהעולם מתקיים על ידי לימוד התורה. (סמ"ג עשין רמח). 6. הם הבונים פלטרין של מעלה ושל מטה.

יהושע

פרק י

חוסן

עיונים

פְּלִמְרִין שֶׁל מַעֲלָה וְשֶׁל מַטָּה, הֵם הַמְּשִׁימִים שְׁלוֹם בְּפַמְלִיא שֶׁל מֵאִי 'בְּנֵאִין', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֱלוֹ תַלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁעוֹסְקִים בְּבִנְיָנוּ שֶׁל עוֹלָם כֹּל

יְמֵיהֶן". וְבִיָּאָר הַסַּמ"ג (עֶשֶׂה רַמַּח ד"ה וְהִזְפַּת): הַתּוֹרָה נִקְרָאת 'בְּנִינוּ שֶׁל עוֹלָם', שֶׁהִיא נֹאמֶר: 'אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמֵם וְלַיְלָה חוֹקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שְׁמַתִּי', הִרִי שֶׁהָעוֹלָם מִתְקַיֵּים עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה.

הַמַּהְרֵש"א (ח"א ד"ה בְּבִנְיָנוּ) בִּיאָר, שֶׁ'בְּנִינוּ שֶׁל עוֹלָם' הֵינּוּ הַתּוֹרָה שְׁבָה עוֹסְקִים הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וּמְכוֹנָה כַךְ מְשׁוּם שֶׁהִיא אוֹמְנוֹתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה בְּבִרְיַת הָעוֹלָם. וְכַמְבּוֹאֵר בְּזוֹהַר (תְּרוּמָה קס"א, א) שֶׁכְּשֶׁבֵרָא הַקַּב"ה אֵת הָעוֹלָם 'אֶסְתַּכַּל בָּהּ בְּאוֹרֵייתָא וּבִרְא עֵלְמָא'.

וְהַבְּרַכַּת אַבְרָהָם (ד"ה מֵאִי) בִּיאָר לְשׁוֹן 'בְּנִינוּ שֶׁל עוֹלָם' עַל פִּי דְבַרֵי הַנֶּפֶשׁ הַחַיִּים הַנִּלְשָׁא שֶׁאִם הִיא הָעוֹלָם פְּנֵי הַתּוֹרָה כִּרְגַע הִיוּ נַחֲרָבִים כֹּל הָעוֹלָמוֹת, וְכִיוֹן שֶׁהָעוֹסְקִים בְּתוֹרָה מְקִיִּימִים אֵת הָעוֹלָם, לִכְךָ נַחֲשָׁבִים שְׁבוּנִים אוֹתוֹ כֹּל יְמֵיהֶם. וּבִסְפָר בְּנֵיהוּ (ד"ה שְׁעוֹסְקִין) בִּיאָר, שֶׁהִרִי שֵׁנִיּוֹ בְּאִבּוֹת (פ"א מ"ב): 'עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֵבֻדָּה וְעַל גְּמִילוֹת חֲסִדִּים', וְלִכְן נִקְרָאת הַתּוֹרָה 'בְּנִינוּ שֶׁל עוֹלָם' שֶׁעֲלֶיהָ הָעוֹלָם עוֹמֵד (עִי"ש עוֹד מָה שֶׁכָּתַב, וְכַע"ז בִּיאָר בְּעֵין אֱלֹהֵינוּ).

בִּיאוּרִים

הָעוֹסְקִים בְּתוֹרָה נַחֲשָׁבִים כְּאִילוֹ בְּנוֹ אַרְמוֹנוֹת שֶׁל שָׁמַיִם וָאָרֶץ. [שֶׁהִרִי קִיּוֹם הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ מוֹתָנָה בְּקַבְּלַת הַתּוֹרָה עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל וּבְלִמּוּדֵם אוֹתָהּ (עֵיין שְׁבַת פַּח, א). עוֹד בִּיאָר הַמַּהְר"ל, כִּי הָעֵלְיוֹנִים אֵינֵם יְכוּלִים לְהַגִּיעַ לְשִׁלְמוֹת בְּכּוּחוֹת עַצְמָם, וְכֹל שֶׁכֵּן הַתַּחֲתוֹנִים כְּשֶׁלְּעַצְמָם אֵינֵם מְסוּגָלִים לִכְךָ, וְרַק חֵיבּוּרָם עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה הוֹפֵךְ אֵת הַבְּרִיאָה לְשִׁלְמוֹת אַחַת וּמְעַנֵּיק לָהּ זְכוּת קִיּוֹם. נִמְצָא שֶׁהָעוֹסֵק בְּתוֹרָה מְבִיא קִיּוֹם לְשֵׁנֵי הָעוֹלָמוֹת]. 7. בְּפַמְלִיא שֶׁל מַעֲלָה וְשֶׁל מַטָּה. בְּחִבּוּרָה שֶׁל מַעֲלָה, דְּהֵינּוּ, בֵּין מְלָאכֵי הַשֶּׁרֶת שְׁבַשְׁמִים, וּבֵין בְּנֵי אָדָם שֶׁעַל הָאָרֶץ, שֶׁכֵּן 'תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם'. [וּבִיאָר הִיר רמ"ה: לִמּוּד הַתּוֹרָה מִגֵּן עַל הָעוֹלָם מִן הַפּוֹרְעָנוֹת (כְּפִי שְׁאוּמֵר רַבִּי יוֹחָנָן בְּגִמְרָא שְׁבַת קִיד, א), וְנִמְצָא שֶׁהוּא מְבִיא שְׁלוֹם לְבְּרוּאֵי מַטָּה. בְּמֵרוֹם יֵשׁ מְלָאכִים מְמֻוּנִים עַל מַתָּן שֶׁכֵּר לְעוֹשֵׂי מִצְוֹת וְעוֹשֵׂי לְעוֹבְרֵי עֵבִירָה, וְאֵין הַדְּבַר נוֹחַ לָהֶם לְהִיטֵת

חוסן

פרקי

יהושע

מַעֲלָה וְשָׁל מִטָּה (סנהדרין צט, ב), ⁸ הֵן אֵינֶנּוּ פְּמִלִּיאַ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא שָׂרָא בִּינֵיהוֹן (אבות ג, ו), ⁹ וְעֵדִיפִי מִנְבִיאֵי (בבא בתרא יב, א). **על ידיהם שמח הקדוש ברוך הוא בעולמו**, ¹⁰ כִּי כָּל זְמַנָּא דְּאֹרִיתָא מִתְקַיֵּמָא בְּעֵלְמָא, וּבְנֵי נֶשָׂא מוֹשְׁתַּדְלִין בָּהּ, כְּכִיכּוּל קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲדֵי בְּעוּבְדֵי יְדִיהָ, וְחֲדֵי בְּעֵלְמִין בְּלָהוּ (זוהר הקדוש תרומה, קנ"ה ע"א). **על ידיהם פונה הקדוש ברוך הוא לברך את עולמו** (תנא דבי אליהו רבה פ"ח), ¹¹ וּמְנַיִם עַל כָּל הָעוֹלָם פְּלוּ (סנהדרין צט, ב). ¹² **מאן דעסיק באורייתא רחים הוא לעילא, רחים הוא לתתא, קודשא ברוך הוא אצית למלווליה, לא שביק ליה בתאי עלמא ולא שביק ליה**

ביאורים

שלוחים לפרוענות. נמצא שהלומד תורה, המגן על העולם, גורם להם נחת רוח, ועל ידו הם נעשים שלוחים לתקנה ולא להרס ולקלקול]. ⁸ הן איננו פמליא דקודשא בריך הוא שרא ביניהון. הם אלו שהשכינה שורה ביניהם. ⁹ ועדיפי מנביאי. תלמידי חכמים עדיפים מהנביאים. [ההשגות הגבוהות שמשגי החכם בחכמתו ושכלו, עדיפות על מה שמשגי הנביא במראה הנבואה]. ¹⁰ כי בכל זמנא דאורייתא מתקיימא בעלמא, ובני נשא משתדלין בה, כביכול קודשא בריך הוא חדי בעובדי ידיה, וחדי בעלמין בלהו. כל זמן שהתורה מתקיימת בעולם, ובני אדם משתדלים בה, כביכול הקב"ה שמח במעשי ידיו (בברואיו), ושמח בעולמות כולם. ¹¹ ומנאים על כל העולם כולו. בזכות התורה שהאדם עוסק בה מגן הקב"ה עליו ועל כל העולם כולו. ¹² מאן דעסיק באורייתא רחים הוא לעילא רחים הוא לתתא קודשא בריך הוא אצית למלווליה לא שביק ליה בתאי עלמא ולא שביק ליה בעלמא דאתי. מי שעוסק בתורה נעשה אהוב

עיונים חוסן פרק י יהושע

ג. נצא השדה וכו' כא וזאראך תלמידי חכמים שעוסקין בתורה וכו'. מציינו כמה ביאורים מדוע תלמידי חכמים מכונים 'שדה':

הריא"ף (עירובין כא, ב ד"ה מאי) ביאר, שכנסת ישראל אומרת

בְּעֵלְמָא דְאֵתִי (זוהר הקדוש שלה, מ"ו ע"א). וְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּבַּחַת בְּהֵם, כְּמוֹ שְׂאֵמְרוּ ז"ל (עירובין כא, ב): דְּרַשׁ רַבָּא, ¹³ מֵאֵי דְכִתְיִב (שיר השירים ז, יב): "לְכָה דוֹדֵי נִצָּא הַשָּׂדֶה" - אֲמַרְהָ כִנְסַת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ

נצא לשדה במקום תלמידי חכמים שדומים לעשבי השדה, שהם מעלים צמחים ופרחים כעשבי השדה ועוסקים בתורה מתוך הדחק.

ב'כתית למאור' (שם ד"ה מאי) ביאר, שתלמידי החכמים מסתפקים במה שמוכרח להם בעשבי השדה, כמבואר בהמשך הגמרא שם (כב, א) שרב אדא שאל את אשתו האם נגמרו הירקות בשדה להאכיל לבני ביתו, ולכן אמר נצא אחר תלמידי חכמים ונראה שיוצאים מעירם ומכתתים ורגליהם מעיר לעיר ללמוד ומסתפקים באכילת עשבי השדה.

ב'בניהו' (שם ד"ה אלא) ביאר, מה שהוזכר 'שדה' משום שתלמידי חכמים המתפרנסים על ידי יגיע כפם שיעסקו איזה שעות ביום, יבחרו בעסק הנעשה בשדות שהוא מקום צנוע שאין רואים אותם בני אדם, ולכן אמרה 'נצא השדה', ושם תראה את דוחק החכמים שעוסקים בתורה.

ב'תוספת ברכה' (שה"ש ז, יב) ביאר על פי מה שכתב רשב"ם (ב"ב נא, א ד"ה בתחומא) שבתי מדרש שלהם היו בסוף תחום העיר כדי שיוכלו לבוא לשם בשבת מן העיירות שמשביב. וידוע שסוף תחום העיר הוא מקום גדול השדות שסביבות העיר, ועל כן דרשו על הלשון 'נצא השדה', ברמז או בכינוי לבתי המדרש ששם היה מקומם.

ביאורים

למעלה ואהוב למטה, הקב"ה מקשיב לדבריו (לתפילתו) אינו מניחו (אינו זונח אותו) בעולם-הזה ואינו מניחו בעולם-הבא. 13. מאי דכתיב. מה היא כוונת הכתוב?

חוסן

פרקי

יהושע

עיונים

הוא: רבוננו של עולם כו', ¹⁴ בא ואראך תלמידי חכמים שעוסקים בתורה כו'. ¹⁵ "נשכימה לברמים" - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. "נראה אם פרהה הגפן" - אלו בעלי מקרא. ¹⁶ "פתח הסמדר" - ¹⁷ אלו בעלי משנה. ¹⁸ "הנצו הרמונים" - ¹⁹ אלו בעלי גמרא. (ה) שם אתן את דרי לך" - בא ואראך כבודי, ²⁰ שבת בני ובנותי, עד כאן.

ד. שם אתן את דודי לך בא ואראך כבודי שבה בני ובנותי. בכוננת כנסת ישראל להראות חשיבותם של הבנים והבנות מצינו כמה ביאורים. הריא"ף (עירובין כא, ב ד"ה מאי) ביאר, שכנסת ישראל אומרת שבבתי מדרשות אתן את דודי ואראה לך חשיבותי שאני אוהב נאמן לך, ולזה אנו חשובים לדודים וידידים מתוך התורה שאנו עוסקים בה, אבל בני עשוי

כופרים, ולכן אתה ראוי להיות נקרא דודי ואוהבי.

ביאורים

14. בא ואראך תלמידי חכמים שעוסקים בתורה. תלמידי חכמים שעובדים את אדמותיהם ובתוך כדי כך עוסקים בתורה מתוך הדחק. ¹⁵. "נשכימה לברמים" - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. שבהם ישבו הלומדים שורות שורות כמו מראה של כרם. ¹⁶. פתח הסמדר. זהו אחד משלבי הגידול של הענבים: הפרח נופל ותחתיו מתגלים הענבים הדקים. ¹⁷. אלו בעלי משנה. הסמדר גדול מהפרח, ובהקבלה המשנה מפורשת יותר מן המקרא (רש"י עירובין כא, ב ד"ה סמדר). ¹⁸. הנצו הרמונים. היינו גדלו כל צורכם, וכבר גדל סביבותיהם הנץ [שהוא כעין השומר שיש באגוזים קטנים], משמע שהגיעו לשלב שבו הם בבחינת פרי גמור, יותר מן הסמדר ומן הפרח. (רש"י שם ד"ה הנצו). ¹⁹. אלו בעלי גמרא. שהיא המפורשת ביותר. ²⁰. שבת בני ובנותי, עליהם נאמר המשך הפסוק: 'הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים',

יהושע

פרקי

חוסן

עיונים

וַיִּרְבֶּה לְסֵפֶר בְּשִׁבְחָן שֶׁל מְנַדְלֵי
בְּנֵיהֶם לְתַלְמוּד תּוֹרָה,
וּמְשִׁיאִים בְּנוֹתֵיהֶם לְתַלְמוּדֵי
חֻקִּים. וַיּוֹכִיחַ מֵהִדּוּעַ לוֹ, פְּלוֹנֵי
הַשְּׂתַדְלָל לְלַמֵּד אֶת בְּנֵי תוֹרָה - עָלֶיהָ
וְהִצְלִיחַ, ²¹אֲשֶׁרֵי שָׁזָה יֶלֶד, פְּלוֹנֵי
הַשִּׂיא לְבָתוֹ ²²עַלֶם זְרִיז וּמְמַלְא, וַיֵּד
ה' עָלָיו, הַשְּׂפִיל לְלַמֵּד וּלְשַׁנֵּן -
אֲשֶׁרֵי שָׁזָה גְּדֹל. וּמָזָה יִתְעוֹרְרוּ
הַשׁוֹמְעִים ²³לְפָאָר וּלְאֲשֶׁר שׁוֹחֲרֵי

היעב"ץ (ד"ה שבח) ביאר, ששבח הבנות הוא כמו שמבואר בברכות (זו, א) שמגדלות בניהם לתורה וממתינות לבעליהם עד שיחזרו מבית המדרש.

ב'איי היס' (ד"ה אתן) ביאר, על פי מה שאמר שלמה (משלי ב, יא): 'מזימה תשמור עליך תבונה תנצרכה', ורמז למה שאמרו (סוטה כא, א) שהתורה מגינה ומצילה מן החטא. וזו

כוונת הדרשה כאן שבשביל שעוסקים במקרא ובמשנה ותלמוד, 'שם' כלומר באותו מעמד ומצב 'אתן את דודי לך' כבודי וגדולת שבח בני ובנותי שלא באו לידי עבירה שהתורה מגינה ומצילה.

ב'לקוט הגרשוני' (ד"ה דרש) הביא לבאר, שבעת שבעלי מקרא משנה ותלמוד מצליחים, אין שבח כל כך שעוסקים בתורה, כי יכול להיות שלומדים עבור תקוות עושר או כבוד. אבל בזמן שהתורה מונחת בקרן זוית ולומדי התורה בבזיון ושפלות, לא יפרח הגפן דהיינו בעל מקרא, ולא יניץ הרימון דהיינו בעל תלמוד, ואף על פי כן מגדלים את בניהם לתורה ומשיאים בנותיהם לתלמיד חכם, בזה ניכר שבח בני ובנותי.

ביאורים

הגמרא דרשה (עירובין לעיל שם) שמדובר בשבחם של בחורי ישראל ובנות ישראל. עיי"ש. 21. אשרי שזה ילד. שזכה לכן שכזה. 22. עלם זריז וממלא לפאר ולאשר ויד ה' עליו. חרוץ, מלא בתורה ויראת שמים, והקב"ה עוזרו. 23. לפאר ולאשר שוהרי תושיה. להלל ולשבח מבקשי תורה החפצים בה והדורשים אותה כדי

חוסן

פרקי

יהושע

תוֹשֵׁבָה, הוֹנִיָּה, שׁוֹקֵנִיָּה - ²⁴לְגַדֵּל יַלְדֵיהֶם עַל בְּרִכְיָהּ,
²⁵כִּי הִיא אֲשֶׁרֶם וַיִּשְׁעֶם כֹּזֵה וּכְבֹּא.

ביאורים

להבין דבריה. 24. לגדל ילדיהם על ברכיה. וממילא יחפצו לגדל ילדיהם על ברכי התורה. 25. כי היא אשרם וישעם כזה וכבא. כי התורה הקדושה היא המביאה להם אושר וישע בעולם-הזה ובעולם-הבא.

וְאוֹלָם בְּעֵינֵי הַשָּׁנִי כָּכָר נִתְּבָאָר

גְּדָל חֵיבוֹבוּ בְּיֹרְהָ דְעָה

סִימָן רַמ"ג רַמ"ד. וְאָמְרוּ ז' ל (מכות

כב, ב): ^(א) כְּמָה טַפְּשָׁאֵי שָׂאָר אִינְשֵׁי

דְּקִימֵי מִקְמֵי סֵפֶר תּוֹרָה, וְלֹא קִימֵי

מִקְמֵי גְבֵרָא רַבָּה. וְאָמְרוּ (כתובות קג,

ב): **"וְאֵת-יְרֵאֵי ה' יִכְבֵּד"** (תהלים טו, ד)

- **זֶה יְהוֹשֻׁפֵּט מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהָיָה**

א. כמה טפשא שאר אינשי דקימי מקמי ספר תורה ולא קימי מקמי גברא רבה. קשה, מדוע אמר רק שהם טיפשים, ולא אמר שהם רשעים העוברים על הכתוב (ויקרא יט, לב): 'מפני שיבה תקום? תירץ הערוך לנו (מכות כב, ב) שמדובר בחכם צעיר לימים, שנחלקו

בזה בקידושין (לב, ב) אם גם עליו דיבר הכתוב שחייבים לקום מפניו, ועל כך אמר, שגם אם אין חיוב לקום מפניו, מכל מקום טיפשות היא, שהרי מפני ספר תורה הם קמים.

והיראים (סי' רלג) כתב, שדין 'והדרת פני זקן' הוא רק כלפי מי שלמדו תורה, אך אם לא למד ממנו אינו עיקר החיוב, אלא תולדה מחיוב זה, ועל כך נאמר כאן שמי שאינו מקיים זאת הוא טיפש.

ולפי זה מבאר הגיליוני הש"ס לשון הגמרא 'כמה טפשא שאר אנשי', שאם תלמידיו לא יקומו מפניו, אין זה רק טיפשות אלא רשעים הם שהרי הם חייבים לקום מפניו מעיקר הדין, אך שאר אנשים שאינם תלמידיו אינם רשעים אם אינם קמים מפניו, אך טיפשות יש בזה, שהרי מפני ספר תורה כולם קמים, כל שכן מפני אדם גדול.

ביאורים

1. **ואולם בעיני השני.** הדרך השנייה להרמת קרנה של תורה היא ההתייחסות לתלמיד חכם עצמו בדרך של כבוד והוקרה. 2. **כמה טפשא שאר אינשי דקימי מקמי ספר תורה ולא קימי מקמאי גברא רבה.** עד כמה טיפשים הם רוב האנשים, שהם קמים מפני כבודו של ספר תורה העובר לפניהם, ואינם קמים מפני כבוד תלמיד חכם וגדול בתורה העובר לפניהם. 3. **זה יהושפט**

חוסן

פרקי

יהושע

רוֹאֵה תִּלְמִיד חָסֵם הָיָה עוֹמֵד מִכַּסָּא וּמְחַבְקוֹ וּמְנַשְׁקוֹ,
 וְקוֹרֵא לוֹ: ⁴רְבִי רְבִי מֵאֲרִי מֵאֲרִי. (וביקרא רבה פי"ז): אָמַר
 רְבִי יוֹסֵי בֶן דּוֹסָא: אֱלִיעֶזֶר הוּא כְּנַעַן, ⁵וְעַל יְדֵי שְׁשִׁימֵשׁ
 אוֹתוֹ צְדִיק ⁶יָצָא מִכָּלל "אָרוּר" וּבֹא לְכָלל "בְּרוּךְ" כּו',
 יִשְׂרָאֵל שְׁנוּהֵגִים כְּבוֹד עִם גְּדוּלְיָהֶם עַל אַחַת כַּמָּה וּכְמָה.
⁷וּבְהַפֵּךְ מִכְבָּר כְּסִנְהֶדְרִין (צט, א) ⁸הָאֵי עֲנִינִיה שְׁל הָאוֹמֵר
 מֵאֵי אֶהְנוּ לָן רַבְנָן, לְדִידְהוּ קְרוּ לְדִידְהוּ תְנִי. וְאָמְרוּ (שבת
 קיט, ט): אָמַר רַב יְהוּדָה: לֹא חֲרַבָּה יְרוּשָׁלַיִם אֲלָא בְּשִׁבְלִי
 שְׁבִזוּ בָּהּ תִּלְמִידֵי חֲכָמִים כּו'.

ביאורים

מלך ישראל. הכתוב המשבח אדם המכבד את יראי ה' נדרש על יהושפט מלך
 יהודה. 4. רבי רבי מארי מארי. בבן יהודע מבאר, שהיה יהושפט כופל ואומר:
 "רבי רבי, מרי מרי" כדי להטעים כל כינוי בהסבר משלו - רבי בגירסא, ורבי
 בעיון וסברא, מרי ביראת חטא, ומרי באהבת השם. כך תיאר יהושפט המלך
 את שלמות העבודה שקנה מרבותיו, שלמות הדורשת את שני הפנים -
 בדחילו וברחימו, היינו ביראה ובאהבה. 5. ועל ידי ששימש אותו צדיק. על ידי
 שאליעזר שימש את אברהם אבינו. 6. יצא מכלל ארוור ובא לכלל ברוך. יצא
 מקללתו של נח שנאמר עליו: 'ארוור כנען' (בראשית ט, כה), ובא לכלל ברוך,
 שנאמר (שם כד, לא): 'זיאמר בוא ברוך השם', כאומר: אתה שנאמר עליך 'ארוור
 כנען', מעתה אתה 'ברוך השם'. (מהרז"ו שם). 7. ובהפך מכבאר כסנהדרין.
 ולעומת זאת מצינו במסכת סנהדרין את חומרת ההתנכרות למעלת החכמים,
 שהיא בגדר של זלזול בדבר ה', כנאמר: "כי דבר ה' בזה", וכמבאר בגמרא שם
 (צט, א). 8. האי עניניה של האומר מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו
 תנו. בעניינו של האומר: מה הועילו לנו החכמים? והלא כל מה שהם קוראים
 בתורה, לתועלת עצמם הם קוראים. ומה שהם שונים ומשננים, לתועלתם

יהושע

פרק י

חוסן

עיונים

ב. לפקח ולהשגיח על ענינים של עמלי תורה. העוסק לפרנסתו צריך להחזיק לומדי תורה

וְהַשְׁגִּיחַ עַל עַנְיָנֵם שֶׁל אֲמֹנֶם⁹ הַשְּׁלִישִׁי הוּא - (ב) לְפַקֵּחַ

ונחשב כלומד בעצמו, כמו שכתב ה'חפץ חיים' בספרו 'זכור למרים' (פרק טז): "עיקר בריאת העולם היתה בשביל התורה, כמו שנאמר: 'כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת' (ירמיה לג, כה), ועד היום קיומו של העולם תלוי בקיום התורה, כמו שאמרו חז"ל: תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, אם יקיימו ישראל את התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אחזור את כולכם לתוהו ובוהו (שבת פח, א).

והלוא תקשה, הלוא רואים חלק גדול מישראל שאינם יודעים את התורה, ואיך אנו אומרים (בברכת התורה) כולנו "וחיי עולם נטע בתוכנו", אבל האמת הברורה היא, שהבורא יתברך שמו שהוא מקור הטוב והחסד, ידע הכל מקדם, שאי אפשר לאומה שלימה שיעסקו רק בתורה, לכן בעת חלוקת הארץ, שחילק לכל אחד מהשבטים חלקו בארץ, רמז לנו על שבט יששכר וזבולון, שאלו יעמדו לבסוף כל אחד בסוג בפני עצמו, שבט יששכר היתה תשוקתו רק לתורה, כמו שנאמר 'יששכר חמור גרם וגו' ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד' (בראשית מט, יד-טו), ומהם יצאו מאתים ראשי סנהדראות והוראה לכל ישראל, כמו שפירש רש"י ז"ל, ו'זבולון לחוף ימים ישכון' (שם פסוק יג), והיה נושא ונותן בפרקמטיא, ואי אפשר לו לקבוע את עצמו לתורה, ועל כן היה מנהגם ששבט יששכר היה יושב ועוסק בתורה בתמידות, וזבולון היה מחזיקו ומפרנסו בכל דבר הצריך לו, כדאיתא במדרש, וענין זה הוא חיוב וראוי גם כן בימינו אלה, אף שחיוב לימוד תורה הוא חוב על כל ישראל, מכל מקום מי שאינו יודע ללמוד או שהוא טרוד מאוד בעסקי פרנסתו וקשה לו ללמוד בעצמו, מחויב להחזיק בידי לומדי התורה, ויהא נחשב לו כאילו לומד בעצמו, כדאיתא ביורה דעה (סי' רמו ס"א).

ביאורים

שלהם הם שונים. ומה תועלת יש לעולם בלימודם? ואינם יודעים שעליהם העולם מתקיים!!! (רש"י שם). 9. השלישי הוא. הדרך השלישית להרמת קרן התורה היא התבוננות בצורכי תלמידי החכמים כדי לאפשר להם לימוד בנחת.

עמלי תורה, ¹⁰ להניחם מעצבי העולם ומרגזו, למען יוכלו לעסב ¹¹ בה ברעה צלולה, כי אף שעליהם מטל לעסב בה אף מתוך הדחק, עם כל זה על הזולת מטל שלא להעמידו בנסיון, ולסמוך על שקידתו אף מתוך הדחק. ומכל שכן שיש להרחיק ממנו כל דבר המעצב רוחו, או מביא יגון בלבבו. וחקמינו ז"ל בימיחם הגידו (עירובין סה, א): אמר רב נחמן בר יצחק: ¹² צריכה שמעתא צלולתא ביומא דאיסתנא כו'. ואם בדורות הראשונים ¹³ שלבן פתוח להם כאלם - ¹⁴ כך, ¹⁵ בדורות האחרונים - שגשג כחן של תלמידי חכמים וכו' וכו' - על אחת כמה וכמה. וכן מצינו לרבי זירא (בבא מציעא פה, א) שהרחיק

ביאורים

10. להניחם מעצבי העולם ומרגזו. למנוע מהם את ענייני העולם הגורמים להם עצב וכל צער שהוא המבטל אותם מתלמודם. הכוונה היא למתן תמיכה כלכלית שתסיר מעליהם את עול הפרנסה. 11. בה. בתורה הקדושה. 12. צריכה שמעתא צלולתא כיומא דאיסתנא. עסק התורה והעיון בסוגיא מחייבים דעה צלולה ומיושבת, כזו שאינה מוטרת בשום מחשבה. כדי לתאר עד כמה צריכה הדעת להיות ניוחה המשיל אותה רב נחמן בר יצחק ליום שמנסבת בו רוח צפונית שהיא רוח רכה ומתוקה וצלולה, וידוע שזהו יום אורה, יום נוח לכול. 13. שלבן פתוח להם כאלם. חכמתם והבנתם של החכמים הראשונים היו רחבות כפתחו של האולם שבמקדש, שהיה רוחבו עשרים אמה. 14. כך. אם נאמר על דורות ראשונים שמעצם טבעם היו רחבי דעת, שהם זקוקים ל"שמעתא צלולתא כיומא דאיסתנא" - לנינוחות ולשלווה לצורך לימוד התורה. 15. קל וחומר ששלולת הנפש נדרשת בדורות האחרונים.

יהושע

פרק י

חוסן

עיונים

עצמו מהפְּרִדוֹת אֵף שֶׁל מִצְוָה,
 הִיכָא שְׁאִפְשָׁר לוֹ לְסַמְךָ עַל אַחַר,
¹⁶ דִּיתִיב מֵאָה תַעֲנִיתָא דְלֹא לְשׁוּב
 רַבִּי אֶלְעָזָר בְּשֵׁנִיה, וְנִפְלִי עֲלֶיהָ מִלִּי
 דְצַבּוּרָא.

ועל כֵּן ¹⁷ הַמְשַׁקֵּף בְּעֵין טוֹכָה עַל
 אֲשֶׁר הִתְוָרָה, ^{18(א)} יִשְׁתַּדֵּל
 לְהַשְׁקִיט לְבָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים -

ג. ישתדל להשקיט
 לבן של תלמידי
 חכמים. וזאת על ידי
 שידאג למחסורם, כדי
 שיהיה לבם פנוי מכל
 טרדה שהיא, ויוכלו
 לעסוק בתורה בישוב
 הדעת.

במסכת פסחים (קיג,
 א) אמרו: "פשוט
 נבילתא בשוקא ושקיל
 אגרא, ולא תימא
 'כהנא אנא' ו'גברא
 רבא' אנא, וסניא בי
 מלתא". פירוש: עדיף

שתפשיט את עור הנבילה בשוק לעין כל, ותשקול שכר ותתפרנס מכך, ולא
 תצטרך להתפרנס מן הצדקה, ואל תאמר 'כהן אני' ו'אדם גדול' אני, ומאוס
 לי דבר זה.

הרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"י ה"ח) פסק להלכה כפשוטו עצתו של רב לרב
 כהנא 'פשוט נבילתא בשוקא', וכך כתב, שלעולם ידחוק אדם עצמו ואל יצטרך
 לבריות "ואפילו היה חכם ומכובד והעני, יעסוק באומנות ואפילו באומנות

ביאורים

שנאמר עליהם (עירובין נג, א): "ואנו אין ליבנו רחב אלא 'כמלא נקב מחט
 סידקית'" - מחט דקה ביותר, שתופרים בה את הסדקים שבבגדים. ¹⁶. דיתִיב
 מאה תעניתא דלא לשכוב רבי אלעזר בשניה ונפלי עליה מילי דציבורא. רבי
 זירא ישב בתענית מאה ימים והתפלל שלא ימות רבי אלעזר בחייו, משום שאם
 ימות, יפילו עליו את טרדות הציבור במקומו, ואף שמדובר בטרדא דמצוה רצה
 להרחיק מעצמו מפריעים אלו. ¹⁷. המשַׁקֵּף בְּעֵין טוֹכָה עַל אוֹשֵׁר הַתּוֹרָה.
 שחפץ בטובתם של תלמידי חכמים ובקיומה של תורה. ¹⁸. ישתדל להשקיט
 לבן של תלמידי חכמים. על ידי שידאג למחסורם.

עיונים

מנוולת ולא יצטרך לבריות, מוטב לפשוט עור בהמה נבלות ולא יאמר לעם 'חכם גדול אני' 'כהן אני', פרנסוני". וכתב עוד: "גדולי החכמים היו מהם חוטבי עצים ונושאי הקורות ושואבי מים לגינות ועושי הברזל והפחמים ולא שאלו מן הציבור ולא קיבלו מהם כשנתנו להם". ובהלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"י) כתב: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם וביזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה".

אמנם גבית יוסף' (יו"ד סי' רמו ד"ה ומ"ש) כתב, שהרמב"ם קאי לשיטתו בפירוש המשניות (אבות פ"ד מ"ה) שקרא תגר על הפרנסה שהיו נותנים לרבנים ולתלמידים, אך מדבריו למדנו שכך היו נוהגים רוב חכמי התורה הגדולים בזמנו, ובאמת לא נהגו חכמי הדורות כדעת הרמב"ם. וכתב ה'בית יוסף' שיש לדחות דברי הרמב"ם, ואדרבה כך ראוי לעשות שיתנו לתלמידי חכמים קצבה המספיקה להם, שלולי כן כבר היתה התורה בטלה ח"ו. והביא ה'בית יוסף' שכבר האריך התשב"ץ (ח"א סי' קמב-קמח) להוכיח לסתור דברי הרמב"ם, והוכיח בכמה ראיות מהתלמודים ומהמדרשים להחזיק ביד החכמים והתלמידים הנוטלים פרס מן הציבור. [כך לשון התשב"ץ (סי' קמז): 'ואם הוא (-הרמב"ם) ז"ל עזרו המזל להיות קרוב למלכות ונכבד דורו מפני רפואתו וחכמתו ולא נצרך ליטול פרס מהקהילות, מה יעשו הרבנים והחכמים אשר לא באו לידי מדה זו, הימותו ברעב או יתבזו מכבודם או יפרקו עול התורה מעל צווארם, אין זאת כוונת התורה והמצוות והתלמוד'].

ומה שנאמר בסוגיית הגמרא הנ"ל "פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא", שמשמע כדברי הרמב"ם שצריך להתפרנס ממעשה ידיו דווקא ולא מן הצדקה, כתב התשב"ץ (שם) שאין כוונת רב לענין חיוב, אלא מדרכי החסידות ולפי הדורות, שבדורות הראשונים שליבם היה פתוח כפתחו של אולם, ואף אם ביטלו מתורתם בשביל מלאכתם היו חוזרים אליה בקלות, וגם היו עוסקים במלאכה קלה כגון תפירה, היתה תורתם משתמרת, ואף על פי כן לא היה איסור להתפרנס מן הציבור, אלא משום מדת חסידות היו עושים מלאכה, אבל בזמנינו השכחה מצויה, ומי שעוסק במלאכה אינו רואה סימן ברכה במשנתו, ועוד, שאם יעשה החכם מלאכה יודלול בפני עמי הארצות ולא יהיו דבריו נשמעים, אדרבה, מדת חסידות היא שיקבע כל עתים שאפשר לו לתורה, ויתפרנס מהם

דרך כבוד וכבוד תורה, **19 שִׁיחָהּ מִפְּנֵה מִכָּל צַד, וְאִזּוּ יִהְיוּ** ואין בדבר משום חשש בעולם. וכן הרמ"א

(יו"ד סי' רמו סכ"א) מיישב בדברי התשב"ץ את המנהג שנותנים לחכמים הכנסה מן הצדקה.

וסיים ה'בית יוסף', וכן הביא הרמ"א שם, שמכל מקום 'מי שאפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה, ודאי מדת חסידות היא ומתת אלהים היא, אבל אין זו מדת כל אדם, שאי אפשר לכל אדם לעסוק בתורה ולהתחכם בה ולהתפרנס ממעשה ידיו.'

ב'כסף משנה' (הל' ת"ת פ"ג ה"י) כתב, שראינו כל חכמי ישראל קודם זמן הרמב"ם ואחריו שנוהגים ליטול שכרם מן הציבור, והוסיף, שגם אם נודה שהלכה בדברי הרמב"ם, אפשר שהסכימו כל חכמי הדורות משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' (תהלים קיט, קכו) שיש ליטול מן הציבור, כיון שלולא כן, לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה, ולא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי, וממילא היתה התורה משתכחת ח"ו, ובהיות הפרנסה מצויה יוכלו לעסוק בתורה, ויגדיל תורה ויאדיר.

בביאור הלכה (סי' רלא ד"ה בכל) הביא תשובת 'דבר שמואל', שהרמב"ם לא דיבר אלא באופן שיכול להתפרנס ממעשה ידיו וגם תלמודו מתקיים בידו, ואם ראוי, אף מלמד תלמידים ומזכה את הרבים בתורתו, אבל אין דנים אפשר משאי אפשר, ואם לכפי צורך השעה והמקום אי אפשר לחכם החפץ בחיים להתקיים תלמודו בידו ולזכות בו את הרבים אלא אם יתפרנס על ידי אחרים, אפילו הרמב"ם יסכים להתיר, שהרי חכם זה הוא ככל המון הדיינים והחכמים שהיו מקבלים שכר מתרומת הלשכה, והרמב"ם (הל' שקלים פ"ד ה"ז) פסק כן להלכה, וכך לשונו: "מגיהי ספרים שבירושלים ודיינים שדנים את הגולנים נוטלין שכון וכו' ואם לא הספיקו להם, אף על פי שלא רצו מוסיפין להם כדי צרכן, להם ונשיהם ובניהם ובני ביתם". ואם כן "איך יעלה על הדעת שיורה בכגון זה הרב ז"ל שיותר טוב לאדם לאחוז בסכלות וחסרון החכמה כל ימיו אשר הוא גרמא לכמה נזקין ומכשולות".

ביאורים

19. שִׁיחָהּ מִפְּנֵה מִכָּל צַד. כדי שיהיה לבם פנוי מכל טרדה שהיא.

אגרות
בענין
חיזוק
התורה

מאת רבינו מאור הנגלה
רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל

(הובא בסוף ספר 'מעלות התורה' שהוציא הרה"ג ר' משה
גרודקה שליט"א, וברשותו ותשואות חן לו, גם הביאורים
הם ממה שהדפיס הנ"ל)

חוסן אגרות בענין חזוק התורה 'הושע

עיונים

אגרות בענין חזוק התורה מאת
 רבנו מאור הגלה
 רבי חיים מוולאזין זצ"ל
 אגרות רבנו חיים מוולאזין
 זצ"ל לנכדו

אל נכדי שיחיה

דין הנני לי, ותדאי נפשאי
 מפלפולך. ומחמת כי
 (א) תלמוד תורה הוא מתדברים
 הצריכים חזוק, לא מנעתי מלחזק

א. תלמוד תורה הוא מהדברים הצריכים חזוק. גילו לנו חז"ל את כוחות הנפש של האדם, שללא שיוסיף ויתחזק בכל עת ובכל זמן, הרי ישלוט בו הרפיון, ואף אם היום לומד בחשק ובתשוקה, אין זו סיבה לגרום לו שכך ימשיך גם למחר, אם לא שלמחר יוסיף ויעורר נפשו שוב בהתחדשות לעבודת ה'. האדם חייב לחזק עצמו בכל עת, לשמור עצמו שלא ילך אחר נטיית הגוף הטבעית, ולחדש לעצמו התעוררות

תמידית שתעורר בו את הרצון לעמל ויגיעת התורה. קביעת אמיתות ידיעה זו בלבנו, היא ההקדמה.

ואחר הידיעה בצורך החיזוק, צריך עוד לחשב חשבון נפשו על תכלית בריאתו בעולם הזה, ומה יכול להשיג ולקנות במשך ימי חייו. ויכול לעורר את עצמו מההסתכלות על גדולי הדורות הקודמים, להתבונן במה זכו להגיע לדרגתם ומעלתם, הלא גם הם היו נערים צעירים, גם הם לא נולדו גדולים, ורק בעמלם וביגיעתם זכו למה שזכו, ואם כן עלינו ללמוד מהם לדעת מה עשו שכה חשק ה' בהם. וכן להתחזק בלימוד דברי חז"ל במאמרם על חובת האדם בעולמו, חובת העבודה בלימוד התורה. מחשבות וחשבונות זהו העצה והדרך היחידה לקבל החיזוק שאנו מוכרחים לו בכל שעה (דרכי החיים ח"א פרק כא).

חוסך

אגרות בענין חיזוק התורה

יהושע

עיונים

במסכת ברכות (סג, א): אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה, כל המרפה עצמו מדברי תורה, אין בו כח לעמוד ביום צרה, שנאמר: 'התרפית ביום צרה צר כחכה'.

כתב הרמב"ם (ת"ת פ"ג, הי"ב): "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן וכו', אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה וכו'. וכן אמר שלמה בחכמתו 'התרפית ביום צרה צר כחכה'". ובמהרי"ץ חיות (ברכות שם) כתב שמקור דברי הרמב"ם הם מהגמרא הנ"ל.

ויש לעיין, מה זה 'מרפה עצמו', ובמה עונשו? המהרש"א (שם) ביאר, **שלומד ומקיים התורה**, אך אם הוא **ברפוי ובדרך עראי**, וכמו שאמרו לעיל שם (לב, ב) שאחד מהדברים שצריכים חיזוק הוא דברי תורה.

ה'בן יהוידע' (שם) ביאר, שידוע אם אדם לומד תורה בהתרשלות ועצלות, שולטת בו **שכחה** שישכח לימודו, וגם ממילא לא יעשה פירות בתורה שאינו יכול להוציא חידושים מן התורה. מה שאין כן הלומד בזריזות בכל כחו, תהיה קבועה בליבו ויזכה להוציא פירות הם חידושי תורה. עוד ידוע מה שכתבו הראשונים שמה שנהנה האדם מן התורה בעולם הזה, לא מן הקרן הוא, אלא רק מן הפירות, ועיקר הלימוד הוא קרן, וחידושי תורה שהאדם מחדש זה נקרא פירות, ובזכות חידושי תורה יוכל לקבל טובה בעולם הזה. וזה מה שאומרת הגמרא: כל המרפה עצמו מדברי תורה, שלומד בהתרשלות ועצלות ורפיון, אז אין בו כח - היינו השגה כדי להוליד חידושים אשר זכותם יגינו עליו בעת צרה, כי זכות תורה המגין על האדם בעולם הזה בעת צרה הוא רק מן הפירות שהם החידושים הבאים לאדם על ידי השגתו.

ב'פרשת מרדכי' ביאר, שאדם העוסק במלאכה **לעצמו**, הוא עוסק בה בשקידה, ואפילו אם יודמן לו ריווח אחר אינו מניח מלאכתו בשבילו. אבל העוסק במלאכת **אחרים** בשכר, הוא מתרפה במלאכתו בעצלות, וכשמיגיע לידו ריווח אחר הטוב מזה הוא בטל ממלאכתו. וכן הוא בעסק התורה, מי שעוסק בתורה **לשמה** הוא עוסק בשקידה ואין שום טרדה יכולה לבטלו מתורתו. אבל המתרפה בלימודו בשביל שהוא לומד **שלא לשמה** בשביל ממון או כבוד, כשיבא עליו יום צרה הוא פוסק מלימודו לגמרי ואין הוא מוסר את נפשו עליה.

עיונים

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

ב. העיקר לאהזו כסברא הישרה. ה'תוספות יום טוב' (אבות א, ח) מפרש את דברי המשנה: 'והעמידו תלמידים הרבה', מדוע נקט התנא בלשון של 'והעמידו'? וכתב "להעמיד על רגליהם בהבנת אמיתותה של תורה שזהו עמידה וקיום" עכ"ל. כלומר שלהעמיד תלמידים, משמעותו לעשותם בעלי הבנה וסברא ישרה.

עד כמה היתה גדולה בעיני גדולי ישראל מעלת הסברא הישרה, ניתן ללמוד מדברי רבי עקיבא איגר זצ"ל, כפי שהובאו על ידי רבי נפתלי זילברברג זצ"ל

אֲתָדָּה וְלִזְרוּ לְמִזְרוֹ, שְׁתַּזְדָּרוּ לְלַמֵּד בְּזִרְיוֹת וְחֻשְׁקֵי גְדוּלָּה, בִּי מָה שְׁלֹמֵדִים כְּעֲצָלוֹת כָּל הַיּוֹם יְכוּלִים לְלַמֵּד בְּזִרְיוֹת כְּכֹמָה שְׁעוֹת. וְהִגִּיזוֹן לְבָדָּה יִהְיֶה תְּמִיד בְּדַבְּרֵי תוֹרָה, גַּם כְּעַת הָאֲכָל, וְעַל מִשְׁכָּכָה, רַעֲיוֹנֵיהָ יִהְיוּ בְּדַבְּרֵי תוֹרָה. וְתִלְמוּדָהּ יִהְיֶה בְּדַבְּרֵי תוֹרָה שִׁיְהִיוּ דְבָרֵי תוֹרָה שְׁנוּנִים כְּפִידָה. וְרַק לְדַקְדָּק בְּיִשׁוּב הַדַּעַת כְּפַעַם אַחַת, וְעַל יְדֵי זֶה תִּזְכַּר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם. וְגַם אֲשֶׁר יִקְשֶׁה כְּפַעַם רֵאשׁוֹן, יִתְרִץ כְּפַעַם הָאֲחֵרוֹן, כְּעַת תְּזַרְתָּהּ בְּדִיּוֹק.

וְגַם ⁽²⁾הָעֵקֶר לְאַהֲזוֹ כְּסִבְרָא הַיִּשְׂרָה,

(יחידושי רבי עקיבא איגר חולין, וורשא תרצ"ב) וז"ל: "ואגב אודיע ששמעתי ממו"ד הגאון שערי שמחה זצ"ל בשם רבינו הרבי עקיבא איגר, שהזהיר לתלמידיו הגאונים ותלמידי תלמידיו הרבים ועצומים, שעיקר היגיעה והעמל בתורה תהיה להישיר השכל אף אם על ידי זה יחסר כח הבקיאיות שאין העת מספקת על שניהם, כי מי ששכלו ישר באמת אזי שכלו הישר ישמרהו וימנעו מללכת שובב להעלות על דעתו חלילה נגד הגמרא והתוספות ורמב"ן וכו', כי כל דברי קדשם מיושרים בתכלית, וההיפך מדבריהם הוא עקום בתכלית, ובר

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

וְאִשֶּׁר אֵינָהּ יִשְׂרָהּ לְאַמְתָּהּ שָׁל
 הַתְּרָה, גַּם אִם מִתְחַדֶּת, אוֹתָהּ תִּרְחֶק.
 וְכֵד דִּי יִקְתָּ שְׁפִיר, תִּשְׂבַּח שְׁבַל גְּדוּלֵי
 הָרְאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים ז"ל, לֹא
 נִשְׁתַּבְּחוּ אֱלֹא בִּסְבָרָא יִשְׂרָהּ, כָּל
 הַיִּשְׂר בִּסְבָרָא גְּדוּל מִתְבָּרוּ. וְהַלִּילָה
 הַלִּילָה שְׁלֹא לְהִשִּׁיב בְּקִנְמוֹר לְשׁוֹם
 אָדָם בְּפִלְפוּל, גַּם אִם הִסְבָּרָא לֹא
 אֲכַשְׁר פְּעִינִידָה, כִּי אֵין דְּעוֹת בְּנֵי אָדָם
 דּוֹמִים זֶה לָזֶה. וְכֵךְ הֵיטָה מִדַּת בֵּית
 הַלֵּל, שֶׁהָיוּ שׁוֹנִים גַּם דְּבָרֵי תְּבָרִיחָם.

וְלְחַמּוֹתֶיךָ וְלַנּוֹת בֵּיתֶךָ תִּתְחַלֵּק
 כְּבוֹד כְּרֵאוּי לָהֶם,
 וְשְׁלֹא לְהַכְנִיִם שׁוֹם קְפִידָה בְּלִבְךָ עַל
 שׁוֹם אָדָם. וְאֵין צְרִיךְ לִזְכּוֹר^(ג) שְׁלֹא
 לְהִשִּׁיב בְּקִפְדָּנוֹת לְשׁוֹם אָדָם. וְעַל
 יְדֵי מִדַּת סְבָלָנוֹת מְשִׁיג הָאָדָם רְצוֹנוֹ,

שכל הישר לא יטבע
 ח"ו בעקמומיות עמקי
 שאול תחתית, רחמנא
 ליצלן מהאי דעתא".
 עכ"ד.

ג. שלא להשיב
 בקפדנות לשום
 אדם. ה'בן איש חי'
 ('בן יהודע' פסחים
 קיג) מפרש את דברי
 הגמרא: שלשה הקב"ה
 אוהבן, מי שאינו כועס
 וכו'. וקשה מאחר
 שהכועס נחשב כאילו
 עובד עבודה זרה, איזו
 מעלה היא שבהעדר
 מידתו השפלה יזכה
 לאהבה מיוחדת מה?
 אלא מדובר בהנהגה
 מלכועס אפילו בדברי
 מצוה, כגון כשמוכיח
 עבריינים, או רב
 לתלמידו. והנהנה בזה,
 הוא אוהב מאת ה'.

רבי חיים מוולוז'ין
 ('כתר ראש', קמג)
 הזהיר בתוכחה לא
 דבר קשות, כי אם
 בלשון רכה, כי דברים קשים אינם נשמעים. ואם אין טבעו לדבר רכות, פטור
 הוא מלהוכיח.

עיונים

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

על הפסוק: 'ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען' (בראשית כח, א), אומר ה'חפץ חיים' (הח"ח חיינו ופעלו ג, תתש"ד): התורה מדגימה לנו בכך דוגמא, שהרוצה להשפיע על בנו ולמנעו מללכת בדרך לא טובה, אל יעשה זאת ברוגזה ובכעס, כי אדרבה, אז משיגים תוצאות הפוכות. אלא כך נהג יצחק, תחילה 'ויברך אותו', דיבר

יותר ויותר מעל ידי כל תקיפות שבעולם. ודרך כלל להיות נח לבריות, ושללא להרבות שיחה עם כל האדם, אך להקדים שלום ולהשיב בנחת לכל האדם. ושללא להתנחר נגד שום אדם בשום דבר, כי זולת אשר בעת גבהות הלב נקרא האדם תועבה וקמה, כי לא נתקבל מאן דיהיר. וצילנו ה' ממנה ומקצתה. ונזכה להיות דבוק בעל תורתו ועבודתו לשמה.

אליו רכות וברכו, ורק לאחר מכן פנה אליו כאומר: בני, עשה עמי חסד - לא תקח אשה מבנות כנען!

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עיונים

אגרת רבנו חיים מוולאזין זצ"ל

על דבר התיסדות
ישיבת וולאזין

א. שישמעו תוכחתו.
אמרו חז"ל (סנהדרין
קא, ב): מפני מה זכה
ירבעם למלכות מפני
שהוכיח את שלמה.
במעשה זה, שהוכיח

שְׁלוֹם רב לאוהבי התורה, מהם מפלשי התורה, דרכיה
מעמקיה ומחזיקי בְּדָקֶיהָ, ומהם תומכים
ומחזיקים לומדיה, כל חד לפום חורפיה ולפום רבנן
דמאשרי' אורחיה, איש איש ככרכתו, יברכהו ה' וישמרהו.

הָא מקמי דאפתח, ידי נטפו מר, ומרתען שפנותי,
ומרתיע כולא גופאי, ומודעזע אנכי, אנה אני בא,
מה אני ומה אנכי, ²כי אשים ראשי לבוא בתוכחת
לאחינו בני ישראל עם ד' אלה. ותמה אני על עצמי, אם
אני כדאי ^(א) שישמעו תוכחתי, ³כי ידעתי חסרוני מול
קטני בית ישראל שאני כדאי להיות דברי נשמעין, ולא
להנות ממני עצה.

ביאורים

1. נוס' א': מהם מפלשי דרכיה ומעמקיה ומחזיקי בְּדָקֶיהָ, ומהם תומכים בְּדִיהָ ומחזיקים לומדיה, כל חד לפום חורפיה משוינא לשבוחיה, ולפום רבנן דמישְׁרִי אורחיה.
2. נוס' א': מוקלם ומתבייש אנכי הקטן, אָנָּא אָנִי בָּא, ומה אני, ומי אנכי פי ארים ראשי.
3. נוס' א': פי ידעתי חסרוני מול קוני יתברך שמו.

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע עיונים

ירבעם את שלמה, היתה טמונה גדלות עצומה. הרי שלמה היה מלך, וכולם זקוקים לו, ומי ירצה להכעיסו. אבל ירבעם לא חשש לזה ולא נמנע מלהוכיח את שלמה, על אף היותו מלך.

נראה לפרש, שמה שזכה ירבעם למלוכה בגלל זה, לא היה בתורת שכר בעלמא, אלא שבמעשה זה נתגלה שהוא בעל המידה הנצרכת למלכות. מי שמרגיש את האחריות על אחרים ודואג לטובתם, לא ימנע מלהוכיח אותם במקום שזקוקים לתוכחה. כשהוא רואה אנשים הנכשלים בחטאים, אינו מניח אותם לנפשם, אלא דואג לטובתם האמיתית, ומשתדל להדריך אותם לדרך הטובה והישרה, המביא אותם לחיי עולם הבא. וז"ל ספר החיים לאחי המהר"ל (ספר סליחה ומחילה פ"א): כמו שיש גנאי למי שמונע מרעהו חסד, כך יש גנאי לאדם שיעזוב מרעהו יראת השם, וכל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה (בראשית רבה נד, ג). עכ"ל.

זוהי מידת המלכות. עיקר תפקידו של מלך, הוא, להנהיג ולהדריך את בני ישראל כדי שיעלו לדרגות הכי גבוהות בעבודת השי"ת, מוטל עליו לדאוג על מצבם הגשמי והרוחני של בני ישראל, ולראות שכולם ילכו בכוון אחד, לעלות מעלה מעלה על במתי התורה והיראה. כל איש שמוכיח את חברו בכוונה הרצויה, מתנהג במדת המלכות, שהרי דואג הוא לטובתו האמיתית של אחר. מעלה זו מצינו גם אצל משה רבנו, שדאג על טובת אחרים ולא נמנע מלהוכיח אותם. וזה היה אחד מן הטעמים שזכה להיות מנהיגם של ישראל. הנה כתוב (שמות ב, יג): 'ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך'. הרי, שמיד שראה את העוולה, לא הניח אותם לנפשם, אלא הוכיח אותם. וז"ל הספורנו: 'מפני היות כל אחד מהם אחיו לא התעורר להינקם, אבל הוכיח במישור'. עכ"ל. מידת המלכות הנטוע בליבו, גרמה לו שלא חשב: 'למה לי להתערב בקטטה זו', אלא דאג להם על טובתם. ועל ידי זה זכה להתמנות למנהיגם של ישראל כמו שכתב המלבי"ם, וז"ל: 'ובזה נודע שנטוע בנפשו אהבת משפט וצדק בין איש ובין אחיו, שכל זה צריך למי שמוכן להנהיג הנהגת העם'. עכ"ל. (בעקבי הצאן, קדושים).

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

דוֹאֵג בְּקַרְבָּם, וְנֶאֱנָחִים וְנֶאֱנָקִים עַל
הַתּוֹרָה שֶׁמִּשְׁתַּפַּחַת מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵלֵא
וּמִדְּלִדְלֵא. וְחִלְיָה לָנוּ לְדַבֵּר עַל עַם
ד', כִּי בְּאֵמֶת לֹא בְמַרְדּוֹ וּבְמַעַל חַס
וְשִׁלוֹם מִתְרַחֵקִים מִן הַתּוֹרָה. אֲבָל
יֵשׁ שְׂרוּצִים לְלַמֵּד, וְאִין לָהֶם מְלֵא
כַף קָמָח, וְיֵשׁ שְׂיֵשׁ לָהֶם וְרוּצִים
לְלַמֵּד, (ב) אֲבָל אִין לָהֶם רַב לְלַמֵּד
דְּרַבֵּי הָעֵיזוֹן הָאֵמֶתִי, כִּי זֶה יָמִים
רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהָאֲנָשִׁים הַגְּדוֹלִים
בַּתּוֹרָה בְּמִדְּיָנִתְנוּ זֹאת, כָּל אֶחָד בּוֹנָה
לוֹ חֲדָרָא לְעַצְמוֹ, וְאֹמֵר: לְעַצְמִי אֲנִי

ב. אבל אין להם
רב ללמוד דרכי
העיון האמתי.
המשנה באבות (א,
ו) אומרת: "עשה לך
רב". ופירשו רש"י
והרמב"ם (בפירושו),
שאין לאדם ללמוד
בעצמו ולסמוך על
סברתו בלא לקבל את
התורה מאיש, אלא
עליו ללמוד מפי רב
שיעביר לו המסורה.
ורבינו יונה ורבינו בחיי
כתבו, שהלומד מפי
רב מקבל מפיו דברים
ברורים וחתוכים ללא
ספיקות, וממילא מבין
את תלמודו - ואף זוכר

אותו - טוב יותר ממי שלומד בעצמו. והרשב"ץ הוסיף, שהלומד לבדו עלול
לשגות בהבנת הדברים בלא שיהיה מי שיעמידו על טעותו, ועל כן יש לקבל
את הדברים מפי רב, כמו שעברו במסורה.

הנה המשנה לא אמרה "למד מרב" אלא "עשה לך רב", להדגיש שאפילו אינו
ראוי להיות לך רב משום שהוא שווה לך בחכמה או אף פחות ממך, מכל מקום,
עשה אותו רבך [אם אין אחד ראוי ממנו] וקבל את התורה מפיו, ואל תלמד
בינך לבין עצמך (רמב"ם).

עוד יש לומר, שכוונת המשנה שעל האדם לעשות לו רב אחד ממנו ילמד תמיד,
ולא ילמד היום מרב אחד ולמחר מרב אחר. הלימוד משני רבנים [או יותר] עלול
לפגום בבהירות הדברים, שכן יתכנו סתירות בדבריהם, וגם אם שניהם מכוונים
לדבר אחד, כל אחד מהם מלמד בנוסח אחר, ונמצא שאין לתלמיד שיטה ברורה
או גירסא סדורה (רע"ב בפירוש שני, על פי עבודה זרה יט, א-ב).

עיונים

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

ג. שהתורה חביבה על התלמידים ועם בני ישראל רעבים גם צמאים נפשם חשקה בתורת ה'. כלומר, שכעת הגיעה השעה שהתורה חביבה על התלמידים, ובני ישראל רעבים וצמאים ונפשם חשקה בתורה,

מַצִּיל, וְכֹנֵם⁴ בְּדֹר שְׁאִין הַתּוֹרָה חֲבִיבָה עַל לִמּוּדֶיהָ.

וְעָתָה שְׁמַעְתִּי אֲחֵרִי, קוֹל רַעֲשׁ גְדוֹל, הָאוֹמְרִים, שְׁהִגִּיעוּ יָמִים לְיִשְׂרָאֵל^(א) שֶׁהַתּוֹרָה חֲבִיבָה עַל

ומעתה מצווים אנו 'בשעת המכניסים - פזר', שבשעה שאין חכמי הדור

ביאורים

4. כוונת רבינו למה שאמרו בברכות סג, א: אם ראית דור שהתורה חביבה עליו, פזר [- לשנות לתלמידים], שנאמר: 'יש מַפְזֵר וְנוֹסֵף עוֹד'. ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו, כנס [- ואל תטיל דברי תורה לבזיון], שנאמר: 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' [- מלפזרה בשעה שהכינוס לשם שמים]. ועל פי זה לימד רבינו זכות על האנשים הגדולים הבונים חדר לעצמם ואין מרביצים תורה ברבים, משום שבדורם לא היתה התורה חביבה על התלמידים, ועל שעה זו נאמר: 'עת לעשות הפרו תורתך'. [ומה שנקט לישנא: 'כל אחד בונה לו חדרו לעצמו', הוא לשון מושאל מחגיגה כב, א: 'שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו'. ויתכן שנקט מליצה זו, שהרי על אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות, נאמר: 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' (כדפירש רש"י בברכות שם), ועל דרך זה עשו חכמי הדור שכנסו ועשו 'חדר' לעצמם והפרו את התורה אבל כוונתם היתה לשם שמים]. ועל טענה זו משיב רבינו: "וְעָתָה שְׁמַעְתִּי אֲחֵרִי קוֹל רַעֲשׁ גְדוֹל הָאוֹמְרִים, שְׁהִגִּיעוּ יָמִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהַתּוֹרָה חֲבִיבָה עַל הַתְּלָמִידִים, וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַעֲבִים גַּם צְמָאִים, נִפְשָׁם חֲשָׁקָה בְּתוֹרַת ד'", כלומר, כעת הגיעה השעה שהתורה חביבה על התלמידים, ובני ישראל רעבים וצמאים ונפשם חשקה בתורה, ומעתה מצווים אנו 'בשעת המכניסים - פזר', שבשעה שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים, פזר אתה לשנות לתלמידים.

עיונים

מרביצים תורה לתלמידים - פזר אתה לשנות לתלמידים. אמרו חז"ל (ברכות סג, א): 'תניא, הלל הזקן אומר, בשעת המכניסין [פירש רש"י: שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים], פזר [אתה לשנות לתלמידים], בשעת המפזרים [שהגדולים שבדור מרביצים תורה], כנס [אתה ולא תיטול שררה עליהם, דאף זו לכבוד שמים היא לאחוז במדת ענוה, וכתוב עת לעשות לד' הפרו תורתך]. ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו, פזר, שנאמר (משלי יא כד): 'יש מפזר ונוסף עוד', ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו, כנס [ואל תטיל דברי תורה לביזיון], שנאמר (תהלים קיט, קכו) 'עת לעשות לד' הפרו תורתך' [מלפזרה בשעה שהכנוס לשם שמים] ע"כ.

לכאורה דברי הגמרא צריכים ביאור, אם חכמי הדור אינם מרביצים תורה לתלמידים, כיצד יכולים אנשים אחרים למלא את תפקידם?

בספר 'שפתי חיים' (אמונה והשגחה, ח"א עמוד שט) ביאר על פי דברי הרמח"ל (בספר אדיר במרום ח"א עמוד כח): שורש תפקידו של כל אחד ואחד גנוז בשורשי הבריאה. כל אדם לפי תפקידו המיוחד לו ובהתאם לו מקבל את הכלים והסייעתא דשמיא להשלים את ניצול התפקיד. אם יחרוג מתפקידו לתפקיד אחר שאיננו מותאם לו, לא יזכה לסיוע משמים להצלחתו. אבל יש פעמים 'מקום שאין אנשים', שאחרים אינם ממלאים את תפקידם הראוי להם בעבודת ד', ואז האדם משתדל להיות איש, למלא את חסרון עבודת ד', גם אם מצד עצמו איננו עומד במדרגה זו וגם אין התפקיד מותאם לו, אבל מכיון שמשתדל להיות איש, זוכה לסייעתא דשמיא, שהשי"ת משנה את חלקו ותפקידו, ומוסיף לו כלים ואפשרויות שיוכל למלא את התפקיד שקיבל על עצמו, למלא חסרון חלקם של אחרים.

'בזמנים כתיקונם שכל אחד ממלא תפקידו כראוי, כל מי שנוטל על עצמו תפקידים שאינם מיועדים לו ונכנס לתחומי חבירו, זהו פגם והריסה. אבל בעת הגלות שהוא זמן של 'הפרו תורתך', מקום שאין אנשים ממלאים תפקידם, ואדרבה גורמים להחשיך ולהסתיר ולהרשיע, ועומד כנגד ומשתדל להיות איש', אפילו אם מקבל על עצמו דברים שאינם במסגרת תפקידו, זהו תיקון. ובהתאם לכך מקבל סייעתא דשמיא מופלאה, שינוי והגדלת חלקו ותפקידו בעבודת ד'. ע"כ.

ולכן אמר הלל 'בשעת המכניסין', דהיינו שחכמי התורה אינם מרביצים תורה,

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה יחושע עיונים

התלמידים, ועם בני ישראל רעים גם צמאים, נפשם חשקה בתורת ד', לילך מחיל אל חיל, לשמע דבר ד' זו הלכה. אבל מעת שפסקו מלהחזיק ישיבות במדינתנו זאת, מאז, כל מבקשי ד' ותורתו יתברך שמו, נפוצים המה, כצאן אשר אין להם רועה, לרעות את עם ד', המתאזים⁵ לילך בעמקו של הלכה ואמתה של תורה.

פזר, עמוד והרבץ תורה לתלמידים, ותזכה לסייעתא דשמיא מיוחדת שתוכל למלא את חסרון חלקם של חכמי הדור בהרצת תורה.

וזה ימים רבים, שהאנשים הגדולים בפלך הלז, שמו פניהם עלי, להיות מהמעוררים לדבר מצוה זו. אמנם אנא נפשי יודעת מעוט ערכי, כי לא הגעתי למדה זו, לחיות דעתי ברבת בני עמנו, עפר אני תחת כפות רגלי עם ד' הקדוש, איך אנענע ראשי לקבל עטרה שאיננה הולמת אותי, להוכיח ברבים את עם ד' ברוך הוא.

אבל ברב שרעפי בקרבי, יקד ביקוד איש פלגי, בראותי

ביאורים

5. נוס"א: ללון. 6. נוס"א: הגדולים ביראת ד'.

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

7:שָׁעַל בֶּן תְּפֹנֵג תִּזְרָה חֶסֶם וְשָׁלוֹם. וְאִם הִחַרְשׁ נִחְרִישׁ כְּעֵת הַזֹּאת אֲשֶׁר רָפוּ יָדַיִם מִן הַתּוֹרָה, יָכוֹל לְהִיטֵת, שְׂבָרָבוֹת הַיָּמִים יִהְיוּ אֲחִינוּ כְּנִי יִשְׂרָאֵל בְּלִי מִזְרָה חֶסֶם וְשָׁלוֹם, כִּי אִם אֵין גְּדוּיִים אֵין תִּישִׁים (ירושלמי סנהדרין פ"ה ה"ב), וְדָלְתוֹת בֵּית הַמְּדָרֶשׁ יִנְעָלוּ חֶסֶם וְשָׁלוֹם.

ד. תפוג תורה ח"ו. איתא בגמרא (סנהדרין ז): 'אין תחילת דינו של אדם, אלא על דברי תורה, שנאמר: 'פוטור מים ראשית מדון'. והכונה: בשביל שפטר עצמו מן התורה, שנמשלה למים, כדכתיב (ישעיה נה, א) 'הוי כל צמא לכו למים' זהו ראשית מדון עם האדם.

וצריך להבין מדוע עונש ביטולה גדול כל כך? ביאר ה'חפץ חיים' (משלי): ונראה לבאר הענין בפשיטות: דהנה בעבירות ישנם כמה ענינים, יש עבירה שהיא בעצמותה גדולה וחמורה מאד, ויש עבירה שהיא בעצמותה איננה חמורה כל כך, אך שהיא מקפת אנשים רבים העושים אותה, והופקר הדבר בעיניהם, ולכן נחשבת לעבירה חמורה. ויש לפעמים שאין אנשים רבים עוברים עליה, אך האדם בעצמו עובר עליה בתמידות עד שנעשית אצלו כהיתר ממש, ואינה נחשבת בעיניו לעון כלל, וזהו בעצמו עון חמור, כמאמר הכתוב (ירמיה ב, לה): 'הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי'.

והנה: כאשר נתבונן בענין עון ביטול תורה, נמצא בה כל הענינים החמורים הנ"ל. ראשית: העון בעצמותו, דאילו מלך בשר ודם נתן מתנה לעבדו, אבן טובה המאירה, והוא לא ירצה לקבלה או כשיקבלה בפנים זועפות, כמה מהחרון אף יהיה עליו, ויחשב כמורד ח"ו. ועל אחת כמה וכמה תורתנו הקדושה החמודה, שכלול כה כל החכמות שבעולם, ובשבילה נבראו שמים וארץ, כמאמר הכתוב (ירמיה לג, כה): 'אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת' וכו'. והשנית: שהיא מקפת אנשים רבים, וכמעט כל העולם. ולמשל: כאשר נשאל

ביאורים

7. במקור: שע"כ.

לאיש בעל הבית בן חמישים, כמה שנים עברו עליו בימי חייו בביטול תורה? אזי יענה ויאמר: אוי לי שהרי כמה שנים עברו עלי שלא למדתי אפילו פרק אחד של משניות. וכאשר נשאל לתלמיד חכם מופלג בתורה ויראה, גם כן יאמר: שאף על פי ששנים לא עברו עליו שלא למד בהם, אבל שבועות אחדים ימצא בכמה שנים שלא למד בהם מפני איזה סיבה. הכלל אין לך אדם בעולם שיקיים מצות לימוד תורה בשלימות. והשלישית: שכל אדם מכפיל את העון הזה בכל ימי חייו, וכל כך הורגלנו בביטול תורה, עד שאיננה נחשבת בעינינו כלל לחטא. על כן נמצא, דעוון 'ביטול תורה' גדול יותר משאר העבירות,

לְזֹאת לא יכלתי להתאפק עוד לקול הנצבים עלי לאמר: קום נא ועורר את לבב מהורי לב, ולא רציתי לעבר עוד על דברי חברי המפצירים בי בזה, וסבותי אני את לבי, שלא לדחות עוד את דבריהם, הנאמרים באמת ומקורות לפם העמק. ואף גם זאת, רק כדאמרי אינשי: 'כמשרת הקטן הקורא לבית הנכסות', בן אני עתה באתי, לקרא ולעורר לבב אחינו בני ישראל הנאהבים והנעיימים ונשמעים אל האמת לכל אשר יקראום באמת.

ואתם הדבקים בד' ובתורתו יתברך שמו, מאמינים בני מאמינים, פי תורתנו הקדושה

שלא נוכל למצוא בעבירה אחת מכל העבירות, כל הענינים הנ"ל, ולכן עונש ביטולה גדול יותר מכל עבירות שבתורה.

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

חיות נפשיותינו, ⁸(ה) והעולם משתת על הכל פינו והגיננו בה. ובפרט מעת שגלינו מארצנו ואבדנו את כל טוב, אין לנו שיוור רק למוד התורה, ואין להקדוש ברוך הוא בעולמו

ה. והעולם מושחת על הכל פינו והגיננו בה. במסכת שבת (פח, א) "מאי דכתיב (בראשית א, לא) 'ויהי ערב ויהי בוקר יום השישי?' ה' יתירה למה לי? מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית, ואמר להם: 'אם ישראל מקבלים התורה (ביום השישי בסיון), אתם מתקיימין, ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו!"

הרמב"ן מבאר שכל התכלית שלשמה נברא העולם, היתה כדי שישאל יקבלו את התורה. אילו ישראל היו מסרבים לקבלה - היה העולם מפסיק להתקיים ממילא (דרשות הרמב"ן, מובא בחת"ס).

כתב בתנא דבי אליהו רבה פרק ב': "אמרו חכמים, כל זמן שבני אדם מבטלין מן התורה, מבקש הקב"ה להחריב את העולם". עכ"ל. וכתב בנפש החיים (ש"ד פכ"ה): "אבל אם היה ח"ו העולם פנוי לגמרי, אפילו רגע אחד ממש, מעסק והתבוננות עם סגולה בתורה הקדושה, תיכף כרגע היו כל העולמות נחרבים ונבטלים ממציאיות לגמרי ח"ו. ואף גם איש אחד מישאל לבד, רב כחו, שבירדו להעמיד ולקיים את כל העולמות והבריאה בכללה, על ידי עסקו והתבוננותו בתורה הקדושה לשמה. כמו שאמרו בחלק (סנהדרין צט, ב): 'כל העוסק בתורה לשמה כו' רבי יוחנן אומר, אף מגין על כל העולם כולו'. וכן איתא בפרק התורה (אבות נ, א) 'כל העוסק בתורה לשמה וכו', ולא עוד אלא שכל העולם

ביאורים

8. כן כתב בנפש החיים שער ד פ"א: "מאז שנשתלשה וירדה כביכול ממקור שרשה הנעלם לזה העולם, כמאמרם ז"ל (שהש"ר ה, א): 'בא משה והורידה לארץ', כל חיותם וקיומם של כל העולמות, הוא רק על ידי הכל פינו והגיננו בה, והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו, מקצה עד קצהו, פנוי ח"ו אף רגע אחד ממש מהעסק והתבוננות שלנו בתורה, כרגע היו נחרבים כל העולמות, עליונים ותחתונים, והיו לאפס ותוהו ח"ו. [וחזר על יסוד גדול זה בכמה מקומות, עיי"ש בפכ"ה ופכ"ו, ש"א פט"ז בהגה"ה, וברוח חיים פ"ו מ"א].

אֵלָא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הַלְלָהָה⁹ (ברכות
 ח, א). וְאִיךָ לֹא נִבּוֹשׁ בְּרֵאוּתֵנוּ בִּי
 תּוֹרַת ד' נְתוּנָה בְּעַפְרָ וְנִשְׁלַף אִמְתָּ
 אַרְצָה. הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בּוֹכָה בְּכָל
 יוֹם יוֹם עַל עֲזָבְנוּ אֶת תּוֹרַתּוֹ יִתְבַּרַךְ
 שְׁמוֹ,¹⁰ אוֹי לוֹ לְבָן, הַמוֹרִיד עֲלָיו
 דְּמַעוֹת, אָבִיו, בְּכָל יוֹם. וְאִךָ בִּי
 אֲבִינִי שְׁפִשְׁמִים יִתְבַּרַךְ שְׁמוֹ לְעַד,

כולו כדאי הוא לו'.
 ואיך לא יתלהב לב
 האדם, בהעלותו על
 לבו ומתבונן בזה הענין
 הנורא, ותיפול עליו
 אימתה ופחד, לבל
 יתרפה ח"ו מעסק
 התורה הקדושה
 תמיד, כאשר יחשוב
 בלבבו, אולי ח"ו לעת
 כזאת, העולם כולו
 מקצה ועד קצהו, פנוי
 לגמרי מעסק התורה
 הקדושה, ובלתי עסקו

והגיון לבו עתה בזה העת בתורה, היו נחרבים כל העולמות, וכרגע ספו תמו
 ח"ו, זו תורה וזו שכרה מרובה מאד אין להעריך, שהוא הנוטל שכר כולם, אחר
 שהוא אשר קיים והעמיד רוב כחו את כל העולמות עתה. ועל כגון זה אמרו
 רבותינו ז"ל במשנה (סנהדרין לו, א) שכל אחד מישראל חייב לומר בשבילי
 נברא העולם.

ואף שבשאר עוונות יש אלפי רבואות עולמות קדושים עליונים, שאין שום
 חטא ועוון התחתונים מגיע עדיהם כלל לפוגמם ח"ו, ותמיד עוז וחדוה במקום
 כבודם, ועליהם נאמר (תהלים ה, ה) 'לא יגורך רע', אמנם עוון ביטול תורה, היא
 העולה על כולם, שהוא נוגע לקיום כל העולמות". עכ"ד.

ביאורים

9. כך לשונו בנפש החיים שער ד פל"ד: ומעת חורבן בית קדשנו, וגלו הבנים
 מעל שולחן אביהם, שכינת כבודו יתברך אזלא ומתרכא כביכול ולא תרגיע, ואין
 שיור רק התורה הזאת, כשישראל עם הקודש מצפצפים ומהגים בה כראוי, הן
 המה לה למקדש מעט, להכין אותה ולסעדה, ושורה עמהם ופורשת כנפיה
 עליהם כביכול. 10. נוס"א: אוֹי לוֹ לְבָן הַמוֹרִיד דְּמַעוֹת לְאָבִיו בְּכָל יוֹם. (וכע"ז)
 בנפה"ח שבסמוך).

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

אֲשֶׁר הָרָאָה לָנוּ אֶהְבֵּתוּ הַנִּפְלְאוֹתָהּ, וְהַתְּנַחֵיל לָנוּ הַמְּוֹדָתוֹ הַגְּנוּזָה, אֲשֶׁר הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ מִשְׁתַּעֲשַׁע בָּהּ בְּכָל יוֹם (שבת פט, א), וְאִיךְ נִקְשָׁה עֲרַפְנוּ, וְנַחֲלִיף שְׁעִישׁוּעִים, בְּכַכֵּי חֶסֶד וְשְׁלוֹם, כִּי הַקְּרוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה בְּכָל יוֹם, עַל כָּל מִי שֶׁאֲפָשֶׁר לוֹ לְעַסֵּק בַּתּוֹרָה וְאִינוֹ עוֹסֵק¹¹ (הגניגה ה, ב).

ורואה בכל שעה איך מוציא האדם שעותיו היקרות שיש בידו להביא בהם אוצר של תורה שהוא אושר נצחי לנפשו, שאין ערך אליו מכל אושר ותענוג הנמצא בעולם, והוא מבלה עתותיו היקרות בדברים שאין בהם יתרון לנפשו כלל, והקב"ה שהוא בבחינת אב לישראל כמו שכתוב (דברים יא, א): 'בנים אתם לה', הוא מצטער ובוכה על אבדן אושר בניו החביבים אבידה נצחית שלא ימצאו אותה עוד לעולם, שמקום קניית התורה רק בזה העולם הוא, כידוע - כי לא בשמים היא. והאיש הנלכב עליו להתבונן בזה בכל עת, שבאותה שעה שהוא יושב בטל בחברת מריעים ושמחים יחד בסיפוריהם או קורא במכתב עתים וכיצא בזה, בסיפורים שאינם נוגעים כלל לעסקיו, באותה שעה הקב"ה

ביאורים

11. כך כתב בנפש החיים שער ד פכ"ב: ואם חס ושלום אנחנו עוסקים בהם ברפיון, כביכול מתמעט שפע האור עליון בכל העולמות, כל אחד לפי ערכו, ובמסתרים תבכה נפשו יתברך כביכול, כמו שאמרו חז"ל, שלשה הקב"ה בוכה עליהם, וחשיב חד מנהון, על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. וכן אמרו שם, שלש דמעות הללו למה כו', ואיכא דאמרי אחת על ביטול תורה, ואוי לו לבן המוריד דמעות אביו בכל יום. וענין זאת הבכיה, הוא התגברות הדין, בהתמעטות האור עליון שהם הרחמים הגדולים בעולמות הנסתרים.

שהוא יצר נשמתו והביאו לעולם הזה לטובתו - יושב ובוכה על איבוד זמנו, שהיה אפשר לו אז לעסוק בתורה ולסגל לנפשו אוצרות של פנינים ואבנים טובות שיאירו לו לנצח בכבוד וגדולה - והוא מחליף את כל זה בדברים שאינם יתרון כלל לנפשו, ואדרבה מביא צרות על נפשו משחוק וליצנות ולשון-הרע

והנה כל העדה כלם קרושים ומאמינים, כי לא נברא האדם אלא עבור תכליתו, למען להיות לו חלק לעולם הבא. וימס לכבנו בזכרנו, אשר חז"ל גזרו אמר בפירק חלק (סנהדרין צט, א), שכל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, ⁽¹⁾ עליו נאמר (כמדבר טו, לא): 'כי דבר ה' בזה, וכן הוא בשלחן

שהוא עתיד ליתן דין וחשבון על הכל. והאישי המתבונן בזה היטב, לא יערב לו כלל הנאה בחברת מריעות וקריאת דברים שאין דרוש לו, רק בכל עת ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו ישים לבו אולי בידו לעסוק בתורה בזה השעה שהוא אושרו וחיינו לנצח, עד כאן דבריו הנפלאים.

ז. עליו נאמר כי דבר ה' בזה. בספר 'תורת הבית' (לח"ח, פ"א) כתב שמה שאמרו חז"ל (סנהדרין צט, א) "כי דבר ה' בזה" - זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, אין זה דוקא במי שאינו עוסק כלל, אלא על כל שעה ושעה שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק, יש לו לחוש פן הוא ח"ו על אותה שעה בכלל "דבר ה' בזה", וכן כתב שם בסוף חתימת הספר.

ח"ל 'המשנה ברורה' (סי' קנה סק"ד): 'דעיקר מצות תלמוד תורה אין לה שיעור, וחיובה הוא כל היום, כל זמן שיש לו פנאי, וכדכתיב 'לא ימוש ספר התורה הזה מפין' וגו'. וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו, הוא קרוב למה שאמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין צט, א) על הפסוק 'כי דבר ה' בזה', זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ואמרו חכמינו ז"ל (ירושלמי סוף פ"ט דברכות): רבי חלקיה בשם ר' סימון: העושה תורתו עתים [רוצה לומר, שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמוד יותר] הרי זה מפר ברית, וילף זה מן הכתוב 'עת לעשות לה'

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

ערוך יורה דעה (סי' רמו כ"ה). והנה
סיפא דהאי קרא: 'הַפֶּרֶת תִּפְרֹת'
וכו', וְחִנּוּ 'הַפֶּרֶת' בְּעוֹלָם הַזֶּה,
'תִּפְרֹת' בְּעוֹלָם הַבָּא, בְּדַרְשֵׁינָן
הַתָּם בְּהַאי קְרָא, וְיִלְפִינָן מִיָּנָה עַל
כָּל הָאִפְקוֹרְסִין וּמְגַלֵּין פְּנִים,
¹²שְׂאִין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן

הפרו תורתך' [ועיין שם
בפירוש הפני משה],
אלא הכונה בקביעת
עתים לתורה הוא,
שצריך האדם ליחד עת
קבוע בכל יום, שלא
יעבידו בשום פעם. ואם
אירע לו אונס שלא היה
יכול להשלים הקביעות
שלו ביום, יהיה עליו כמו
חוב וישלימו בלילה,
וכדאמרינן (עירובין סה,

א): רב אחא בר יעקב יזיף ביממא ופרע בלילא. וכתבו האחרונים, שלעולם קודם
שיצא מבית המדרש שחורית, אפילו אם אירע לו אונס שלא יוכל ללמוד בקביעות,
ילמוד על-כל-פנים פסוק אחד או הלכה אחת. עכ"ל. ועיין עוד ב'ברכת שמואל' על
מסכת קידושין סימן כ"ז.

וכתב הגר"א בספרו שנות-אליהו פ"א דפאה, שכשאינן לו פנאי כגון שצריך
לעסוק במצוה או בדרך ארץ, או כשצריך לאכול שהוא גם כן מצוה, אינו עובר
בזה על "והגית יומם ולילה", כי תלמוד תורה אין לו שיעור גם כלפי למטה, כלומר
כשכשאינן לו פנאי פוטר את עצמו ידי חובה אף בתיבה אחת. והוסיף, שלכן צריך
האדם לחבב את התורה מאד מאד, כי כל תיבה [בספר לב אליהו ח"א עמ' 86 כתב
'אות'] שלומד מקיים בה מצות תלמוד תורה ששקולה כנגד כל המצוות, ומטעם
זה אין מבטלים תלמוד תורה עבור מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כי
כשלומד למשל דף אחד, מקיים כמה מאות מצוות שכל אחת מהן שקולה כנגד
כל התורה כולה, ואם כן בוודאי יותר טוב לקיים מאה מצוות ממצוה אחת. וראה
מה שכתב ה'חפץ חיים' בספרו 'תורת הבית' (פ"ב) שבדק בשעון ומצא שבדקה
אחת אפשר לומר מאתיים תיבות, ואם כן בכמה שעות יכול לומר כמה אלפי
תיבות של תורה שכל תיבה היא מצוה בפני עצמה.

ביאורים

12. וכן כתב בנפש החיים שער ד פכ"ד: כמו כן הפליגו רז"ל בחומר עונשו של

מִנְהָ הָרֵב ר' חיים וַיִּטָּאֵל בְּסֶפֶר 'שְׁעָרֵי קִדְשָׁה' (ח"ב שער ח)
¹³ בֵּין מְדַרְגּוֹת הַתְּחַתּוֹנִיּוֹת, שְׂאֵף עַל פִּי שֵׁשׁ בְּיָדָם כָּל
 הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, אִם אֶפְשָׁר
 לֹא לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וַאֲיֵנוּ עוֹסְקִים.

ביאורים

האדם שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, או שנה ופרש ח"ו, עד שכרתוהו ברוח קדשם מעולם הבא לגמרי רח"ל, כמו שאמרו בפרק חלק: 'כי דבר ה' בזה' כו' ר' נתן אומר: כל שאינו משגיח על המשנה, ר' נהוראי אומר: כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, וסיפיה דהאי קרא: 'הכרת תכרת הנפש ההיא', ופירושו ז"ל שם לעיל מינה: 'הכרת' - בעולם הזה, 'תכרת' - לעולם הבא. השמיענו הכתוב חומר זה הכרת, שאינו כשאר הכריתות האמורות בתורה על שאר עוונות וכו' אמנם כאן אמר: 'הכרת תכרת', היינו שכל חלק בחינות נפשו איבדה חלקה בחיי עולם לגמרי ח"ו, ואין לה חלק לעולם הבא כלל. (ועי"ש עוד בש"ג פ"א). ובדרשה שנשא רבינו ביום א' דסליחות שנת תקע"ב, אמר: צריך באמת כל אדם להתבונן ולחפש דרכיו, אולי הוא מאותן שאין להם חלק לעולם הבא ח"ו. דהנה כל אחד שמח בחלקו, וסומך על המשנה דכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. אבל לא יתבוננו בסיפא דמשנה הזאת, שאמרה: 'ואלו שאין להם חלק לעולם הבא', וקחשיב התם אפיקורוס. ופירושו על זה בגמרא, מאי אפיקורוס, רבי נתן אומר: כל מי שאינו משגיח על המשנה. ר' נהוראי אומר: כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק. והוא בכלל: 'כי דבר ה' בזה ואת מצוותו הפר', וסיפא דקרא: 'הכרת תכרת הנפש ההיא', ודרשינן 'הכרת' בעולם הזה, 'תכרת' לעולם הבא, הרי שאין לו חלק לעולם הבא וכו' על כן יש לכל אדם לחפש בדרכיו ולחקור מעשיו, להתבונן אולי הוא מאותן שאין להם חלק לעולם הבא ח"ו, כי אף העוסקים בתורה תמיד, יתבוננו אולי עברו עליהם כמה שעות ביום שהיו יכולים לעסוק בתורה ולא עסקו, והוא חס ושלום בכלל 'דבר ה' בזה'. ¹³. זה לשון ספר שערי קדושה: למעלה מזה, הם אלו שאין להם חלק לעולם הבא כלל, וגהינם כלה והם אינם כלים, אף על פי שיש בידם תורה ומעשים טובים ולא עשו תשובה ומתו, כדואג האדומי אביר הרועים, ואלו הם וכו' והמגלה

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

אוי לנו מיום הדין על פטולתה של
תורה. אי לזאת נכרא העולם
הבא ביו"ד, מפני שצדיקים שבה
מוצטים (מנחות כט, ב), אבל קרא
פתיב (ישעיה ס, כא): 'ועמך בלם
צדיקים לעולם ורשו ארץ', תינו
שנובה בלנו לתשובה שלמה.
ובתחלת ברכות התשובה תקנו לנו
אנשי כנסת הגדולה: 'השיבנו אבינו
לתורתך וקרננו מלכנו לעבודתך'
וכו', ^(ח) דמאן דקריב לאורייתא קריב
להקדוש ברוך הוא, ומאן דרחיק
וכו' ¹⁴ (זוהר ח"ג כא, א).

ה. דמאן דקריב
לאורייתא קריב
להקדוש ברוך הוא.
הנה במסכת ברכות (ה,
א) אמרו: "כל העוסק
בתורה וכו' מוחלים
לו על כל עוונותיו".
ובספר 'נפש החיים'
(ש"ד פל"א) האריך
לבאר הענין, שעל
ידי אהבת התורה
מגיעים לתשובה
שלימה שהיא תשובה
מאהבה. וז"ל: כי עיקר
התשובה שלימה
האמיתית שהיא
מאהבה, הוא רק על
ידי עסק התורה כראוי,
כמו שאמרו במעלות
התורה (אבות ו, א):
"אוהב את המקום",
וכמו שכתוב "השיבנו אבינו לתורתך" כו' "החזירנו בתשובה שלימה לפניך".

ביאורים

פנים בתורה שלא כהלכה כגון מנשה שהיה דורש בהגדות של דופי וכי מה היה
לו למשה לכתוב בתורה ואחות לוטן תמנע וכיוצא בו וכו' וכן מי שאפשר לו
לעסוק בתורה ואינו עוסק בה אלא בסחורה ובמילי דעלמא. 14. זה לשון נפש
החיים שער ד פכ"ב על המתבטל מן התורה: כביכול הוא מתרחק ממנו יתברך,
כמו שאמרו בזוהר: כד בר נש אתרחק מאורייתא, רחיק הוא מקב"ה, כי קוב"ה
ואורייתא חד. והשמירה העליונה של הקדושה סר מעליו, ואשתמוע וניכר
לכוחות הדין אשר הגביר בעצמו, שיוכלו לשלוט עליו.

עיונים

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

**אַחִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֹרֵי הַיָּעֵ
הַשְּׁעָה, לְגֵדֵר הַפְּרָצָה
הַזֹּאת, וְנָשׁוּב לְהַחְזִיק בְּתוֹרַת הַשֵּׁם
כְּכֹל כְּחֵנּוּ, וְיָמֵי וְיָמֵי הַמִּתְנַדְּבִים לְלַמֵּד
אֶת הַתְּלַמִּידִים, וְיָמֵי וְיָמֵי הַמִּתְנַדְּבִים
לְהִיּוֹת מְעֹשִׂים לְמִצְוָה כְּזוֹ, וְיָמֵי וְיָמֵי
הַמִּתְנַדְּבִים לְהִיּוֹת בֵּין הַתְּלַמִּידִים,
וְיָמֵי וְיָמֵי הַמִּתְנַדְּבִים לְהִיּוֹת תּוֹמְכֵי
דְּאוֹרֵייתָא בְּמַאֲדָם, כָּל הַקְּרוֹב
הַקְּרוֹב אֶל תּוֹרַת ד' יְהִיָּה חַיֵּי עוֹלָם,
כִּי בְּצֵל הַכֶּסֶף בְּצֵל הַחֲכָמָה תַּחֲיָה אֶת
בְּעַלְיָהּ (עפ"י קהלת ז, יב ופסחים נג, ב).**

ובזוהר (ויקרא כ"א א'): כד בר נש אתרחיק מאורייתא, רחיק הוא מקודשא בריך הוא, ומאן דקריב לאורייתא, קריב ליה קודשא בריך הוא בהדיה. [כשהאדם מתרחק מן התורה הוא רחוק מהקב"ה ומי שקרוב לתורה הקב"ה מקרב אותו עמו].

כי על כל פשעים תנסה אהבת התורה כמו שאמרו בתנא דבי אליהו (סדר אליהו רבה פרק ג') על זה הפסוק (משלי י, יב), וכן אמרו (פתיחתא איכה): "המאור שבה מחזירו למוטב".

ובפרק החליל (סוכה נב, ב) "אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח" וכו'. וכעין זה אמרו בתנחומא פרשת האזינו, ע"ש. ובבראשית רבה פרשה כ"ב: "אם בא יצרך להשחיקך, שמחהו בדברי תורה". ובמדרש תהלים (סוף מזמור ל"ד): "אם עמד עליך יצר הרע, האכילהו לחמה של תורה" כו'.

ובזוהר (וישב ק"צ ע"א): "אמר רבי יוסי, כד חמי בר נש דהרהורין בישין אתיין לגביה יתעסק באורייתא, וכדין יתעברון מני'. אמר רבי אלעזר, כד ההוא סטרא בישא אתי למפתי ליה לבר נש, יהא משיך ליה לגבי אורייתא, ויתפרש מניה [אמר רבי יוסי, כשהאדם רואה שהרהורים רעים באים אליו, יעסוק בתורה ואז יעברו ממנו. אמר רבי אלעזר, כשאותו צד הרע בא לפתות את האדם, ימשיך אותו אל התורה ויפיר ממנו]. עכ"ל ה'נפש החיים'.

וְאָנֹכִי ראשון בין המתנדבים בלי נדר להיות בין המלמדים, ובחסד השם הרועה אותי מעודי בתרוחה, בו פטחתי ובו חסיתי, שימציא לי ברוח אל הספקת התלמידים כפי המצטרף להם.

וְהִנֵּה ידעתי שלא זכיתי למדת הענוה, אמנם דינא דגמרא הוא, בירושלמי סוף שביעית (פ"י ה"ג), ומוכא גם בתר"ש שם (מ"ה), שמי שאינו פקן רק במסקנת אחת, ורואה שנוהגין בו כבוד יותר מזה, מחיב הוא להודיע האמת. ואנכי שמעתי שנקרא עלי שם רבנו הגדול מרבן שמו בכל תפוצות ישראל, מרנא ורבנא קרוש ישראל ואורו, הגאון מזהר"ר אליהו נשמתו עדן, חסיד מווילנא, וזכיתי להקרא עלי שמו הטהור, לאמר שאני תלמידו. ראיתי חובה לעצמי להודיע נאמנה בישראל, שחלילה ¹⁵להקל בכבוד הרב רבנו הגדול והקדוש נשמתו עדן, להקרא שמו עלי, ידעתי נאמנה, שקל האומר פן אינו אלא טועה גמור, כי רבנו הגאון נשמתו עדן היתה משנתו סדורה לו והלכה ברורה לו

ביאורים

15. נוס"א: לפגם.

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עיונים

בְּכֹל הַתּוֹרָה בְּלֶחֶם ¹⁶ בְּלֵי שׁוֹם סְפִיקָא,
 גְּמִיר בְּמִקְרָא, בְּמוֹשָׁנָה, בְּשׁוֹם בְּכֵלֵי
 וִירוּשְׁלָמוֹ, מְכִילֵתָא, סְפָרָא, סְפָרֵי,
 תּוֹסְפֵתָא, מְדַרְשֵׁים וְזוֹהָרִים, וְכֹל
 דְּבָרֵי תְנָאִים וְאִמּוֹרָאִים הַנִּמְצָאִים
 בִּיְבִינֵנוּ, בְּכֹלֶם זָכָה לְהֵיחֹת חֶלְקוֹ בְּהֵם,
 לְהַכְרִיעַ בֵּין הַסְּפָקוֹת הַמְתִּילָדוֹת
 בְּדַבְרֵיהֶם, וּלְחַדֵּשׁ בְּהֵן דְּבָרִים,
 לְהֵיחֹת שׁוֹמֵעַ וּמוֹסֵף בְּהֵן תְּלֵי תְלִים
 שֶׁל הַלְכוּת וְאִגְרוֹת וּמְדַרְשֵׁין וְרוֹזִין
 דְּרִזּוּן. וְאִיךְ ¹⁷ אֲשִׁים פְּנֵי כַחֲלָמִישׁ, וְלֹא יִבּוֹשׁ לְהַקְרָא
 בְּשֵׁם תְּלָמִידוֹ, אַחַר אֲשֶׁר לֹא זָכִיתִי לְקַבֵּל מִהוֹדוֹ אֶפְלוֹ
 מִזְּקָתוֹ. וְאִם גַּם בְּמַסְכֵּת אַחַת לֹא זָכִיתִי לְהֵיחֹת בְּדִי
 חֶלְכָה בְּרוּרָה, פִּי הַסְּפָקוֹת מְרַבֵּין, וְהַהֲכָרְעוֹת מוֹעֲמוֹת,
 וּבְקִצַּת הַיָּמִים אֲשֶׁר זָכִיתִי לְשִׁמּוֹשׁ אוֹתוֹ, לֹא זָכִיתִי אֶלָּא
 לִידַע צְנוּתָא דְשִׁמְעֵתָא אַחַר הִיגִיעָה. וְעַל זֶה בְּרִית
 בְּרוּתָהּ לְכֹל אַחֲיָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּתוּבָתָהּ חַז"ל (מְגִלָּה ו, ט):
 (ט) "יִגְעַתִּי וְלֹא מִצְאָתִי אֵל תֶּאֱמֹינ'." וְגַם לִיגִיעַת רַבְּנּוּ

ט. יגעתי ולא מצאתי
 אל תאמין. מבאר רבי
 אהרן קוטלר (משנת
 רבי אהרן, ח"א עמוד
 לט): יגיעה מביאה לידי
 השגה. ושני טעמים
 בדבר: ראשית, מצד
 טבע הדברים. ושנית,
 כי ברית כרותה,
 שיגיעה אינה שָׁבָה
 ויקם.

השגה הבאה מעמלות
 בתורה מרקיעה
 שחקים, עד שבכוחו

ביאורים

16. נוס"א: בלי שום ספיקא קמיה, במקרא וכו'. 17. נוס"א: ארים.

עיונים

של העמל, להעפיל למקום שלא היה שולט שם בלעדה. "יגעת ומצאת - תאמין", אמרו חז"ל במסכת מגילה (ו, ב). והפירוש ידוע: "יגעת ומצאת" - התוצאה מיגיעתך, אינה אלא בגדר "מציאה". על ידי היגיעה, זוכים גם לדברים, שאין בכוח האדם להשיגם על ידי "עמל"!

כתב הגר"א (משלי טז, כו): "מלמדים לאדם בבטן אמו כל התורה, שיהיה ביכולת האדם להשיג כל ימי עמדו בזה העולם". עיי"ש. ובאבן שלמה (פ"ח אות נד) כתב: "כל אחד לפי מה שמלמדין אותו בבטן אימו, כן יש יכולת בידו להשיג. ומי שיהיה יכול להשיג סודות התורה, והוא לא השתדל להשיג, נידון בדינים קשים ר"ל".

וכן בספר 'פתחי נדה' (נדה ל, ב) הביא רבי בצלאל רנשבורג דברים אלו בשם הגר"א: יש לתת טעם וסברה לזה, מה ראה ה' הטוב על ככה, ללמד לאדם בתחילה כל התורה כולה טרם צאתו לאור עולם, ולהשיכה שוב ממנו כשבא לאורי העולם. והלא דבר הוא. ושמעתי בזה בשם הגאון רבן של כל בני הגולה התנא האלקי מוהר"א ווילנה זל"ה, כי טוב מאד עשה ה' בהשגחתו יתברך ללמד להאדם, טרם יוצאו לעולם השפל מלא הבל וריק ותוהו, כל התורה כולה, דאלולי כן, אין כל בריה ולשון היתה יכולה להשיג רוחניות התורה וקדושתה ואצילותה, והיה מהנמנע להשיג עמקי סודותיה. ולפיכך מלמדין אותו כל התורה כולה טרם צאתו, שעדיין אינו מלוכלך בחטא, ויכול להשיגה, ואחר כך כשלומדין עמו בעולם הזה, נשמתו נזכרת מה שלמדה כבר, ונקל לה להשיגה, כי נזכר האדם מה שלמד כבר, וזה אמרם במסכת מגילה 'יגעתי ומצאתי תאמין', ד'מציאה' שייך רק על דבר הנאבד, והיינו התורה שלמד האדם, ושכחה כשסטרורה על פיו, ואחרי היגיעה שוב הוא משיג חלקו, והיינו 'יגעתי ומצאתי' את הנאבד. ומה שהוצרך לסטור על פיו ולשכחו, גם הוא לטובת האדם, ומחסידי האל יתברך, כי אילו בא האדם לאור עולם ותלמודו בידו, והיה יודע כל התורה כולה מבלי עמל ויגיעה, לא היה מקבל שכר עליה, אבל עתה, שהוא צריך לחזור אחריה ולטרוח בה, ולהגות בה יומם ולילה, הוא מקבל שכרו משלם, בזה ובבא. עכ"ד הגאון הנ"ל זל"ה, ודברי פי חכם חן ושפתים יושק.

וכן ה'חפץ חיים' בספר 'שם עולם' (ח"א פי"ג) הביא דברי הגר"א אלו, וז"ל: "הנה ידוע, שלכל איש ישראל יש לו חלק בתורה, וכאשר כתב הגר"א ז"ל שלפיכך אמרו חז"ל 'יגעת ולא מצאת אל תאמין', שהוא כעין מציאת איזה

עיונים

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

דבר, שמתחילה קודם שמצאה היתה גם כן בעולם, אלא שמחפש אותה ומוצאה. כן ענין התורה, שלכל איש ואיש ניתן חלק בתורה הקדושה בעת מעמד הר סיני שהיו כל הנפשות שם, ולפיכך אנו מבקשים כולנו מהשם יתברך 'ותן חלקנו בתורתך', וכל אחד ואחד בבואו לזה העולם כאשר מתייגע בתורה הוא מוצא החלק שניתן לו. ולזה החלק מושך לו לבו, ולפיכך אמרו חז"ל (ע"ז יט, א): אין אדם לומד אלא מה שלבו חפץ, שנאמר: 'ובתורתו יהגה' וגו'. וזה החלק הוא כמו מטמון שהטמין השם יתברך עבורו בתורה, כי אב רחמן הוא, ורוצה שלא

הַגְּדוֹל נִשְׁמָתוֹ עֲדָן לֹא זְכִיתִי, כִּי לֹא יִשָּׁג וְלֹא יִשְׁעַר וְלֹא יֵאֱמֵן גְּדָל יִגְיעַת רַבְּנֵנוּ הַגְּדוֹל נִשְׁמָתוֹ עֲדָן, לְמִי שֶׁלֹּא רָאָה גְּדָל יִגְיעַתוֹ, עַל כֵּל דִּקְדוּקַת יְדִקְדוּקַת מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁעָמַד לְהַשְׁיִיגָה עַל בּוֹרְיָהּ.

וְאַתְּרִי הוֹדִיעַ הַדְּבָרִים וְהֶאֱמַת,
כָּל רוֹאֵה יְרָאָה, כִּי אֵינְנִי
קוֹרָא לְחֻכְמִים הַגְּדוֹלִים בְּיִשְׂרָאֵל,
וְלֹא כִי לִפְתַּח פִּי אֶלֵיָּהֶם, כִּי לְצַעֲדֵירִי
צֵאן קְדָשִׁים, אֲשֶׁר אוֹלֵי עֲדוֹן לֹא
טָעְמוּ כָּלֵל טַעַם מְתִיקוֹת עֻמְקוֹת
הַתּוֹרָה לְאִמְתָּהּ. אֶלֵיָּהֶם פִּי קָרָאתִי,
¹⁸לְפָנוֹת אֵלֵי, אוֹלֵי כְּדָאֵי בְּמִימֵי, מִי
מְעַרְהִי, לְרִיזוֹת צְמָאוֹנָם וְלִפְקַח

יתבייש שום איש בבואו שם. ועל כן לענין התורה צריך לחפש היטב היטב ולייעצ צמו, שבדאי ימצא המטמון שהטמין השם יתברך עבורו". עכ"ה.

ביאורים

18. נוס"א: לְפָנוֹת אֶל כְּמוֹנֵי וּבְנֵי גִילִי, אוֹלֵי יְהֵא כְּדָאֵי בְּמִימֵינוּ מִי מְעַרְהִי.

עיניהם, ¹⁹להורות להם הדרך אשר ילכו בה כל אחד לפי שכלו ויגיעתו, לקלט את הפלת מלא קמצו, או לחפן מלא חפנו. ובמעט הזמן אשר החילותי, נאספו אלי מעט צאן קדשים, שבח ליתרך שמו, שנכנסם ²⁰טעם התורה ברבם בכלם, וקבלו עליהם על תורה באמת ברוד ד'.

ואתרי אשר מלאני לבי לקפין בראש, להתנהב להיות בין המלמדים, כמוני יעשו נא שאר אנשים אשר בגילי, ואף כי הגדולים ממני, ישאו קל וחמר בעצמם, ואשרי הגדולים הנשמעים לקטנים.

ואתם עם בני ישראל, זרע קדושים ברודי ד', קבלו נא האמת ממי ומי שאמרו, וסופו אל האמת היקר

ביאורים

19. כך הוא באחת מהנוסחאות. ובנוסח 'מחזיקי הדת': 'להורות להם הדרך אשר ילכו בה, פי אבין [נוס"א: 'אדון] לפי שכלי ויגיעתי, לקלט את הפלת מלא קמצו [בכתי"י נראה: 'קמצו'], או להפך מלא חפני'. [ולשון זו עפ"י המשנה באבות פ"ה מט"ו: 'ארבע מדות ביושבי לפני חכמים וכו' ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת', כלומר, לברר את השמועות, להוציא את הרע ולקלוט את האמת והיפה]. 20. נוס"א: חשק טעם.

מכל, שְׁלֹא לְהִנִּיחַ חַיֵּי עוֹלָם²¹ הַנְּטוּעִים בְּתוֹכֵנוּ, בְּעֵין
 הַחַיִּים הַנְּטוּעֵי בְּלֵב יָמִים, אֲשֶׁר אִם יִחְזִיק בּוֹ הָאָדָם, יַעֲלֶה
 מִן הַמַּיִם הַזְּדוֹנִים וְחַי, וְאִם יִנִּיחַ יָדוֹ מִלְּהַחְזִיק בּוֹ,
 יִשְׁטַפּוּהוּ הַמַּיִם הַזְּדוֹנִים,²² וַיֵּאבְדוּהוּ לְנֶצַח חַס וְשָׁלוֹם.
 הַיִּמְצָא בְּעוֹלָם מִי שִׁנִּיתַת יָדוֹ מִלְּהַחְזִיק בּוֹ. בֶּן אֲנַחְנוּ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל, אֵינן אָנּוּ נִקְרָאִים חַיִּים, אֲלָא בְּהַחְזִיקֵנוּ בְּעֵין

ביאורים

21. כתב בנפש החיים שער ד פ"א: לכן אנו מברכים עליה 'וחיי עולם נטע בתוכנו', כענין הנטיעה, שנטיעתה כדי לעשות פרי הרבות טובה, כן אם אנו מחזיקים בתורה הקדושה בכל כוחנו כראוי, אנו מנחילין חיי עד, וממשיכים משרשה הנעלם למעלה מכל העולמות, תוספות קדושה וברכה ואור גדול בכל העולמות. וברוח חיים פ"ג מ"א כתב רבינו: התורה נקראת 'חיי עולם' ו'חיי האדם', כמו שכתוב (דברים ל, כ): 'כי הוא חיך ואורך ימיר', לכן צריך האדם לעסוק בתורה תמיד, ולשמור על מצוותיה. ואם הוא פורש מתורה, מיד נחשב כמת ח"ו אפילו בחייו, כיון שנפרד משורשו הנאחז בתורה הקדושה, כמו הדגים שבים, שכל חיותם הוא רק כשהם במים, וכיון שפורשים מיד מתים. 22. כך כתב בספרו נפש החיים שער ד פל"ג: אמר הכתוב: 'עץ חיים היא למחזיקים בה', כי צריך האדם לקבוע בלבו, וידמה בדעתו, כי אילו היה טובע בנחל שוטף, ורואה לפניו בנהר אילן חזק, ודאי יאמץ כוח להתאחז ולהתדבק עצמו בו בכל כוחו, ולא ירפה ידיה הימנו אפילו רגע אחד, אחר שרק בזה תלוי עתה כל חיותו, מי פתי ולא יבין, שאם יתעצל ח"ו אף רגע אחד, וירפה ידיה מהתאחז בו, יטבע ויכף. כן התורה הקדושה, נקראת 'עץ חיים' - אילנא דחיי, שרק אותו העת שהאדם אחוז באהבתה, ועוסק ומהגה בה בקביעות, אז הוא חי החיים האמתיים העליונים, קשור ודבוק כביכול בחי העולמים יתברך שמו, דקודשא בריך הוא ואורייתא חד, ואם ח"ו יזינה תלמודו, ופורש מקביעות העסק בה, לעסוק בהבלי העולם והנאותיו, הוא נפסק ונכרת מהחיים העליונים, וטובע עצמו במים הזדונים רח"ל.

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

החיים, אם הלומדים^(*) המקבלים י. המקבלים עליהם עליהם, על תורה באמת כשור לעול וכחמור למשא. במסכת עבודה זרה (ה, ב): 'תנא דבי

אליהו, לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשא'. כמה ביאורים נאמרו בביאור הדימוי שיעסוק בתורה כשור וכחמור. המהר"ל (ע"ז ה, ב ד"ה ואמר) מבאר, שכמו שהשור עוסק בעבודה קשה למשון בעול, וכן החמור נושא משא כבד שמחליש כל גופו, כן יעסוק בתורה בכל גופו ונפשו, ויטריח שכלו ללמוד, כי התורה קשה להבינה ונצרך לזה שיטרח מאד בנפשו ושכלו להבינה, ולפעמים מחמת התורה הוא ללא אכילה ושתייה, שמחליש כל גופו כחמור הנחלש מכובד משאו.

הגר"א במשלי (יד, ד, בפירושו השלישי) ביאר, שיש בתורה שני חלקים, האחד הוא פשטי התורה דהיינו להבין הענין היטב כפי פשוטו, ויש עוד חלק של פלפול לברר וללבן הענין על ידי קושיות ותירוצים, ואלו לומדי התורה בפשט הפשוט המה נקראים 'חמורים', ואלו שלומדים בפלפול המה נקראים 'שוורים', שכמו שהשור מנגח בקרניו כן הם נוגחים בתורה, וכנגד שני סוגי לימוד אלו אמרו 'כשור לעול וכחמור למשא'. ע"כ. וה'בן יהודע' (ד"ה לעולם) פירש, ש'כשור לעול' הכוונה ללימוד בעומק העיון והסברא, ו'כחמור למשא' הכוונה ללימוד הגירסא.

עוד פירש ה'בן יהודע' (שם) ענין הדימוי לשור וחמור, כי השור אם יבטל מעסק שלו שיעשה עצמו חולה, אזי בעליו שוחטים אותו כי חוששים שימות, ונמצא שביטולו ממלאכתו גורמת לו מיתה, וזה מוסר לאדם הבטל ופורש מדברי תורה, שגורם לעצמו מיתה, וכמשל השועל והדגים שאמר רבי עקיבא לפפוס (ברכות סא, ב), לפי שבתורה נאמר (דברים ל, כ) 'כי היא חייך ואורך ימין', ולכן נקט הדימוי לשור כנגד בני אדם הפורשים מן התורה לגמרי, אך כנגד אלו שאינם בטלים לגמרי אלא שלומדים בעצלות, שדינם שיבואו עליהם יסורים מכוערים ויעכרו אותם (ברכות ה, א), כנגד אלו נקט הדימוי לחמור, שאם יתעצל וילך בְּבָדוּת, אזי יכו אותו בעץ, ודוקרים אותו במחט כדי שימחר ללכת (שהרי אף אם ימות אי אפשר לאוכלו), ואף המתרשל מן התורה יבואו עליו ייסורים.

עיונים

חוסן אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

ה'חפץ חיים' ביאר: שור תפקידו לחרוש את האדמה ולהכינה לזריעה, ואילו חמור תפקידו לשאת את התבואה שנלקטה מהשדה. וכן הוא בענין לימוד התורה, בתחילה צריך האדם לעמול כשור כדי להבין את התורה, ולאחר שיגע והבינה עליו "לשאת" אותה על לבו כחמור, כלומר, לחזור עליה פעמים רבות כדי שלא תשתכח ממנו (שם עולם, שער החזקת התורה י).

יא. כי אנו אין לנו חיים אלא על ידי המשתמשין באור תורה. במסכת כתובות (קיא, ב) אמרו: "כל המשתמש באור תורה [הלומד תורה, שנמשלה לטל], אור תורה מחייהו [בתחיית המתים], וכל שאין משתמש באור

ותומכים מזה ומזה עמוד התורה שנתרופף, אשר עליהם נאמר: 'ברוך אשר יקים את דברי התורה' (עפ"י דברים כז, כו ותוספתא סוטה פ"ח ה"ט), ותומכיה מאשרים, יחיו חיי עולם בשלום ובחיים הנצחיים, וברוכים הם להשם כבואם וכצאתם, ככרפת וכולון המקדש לכרפת ישכר (בראשית מט, יג ודברים לג, יח), ואלו ואלו ידבקו בד' חיים, ואליהם תבא כרפת טוב, כי פרי מעלליהם יאכלו בעולם הזה, ויתדו יצדקו לחזות כנעם השם. אלו כצדק יחזו פניו יתברך שמו, ואלו כהקיץ ישבעו בשבע פניו יתברך שמו. (א) כי אנו אין לנו חיים, אלא על ידי המשתמשין באור תורה (כתובות קיא, ב), ועל ידי המחזיקים ונדבקים בה.

תורה [כלומר, עמי הארצות], אין אור תורה מחייהו [בתחיית המתים]. בספר מר דרוו כתב שמה שאמרו "וכל שאינו משתמש באור תורה אין אור

חוסן

אגרות בענין חיזוק התורה 'הושע

עינים

תורה מחייה, שזהו דווקא למי שיכול ללמוד ולא למה, ולכן אין סתירה מכאן למה שאמר רבי אלעזר לעיל שם בעמוד א' שנפלים בתחיית המתים. ולכאורה קשה שהרי הם לא השתמשו באור תורה, וכאן משמע שרק מי שהשתמש באור תורה יחיה, ועל כרחך צריך לפרש שכיון שהנפלים לא יכלו ללמוד תורה אין דרשה זו נאמרה עליהם.

החפץ חיים (חומת

הדת, מאמר אור תורה) כתב, שמבואר כאן שרק בזכות בתורה יזכו לתחייה. ובוזה ביאר את שאילת הגמרא בברכות (יז, א) נשים במאי זכיין? שלכאורה השאלה תמוהה שהלא גם הנשים מצוות על כל הלאוין והעשין שבתורה (חוץ ממצות עשה שהזמן גרמא שהן פטורות, והן מועטות), ומאי עדיפי האנשים מהנשים? אלא שאילת הגמרא היא במאי זכיין לתחיית המתים, מאחר שאין להן אור תורה, שהרי הן פטורות מתלצוד תורה, ואם כן באיזו זכות יקומו לתחייה? ועל זה מתרצת הגמרא שעל ידי שימתינו לבעליהן עד בואם מבית המדרש ובמה שיוליכו את בניהן הקטנים ללמוד תורה, על ידי זה יש להן חלק באור התורה של בעליהן ובניהן, ובוזה הן זוכות לתחיית המתים.

ביאורים

23. נוס' א: איש אֶת רְעוּהוּ יִחַזֵּק לְהַרְיֵם דָּגֵל הַתּוֹרָה. 24. בנוסח 'מחזיקי הדת': 'מְזַכֵּת אֶת הַרְבִּיּוֹם'.

יהושע

אגרות בענין חיזוק התורה

חוסן

ועי' שבת קלה, ט): כי לא תשכח תורת אמת מפּי זרע אמת.

יום א', ז' עשרת ימי התשובה תקס"ג, פה ק"ק וולאזין

נאום: תיים בלא"א מוהר"ר יצחק זעלה"ה מוולאזין

לימוד
המוסר
היומי

בהוצאת ארגון "ארחות ישר"

”ארחות המוסר”

הינו מכון, אשר הוקם ע”י ארגון
”ארחות ישר” ובו עמלים
תלמידי חכמים מופלגים,
על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים
יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים
הנכתבים על ידם מבררים ומניחים
את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבאר
וחולקו ע”י חברי המכון,
מודפסים ומופצים ע”ג
עשרות אלפי חוברות חודשיות
אשר עושות דרכן אל הלומדים
הרבים הקובעים בהן את לימודם
מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר
לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים
115 כוללים, 142 ישיבות,
101 תתי”ם, 235 שיעורי תורה,
16 מדרשויות וסמינרים –
36,000 לומדים ברחבי הארץ
והעולם שותפים למהפכת
לימוד המוסר היומי!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ – 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

ארחות יושר

מעלות התורה

עד עתה,
 בוארו וחולקו הספרים:
 "ארחות יושר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
 "ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
 "שערי תשובה" לרבנו יונה,
 "חובות הלבבות" לרבנו בחיי ו "מעלות התורה"
 לרבנו אברהם אחי הגר"א. כשהם מודפסים
 ומחולקים באמצעות החבורות החודשיות.
 עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
 הספרים נאגד תוכן החבורות ויו"ל
 בספר מהודר.

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

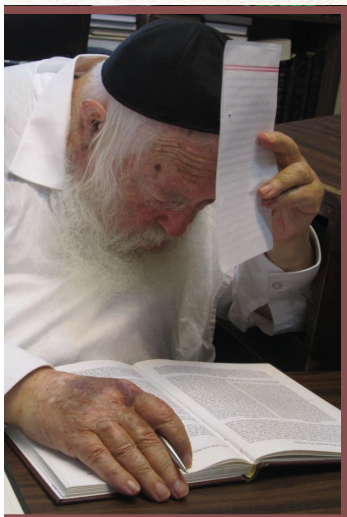
"ארחות יושר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח על אף הדממות הנקרית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים. ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

טבת

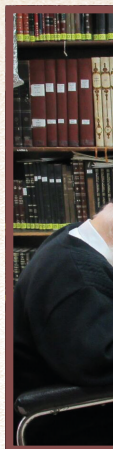

לחזות בנועם השם

מראות קודש מחיי מרן שה"ת
צוק"ל במועדים ובזמנים
מיוחדים לפי סדר מועדי השנה

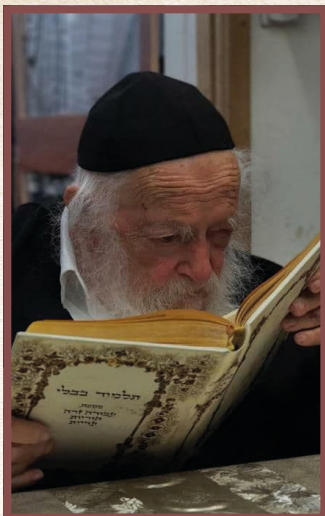

מֶרֶן רַבִּינוּ בִּשְׂקִידַת הַתּוֹרָה בַּעֲמַל וַיִּגְיַעָה

מֶרֶן רַבֵּינוּ בִּשְׂקִידַת הַתּוֹרָה בַּעֲמַל וַיִּגְעָה

בַּתְּפִילָּה בְּבֵיתוֹ בַּתְּעִנִּית עֶשְׂרֵה בַטֶּבֶת

באכילת פירות בטו בשבט

טו בשבט

לומד הלכות קדימה בברכות

מברך הגפן

מביט בשולחן הערוך בפירות

